

MILJØTERAPEUTISKE VIRKSOMHETER

**- en kultursensitiv tilnærming til miljøet
som klinisk faktor**

Utarbeidet av Hege Simensen

**Høgskolen i Oslo,
Avdeling for samfunnsfag**

Masterstudiet i sosialt arbeid

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	4
ABSTRACT	5
SAMMENDRAG	6
1. INTRODUKSJON TIL TEMA OG PROBLEMSTILLING	7
1.1 Formålet med undersøkelsen.....	7
1.2 Avgrensning og problemstilling	8
1.3 En avklaring – Hva er miljøterapi, og er miljøterapeutisk intervensjon behandling?	9
1.4 Et metodologisk innblikk	11
1.5 Framstillingens videre oppbygning	12
2. TEORETISK FORANKRING	13
2.1 Å gjøre, er å bli	13
2.1.1 Virksomhet som vitenskapelig kategori	13
2.1.2 Hva er virksomhet?	14
2.1.3 Behov	15
2.1.3.1 Følelser	17
2.1.4 Motiv og virksomhetsgjenspeiling	17
2.1.5 Psykiske forstyrrelser som virksomhetsforstyrrelser	18
2.1.6 Hva kan kjennetegne ungdommer som vil profittere på et opphold i en miljøterapeutisk institusjon?	20
2.1.7 Behandling som kvalifiseringsprosess	21
2.2 Alternative teoretiske blikk	22
2.2.1 Inkorporerte virksomheter - en del av det levde liv	22
2.2.2 Doxa	24
3. METODOLOGISK TILNÆRMING	26
3.1 Vitenskapsteoretisk forankring	26
3.2 Utvalg og rekruttering	27
3.3 Etske refleksjoner	28
3.3.1 Tilrådninger	28
3.3.2 Beredskapsplan	29
3.4 Produksjon av data.....	30
3.4.1 Observasjon	30
3.4.2 Livsformsintervju med ungdommene	31
3.4.3 Fokusgrupper med miljøterapeutene	34
3.4.4 Briefing og debriefing	38
3.5 Fra sett og hørt til tekst	38
3.6 Analyse.....	39
3.6.1 Situasjonsrapport anno juni 2007 og oktober/november 2007	41
4. MILJØTERAPEUTISKE VIRKSOMHETER	42
4.1 Det dagligdage, men komplekse	42
4.1.1 Betydningen av hverdagslivets trivialiteter	43
4.1.2 Felles samling på stua	45
4.1.3 Miljøterapeutene ”flyr rundt i huset”	48
4.1.4 Miljøterapi – en serie med inkorporerte virksomheter.....	50
4.1.5 Miljøterapeutenes organisering gagnar kvalifiseringsprosessen	51
4.2 ”Det er ingenting å observere i dag vel?”	53
4.2.1 Med medisinsens forståelse som referanse	56
4.3 Manglende korrelasjon – ungdommenes beskrivelser.....	59
4.3.1 ”Rydde? Hvorfor det?”	59

4.3.2 Behandlingskontrakt – felles utgangspunkt?.....	61
4.3.3 "Usynlig" behandling.....	63
4.3.4 Utydelig behandling.....	64
4.3.5 Fremmedgjort behandling.....	65
5. OPPSUMMERING.....	68
REFERANSELISTE.....	71
VEDLEGGSLISTE.....	76

FORORD

Jeg vil med dette rette en takk til alle, som hver på sin måte, har bidratt til at denne framstillingen har blitt et faktum.

Først og fremst vil jeg takke ungdommene og miljøterapeutene ved ”Solbakken behandlingshjem” som har stilt opp som informanter. Uten dere ville denne framstillingen vært en saga blott.

Videre ønsker jeg å rette en takk til veilederen min Anne Jansen. Du har fulgt meg i de ulike fasene av dette prosjektet – fra entusiasme og pågangsmot til frustrasjon og ikke fult *så* mye pågangsmot. Dine konstruktive innspill har vært god hjelp mot et endelig sluttprodukt. Takk!

Til slutt ønsker jeg å sende en takk til familie, venner og kollegaer som alle har vist interesse i og forståelse for den prosessen det er å fullføre en mastergrad i sosialt arbeid.

Sarpsborg, 29. august 2008

Hege Simensen

ABSTRACT

In this master thesis my aim is to make suggestions to *what are the characteristics of the occupations used in milieu therapy at institutions for youth where the milieu therapeutic treatment is considered to be the primary factor in the treatment?* Several papers have been written about how the milieu therapy *should* be conducted (Larsen and Selnes 1995, Larsen 2004, Halvorsen 2006), but little about how it is *actually* practiced today. By performing a study based on the activity theoretical tradition I hope to generate new knowledge that could expand our understanding of milieu therapy in practice. Milieu therapy for children and youth is today established within the psychodynamic tradition (Larsen 2004).

The data in this thesis have been collected at a psychiatric treatment centre for youth, where observations and interviews were conducted to produce the empirical material. The informants were youth (13 – 16 years) and milieu therapists at the centre. Six interviews were conducted; three of them were individual interviews with the youth, and three were focus group interviews with the milieu therapists. All the interviews were structured as life mode interviews, where time was the organising principle (Andenæs 1991). The fieldwork was conducted over a period of two days; one night shift and the following day shift.

A culturally sensitive understanding has evolved from the empirical material, where the activity theoretical perspective is supplemented with elements from occupational science, sociology of culture and psychology of culture. Based on this point of view, an extended understanding is created of the existing power structures which sustain the cultural threads we take for granted. At the same time, it becomes clear that the life we experience – that is, what we *do* in our daily lives – cannot be categorised easily.

After comparing the information from the various informants, three themes emerged:

- 1) The complexity of the every day tasks. The milieu therapists' primary assignment, which is to accommodate and organise change and development, is incorporated into the every day tasks.
- 2) The milieu therapists' disallowance of the importance of the practical knowledge in the therapeutic work. In the thesis I interpret this pattern to be a result of the therapists' continued maintenance of the medical comprehension as a reference.
- 3) Lacking correlation between the intended purpose of the therapeutic occupations and the youth's experience of the same occupations. This deficiency can be interpreted as a consequence of the fact that the therapeutic day consists of a series of incorporated occupations, which creates a contradiction to the therapists' medical point of reference.

SAMMENDRAG

Med denne master- oppgaven tar jeg sikte på å etablere kunnskapsforslag om *hva som kjennetegner virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt ved en institusjon for ungdom, der det miljøterapeutiske arbeidet ansees som det primære i behandlingen?* Det er skrevet en del om hvordan miljøterapeutisk intervensjon *bør* praktiseres (Larsen og Selnes 1995, Larsen 2004, Halvorsen 2006), men lite om hvordan den *faktisk* praktiseres i dag. Ved å forankre studien i den virksomhetsteoretiske tradisjonen håper jeg å forløse ny kunnskap som kan utvide forståelsen av miljøterapeutisk praksis, da miljøterapi med barn og unge per i dag primært har sin forankring innenfor den psykodynamiske tradisjonen (Larsen 2004).

Datainnsamlingen fant sted ved et ungdomspsykiatrisk behandlingshjem hvor observasjon og intervju ble benyttet for å produsere det empiriske materialet. Informantene omfatter både ungdommer (13- 16 år) og miljøterapeuter ved institusjonen. Det ble til sammen foretatt seks intervju, henholdsvis tre individuelle intervju med ungdommene og tre gruppeintervju med miljøterapeutene. Samtlige av intervjuene ble strukturert som livsformsintervju hvor tiden fungerer som organiserende prinsipp (Andenæs 1991). Feltarbeidet strakk seg over to dager; en kvelds- vakt med påfølgende dag – vakt.

I møte med det empiriske materialet vokste det fram en kultursensitiv forståelse hvor det virksomhetsteoretiske perspektivet suppleres med elementer fra aktivitetsvitenskapen, samt kultur- sosiologi og kultur- psykologi. Med dette utgangspunktet skapes en utvidet forståelse for at det foreligger maktstrukturer som opprettholder de kulturelle trådene vi tar for gitt, samtidig som vi gjøres oppmerksomme på at det levde liv – altså det vi *gjør* i det daglige - vanskelig kan deles inn i kategorier.

Etter å ha sammenlignet informasjonen fra de ulike informantene var det tre tema som utkrystalliserte seg for meg; 1) Kompleksiteten i de daglige gjøremålene. Miljøterapeutenes primære oppgave- å legge til rette og organisere slik at forandring og utvikling blir mulig- inkorporeres i daglige gjøremål. 2) Miljøterapeutenes underkjennelse av den praktiske kunnskapens plass i det miljøterapeutiske arbeidet. I denne framstillingen tolker jeg denne tendensen som et resultat av at miljøterapeutene fortsatt opprettholder medisinenes forståelse som sin referanse. 3) Manglende korrelasjon mellom den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske virksomhetene og ungdommenes opplevelse av disse. Denne manglende korrelasjonen tolkes som en konsekvens av at den miljøterapeutiske hverdagen består av en serie med inkorporerte virksomheter og det motsetningsforholdet som oppstår når miljøterapeutene opprettholder medisinen som sitt holdepunkt.

1. INTRODUKSJON TIL TEMA OG PROBLEMSTILLING

Etter å ha jobbet som miljøterapeut i barne- og ungdomspsykiatrien i nærmere fem år, sitter jeg igjen med mange undringer. Egne observasjoner og erfaringer fra praksisfeltet har gjort meg nysgjerrig på miljøterapiens plass i det psykiatriske behandlings- apparatet.

Miljøterapiens viktighet ble riktignok fokusert på grunnutdanninga mi, barnevernpedagogstudiet, men som arbeidstager har jeg opplevd at miljøet som klinisk faktor blir underslått. Erik Larsen og Barbro Selnes (1995) påstår at det lenge har vært en rådende oppfatning innenfor psykiatrien at individet ikke påvirkes av institusjonsmiljøet, og at det er den individuelle kontakten med legen eller psykologen som skaper utvikling og forandring. Fokuset på institusjonsmiljøet som klinisk faktor kom først til Norge i slutten av 1960- og begynnelsen av 1970- tallet (Karlsson 1997). Det er rimelig å anta at forståelsen av det miljøterapeutiske arbeidet som et supplement til den individuelle behandlingen, har fått betydning for utviklingen av dette fagfeltet. For å belyse fagfeltets utvikling, eller mangel på sådan, ønsket jeg derfor å gjennomføre en systematisk undersøkelse av miljøet som klinisk faktor anno 2007. Da det i hovedsak er miljøterapeutene som praktiserer miljøterapi, ønsket jeg videre at denne undersøkelsen skulle omhandle deres hverdag.

1.1 Formålet med undersøkelsen

Med denne framstillingen ønsker jeg primært å bidra til å etablere kunnskap om hva miljøterapeutene *gjør*. Det er skrevet en del om hvordan slik intervensjon *bør* praktiseres (Larsen og Selnes 1995, Larsen 2004, Halvorsen 2006), men lite om hvordan den *faktisk* praktiseres i dag. Jeg håper at dette bidraget kan være med på å tydeliggjøre hva som faktisk skjer på en miljøterapeutisk institusjon i det 21. århundret, og at denne bevisstgjøringen på sikt kan være med på å øke kvaliteten på den miljøterapeutiske tilnærmingen. Irene Levin (2004) anser det som vesentlig at fagutvikling bunner i kunnskap etablert i eget praksisfelt. Kritikken som rammer feltet sosialt arbeid, inklusiv miljøterapi, kommer ofte utenfra og tar dermed ikke hensyn til det særegne ved feltet. Denne studien er et forsøk på å rette et kritisk søkelys mot det miljøterapeutiske arbeidet fra en sosialarbeiders ståsted.

I tillegg ønsker jeg å introdusere et alternativt perspektiv å betrakte det miljøterapeutiske arbeidet ut i fra. ”Miljøterapi med barn og unge slik den praktiseres i Skandinavia i dag, har primært sin forankring innenfor en psykodynamisk tradisjon.” (Larsen 2004:15) Den

psykodynamiske teoritradisjonen betrakter mennesket ut fra et naturvitenskaplig ståsted og vektlegger derfor en fysiologisk og biologisk forståelse av mennesket og dets psykiske prosesser. Innenfor denne teoritradisjonen er vi determinert av driftene våre, samt psykiske traumer og egoets forsvarsmekanisme (Jonassen og Ringsted 1998; Halvorsen 2006). Ved å forankre studien i den virksomhetsteoretiske tradisjonen, håper jeg å forløse ny kunnskap. Den teoritradisjonen skiller seg fra den psykodynamiske ved at den tar utgangspunkt i selve spenningsfeltet mellom individet og samfunnet. Den grunnleggende vitenskapelige kategorien er virksomhetene. Med virksomhet forstår jeg her en prosess der mennesket retter handlingene sine mot andre mennesker og omverdenens artefakter. En dag er en kontinuerlig strøm av virksomheter som avløser hverandre. Gjennom dialektiske prosesser forandrer subjektet seg selv, samtidig som det innvirker på og forandrer omverdenen. Virksomhetsteorien ser på mennesket som et aktivt handlende og skapende subjekt innenfor de rammene livsbetingelsene og den sosiale konteksten har gitt og gir (Nygren 1998; Knutagård 2003). All menneskelig virksomhet vil i henhold til dette perspektivet være kollektiv, da virksomhetene ikke kan sees atskilt fra sin fysiske kontekst, ei heller fra sine kultur- historiske rammer (Knutagård 2003).

I møte med det empiriske materialet ble jeg imidlertid oppmerksom på de begrensningene denne tradisjonen bærer i seg. Jeg så meg derfor nødt til å supplere dette perspektivet ved å trekke inn elementer fra aktivitetsvitenskapen, samt Pierre Bourdieu (2000) og Halldis Leira (2003) sine resonnement om *doxa*. Med dette begrepet har jeg fått verktøy til å belyse de kultur- historiske rammene miljøterapeutene agerer innefor. Bourdieu (2000) og Leira (2003) sine resonnement hjelper meg å begripe den delen av kulturen vi tar for gitt, men som like fullt påvirker det vi gjør.

1.2 Avgrensning og problemstilling

At prosjektet måtte omhandle barn og unge, stod tidlig klart for meg. Med min barnevernfaglige bakgrunn i ryggsekken, er det denne aldersgruppen jeg har spesiell interesse for. Da jeg ønsker å etablere kunnskapsforslag om hva *miljøterapeutene* gjør, ble det viktig for meg å ta utgangspunkt i en institusjon som vektlegger det miljøterapeutiske arbeidet i behandlingen. Videre ville jeg fokusere bredt. Miljøterapi skjer nemlig ikke på et gitt tidspunkt på dagen, men foregår kontinuerlig døgnet igjennom. I tillegg omfatter miljøet som klinisk faktor å benytte seg av de mulighetene som oppstår til å skape situasjoner for utvikling

og forandring. Dette innebærer en aktiv bruk av gruppen og de daglige gjøremålene (Halvorsen 2006). Hvor og når disse situasjonene oppstår, er ikke alltid like lett å forutse. Jeg anså det derfor som uhensiktsmessig og begrense prosjektets fokus til et gitt tidspunkt på dagen, og et gitt sted på institusjonen. Ved å benytte *virksomhet* favner jeg også om de kulturhistoriske rammene miljøterapeutene utfører faget sitt innenfor. Da disse rammene legger føringer for hva slags kompetansestruktur ungdommene gis anledning til å tilegne seg under institusjonsoppholdet, anså jeg det som nødvendig å inkludere dette fokuset i studien. Den endelige problemstillingen ble da seende slik ut;

- Hva kjennetegner virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt ved en institusjon for ungdom, der det miljøterapeutiske arbeidet ansees som det primære i behandlingen?

1.3 En avklaring – Hva er miljøterapi, og er miljøterapeutisk intervensjon behandling?

Samtidig med kunnskapen om miljøets betydning, kom spørsmålet om det som utrettes i miljøet kan kalles behandling. Det psykiatriske behandlingsapparatet har tradisjonelt vært sykdomsorientert, og medisinsk terminologi har blitt benyttet for å forklare og forstå. ”Begrepene sykdom, symptom, diagnose og behandling er knyttet sammen i et logisk avhengighetsforhold i det vi kan kalle sykdomsmodellen.”(Halvorsen 2006:192) Å behandle mennesker som ikke er syke, ansees som meningsløst innenfor en slik kausal modell (Halvorsen 2006). Fra et virksomhetsteoretisk ståsted kan en tenke seg at de ungdommene som har behov for døgkontinuerlig behandling mangler handlingsstrategier for hvordan motsetningsfylte situasjoner kan løses på en sosialt akseptabel måte. De stilles ovenfor krav de ikke er utrustet til å manøvrere (Nygren 1998). Det vil være lite hensiktsmessig å beskrive disse barna og ungdommene som syke slik begrepet benyttes i medisinsk terminologi.

Begrepet miljøterapi er todelt; miljø og terapi. ”Miljødelen av begrepet handler om å organisere eller legge til rette, men terapidelen handler om forandring og utvikling.” (Larsen 2004:22) Utvikling kan i denne sammenhengen forstås som konstruktive og hensiktsmessige prosesser som gjør en god nok sosialisering mulig. Forandring impliserer at ungdommene må gi opp det andre karakteriserer som uhensiktsmessig og destruktive prosesser (Larsen 2004). For ungdommene selv har disse prosessene utgjort en viss trygghet i en ellers kaotisk hverdag.

Fra et virksomhetsteoretisk ståsted betyr det at det miljøterapeutiske arbeidet består i å bidra til å endre ungdommenes indre psykiske strukturer gjennom de virksomhetene som benyttes. Miljøterapi handler da i stor grad om å øke ungdommenes handlingsberedskap. Ut fra dette kan miljøterapi ”forstås som et arbeid som handler om å legge til rette eller organisere slik at forandring og utvikling blir mulig.” (Larsen 2004:22)

Sykdomsmodellen impliserer at behandlingen skal foreskrives ut fra en diagnose. Diagnosen er stilt på bakgrunn av en sykdom som gir seg utslag i symptomene. Behandlingen består da primært i å få redusert eller fjernet symptomene (Halvorsen 2006). Behandling forstått på bakgrunn av disse premisene legger opp til at det er *behandleren* som skal redusere eller fjerne symptomene *for* pasienten. Pasienten kan lene seg tilbake og vente på at rett medisin foreskrives. I en miljøterapeutisk organisasjon skal det legges til rette for at *ungdommene selv* skal arbeide med *egne* forandrings- og utviklingsprosesser. Behandling forstått i et tradisjonelt perspektiv kan gi en feilaktig forståelse av at det er miljøterapeutene som skal gjøre denne jobben for ungdommene (Larsen 2004). Med dette i tankene er det flere som velger å gå bort fra begrepet *miljøterapi*, og heller benytte *miljøarbeid* (Halvorsen 2006; Linde og Nordlund 2006). De mener at terapi gir assosiasjoner til behandling som videre gir assosiasjoner til diagnose og sykdom. Det tenkes at diagnosen kan fungere som en selvoppfyllende profeti, da den diagnostiserte må leve opp til rollen som syk (Halvorsen 2006). Det følger et visst stigma med det å være syk. Dette ansees som en unødvendig tilleggsbelastning for de ungdommene som har behov for å komme til en miljøterapeutisk institusjon.

I denne framstillingen vil begrepet miljøterapi benyttes, i ulike versjoner og konstellasjoner, til fortrinn for miljøarbeid. Jeg ønsker at terapi- delen av begrepet skal gi assosiasjoner til behandling, men da ikke behandling forstått i et tradisjonelt perspektiv. I denne framstillingen skal miljøterapeutisk behandling forstås innenfor rammene til fagfeltet sosialt arbeid. ”Sosialt arbeid er et anvendt fagområde hvis hensikt er å hjelpe mennesker løse sine sosiale problemer.” (Levin 2004: 10) Å legge vekt på denne dimensjonen av behandlings- begrepet, vil samtidig utfordre tradisjonell forståelse av kausaliteten mellom sykdom og behandling. Ungdommene i denne framstillingen skal ikke forstås som syke, men de skal forstås som barn som har møtt på utfordringer på sin vei mot å bli voksne og som har handlet deretter. Dette kommer jeg imidlertid tilbake til i neste kapittel.

1.4 Et metodologisk innblikk

For å produsere data som står til problemstillingen, så jeg det som mest hensiktsmessig å benytte observasjon og intervju. Datainnsamlingen skjedde ved et ungdomspsykiatrisk behandlingshjem som omtales positivt i feltet. Informantene omfatter både ungdommer og miljøterapeuter ved institusjonen. Ungdommene var mellom 13-16 år, og er av begge kjønn. Begge kjønnene er også representert blant miljøterapeutene. Feltarbeidet strakk seg over to dager i juni 2007; en kvelds- vakt med påfølgende dag - vakt. Dette omfatter til sammen seks miljøterapeuter og tre ungdommer. Til sammen intervjuet jeg sju miljøterapeuter, to menn og fem kvinner, hvorav ei ble intervjuet to ganger. Intervjuene foregikk i grupper, henholdsvis ett intervju med to miljøterapeuter og to intervju med tre miljøterapeuter. Disse fant også sted i juni 2007. Intervjuene med ungdommene ble mer spredt i tid. Det ble foretatt ett intervju med ei jente i juni 2007. De to andre intervjuene ble foretatt i oktober og november 2007, henholdsvis av ei jente og en gutt.

Både intervjuene med ungdommene og miljøterapeutene er strukturert som livsformsintervju hvor tiden benyttes som organiserende prinsipp (Andenæs 1991). Da jeg var ute etter virkelige hendelser fra hverdagen på institusjonen, tok samtalen utgangspunkt i forrige hele døgn ungdommene var tilstedet på institusjonen, og forrige vakt miljøterapeutene arbeidet sammen. Bakgrunnsteppet var hele tiden å få informantene til å beskrive og utdype egen oppfatning og forståelse av den daglige utforming av de miljøterapeutiske virksomhetene. Det samlede datamaterialet rommer alle tidspunkt på dagen, fra vekking til ungdommene er i ro på rommet ved legge- tid. Det foreligger tykke beskrivelser av miljøterapeutisk praksis; beskrivelse av spesifikk og konkret sosial interaksjon, ungdommenes og miljøterapeutenes forståelse av interaksjonen og beskrivelser av den mer omfattende sammenhengen interaksjonen foregår i.

Denne måten å strukturere intervjuene på genererer et omfattende datamateriale som kan analyseres på flere måter. Jeg har valgt en temasentrert tilnærming, der den analytiske enheten er representert ved temaene som utkrystalliserer seg i det samlede empiriske materialet. Temasentrert tilnærming innebærer å sammenligne informasjon fra de ulike informantene, og deretter gå i dybden på de enkelte temaene som utpeker seg i materialet (Thagaard 2002). Temaene som utkrystalliserte seg for meg er 1) kompleksiteten i de daglige gjøremålene, 2) miljøterapeutenes underkjennelse av den praktiske kunnskapens plass i det miljøterapeutiske arbeidet og 3) manglende korrelasjon mellom den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske

virksomhetene og ungdommenes opplevelse av disse. Det er altså disse tre temaene jeg mener gjenspeiler tendensene i det samlede materialet.

1.5 Framstillingens videre oppbygning

For å framstille kunnskapen som ble etablert ved hjelp av denne studien, benytter jeg en monografi. Dette valget er ikke tilfeldig, og støttes av Hanne Haavind (1999). I en monografi er det rom for å la resultatene vokse fram gjennom en veksling mellom biter av generell karakterisering og diskusjon og biter av fenomennære utdrag og eksempler. Og det er nettopp slik jeg mener kunnskapen om de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt best kan komme til uttrykk.

I kapittel 2 gjør jeg rede for studiens samlede teoretiske forankring som benyttes for å etablere kunnskapsforslag om miljøterapi. I redegjørelsen av det virksomhetsteoretiske perspektivet, har jeg lagt vekt på å formidle hvordan denne tradisjonen forstår tilblivelsen av hver enkelts virksomhetshistorie og tilhørende kompetansestruktur gjennom dialektiske prosesser med omverdenen. De alternative resonnementene er ikke like omfattende, og er derfor viet mindre plass. I det tredje kapittelet beskriver og begrunner jeg de valgene som er tatt for å produsere data i dette prosjektet. Det gis en grundig redegjørelse for hvordan de ulike innsamlingsteknikkene er tilpasset denne studiens formål. Jeg gir i tillegg leseren innblikk i de etiske refleksjonene som fant sted i forkant av datainnsamlingen. Grepene som er gjort for å klargjøre materialet for analyse, beskrives også her.

Deretter følger kapittel 4 som fokuserer kjennetegnene ved de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt ved Solbakken behandlingshjem gitt studiens teoretiske forankring og analytiske grep. Rapporteringen av kjennetegnene kan i hovedsak inndeles i en beskrivende og en tolkende del. Den beskrivende delen er ment å gi et innblikk i det empiriske materialet, mens den tolkende delen er ment å gi grunnlag for en dypere forståelse i lys av relevant teori. Da teoretiske resonnement møter empirien fortløpende i teksten, har jeg lagt opp til at drøftningen skjer undervegs. I kapittel 5 summerer jeg opp det hele.

2. TEORETISK FORANKRING

Da miljøterapi med barn og unge primært har sin forankring innenfor den psykodynamiske tradisjonen (Larsen 2004), ønsker jeg å introdusere et alternativt perspektiv å betrakte det miljøterapeutiske arbeidet ut i fra. Ved å forankre studien i den virksomhetsteoretiske tradisjonen håper jeg å forløse ny kunnskap. I møte med det empiriske materialet ble jeg imidlertid oppmerksom på de begrensningene denne tradisjonen bærer i seg. Jeg så meg derfor nødt til å supplere dette perspektivet ved å trekke inn alternative teoretiske blikk. Da denne framstillingen bygger forståelsen av miljøterapeutisk behandling på det virksomhetsteoretiske perspektivet, ønsker jeg ikke å forkaste dette perspektivet til tross for dets begrensninger. I tillegg er dette perspektivet utgangspunktet for at jeg i det hele tatt trekker inn de andre resonnementene. Ved siden av å gi innblikk i utgangspunktet for studien, vil redegjørelsen av det virksomhetsteoretiske perspektivet gi leseren en mulighet til å vurdere de bevegelsene jeg har gjort i møte med empirien.

I dette kapitlet gjør jeg rede for studiens samlede teoretiske forankring som benyttes for å etablere kunnskapsforslag om miljøterapi. Jeg tar først for meg det virksomhetsteoretiske perspektivet, før jeg gir meg i kast med de alternative resonnementene.

2.1 Å gjøre, er å bli

I denne teksten benytter jeg hovedsakelig Pär Nygren (1996,1998, 2003) og Hans Knutagård (2003) sine framstillinger av den virksomhetsteoretiske tradisjonen. Deres forståelse bygger videre på arbeidene til Den kulturhistoriske skolen. Den kulturhistoriske skolen med Lev S. Vygotskij, Alexander R. Lurija og Aleksej N. Leontjev i spissen, utviklet forståelsen av menneskets psykiske prosesser på bakgrunn av de vitenskapelige metodene Karl Marx anvendte i *Kapitalen*. Med dette utgangspunktet skal psyken studeres i et historisk og kulturelt perspektiv (Jerlang og Ringsted 1998). I *min* presentasjon av det virksomhetsteoretiske perspektivet har jeg lagt vekt på å formidle hvordan denne tradisjonen forstår tilblivelsen av hver enkelts kompetansestruktur gjennom dialektiske prosesser med omverdenen.

2.1.1 Virksomhet som vitenskapelig kategori

Virksomhetsteorien ser verken mennesket som et produkt av samfunnet eller som et produkt av arv, gener eller indre psykiske prosesser, ei heller som en kombinasjon av disse.

Virksomhetsteorien søker å avvise disse måtene å forstå mennesket på gjennom å fokusere på hva det *gjør*. Denne teoritradisjonen tar utgangspunkt i selve spenningsfeltet mellom individet og samfunnet; den menneskelige virksomheten. Den grunnleggende vitenskapelige kategorien er altså den delen av virkeligheten som kobler menneskets psykiske prosesser med hans eller hennes ytre miljø. Mennesket kobler seg til omverdenen gjennom de virksomhetene det tar del i. Samtidig kobler omverdenen seg tilbake til mennesket gjennom de samme virksomhetene. På den måten tar denne teoritradisjonen avstand fra at det indre og det ytre skal betraktes som to atskilte virkeligheter. Med sitt dialektisk- materialistiske menneskesyn betrakter virksomhetsteorien menneskets virksomhet som basis for menneskets psykiske utvikling og den samfunnsmessige utviklingen (Fortmeier 1996). Virksomhetsteorien ser således mennesket som et aktivt handlende og skapende subjekt innenfor de rammene livsbetingelsene og den sosiale konteksten har gitt og gir. Ved å fokusere den menneskelige virksomheten mener virksomhetsteoretikere at vi kan få tilgang til alle de fasettene som bygger opp individets unike personlighet samtidig som hans eller hennes relasjoner til omverdenen åpenbarer seg (Nygren 1998; Knutagård 2003).

2.1.2 Hva er virksomhet?

En dag er en kontinuerlig strøm av ulike virksomheter som avløser og griper inn i hverandre. På morgenen står vi opp og forbereder oss til dagens gjøremål. Det være seg skole eller jobb på formiddagen, og eventuelle fritidsaktiviteter på ettermiddagen. Kvelden tilbringes gjerne med familie eller venner. Med utgangspunkt i det virksomhetsteoretiske perspektivet forstås en virksomhet som en prosess der mennesket retter handlingene sine mot andre mennesker og omverdenens artefakter (Knutagård 2003). Virksomhetsteorien opererer med tre hovedkategorier av virksomheter; lek, læring og arbeid. Gjennom å delta i ulike varianter av disse virksomhetene mener Nygren(1998) at vi tilegner oss den samfunnsmessige, kulturelle og sosiale konteksten som omgir oss. Det enkelte menneskes utvikling kan ikke løsrives fra de kultur- historiske rammene det lever under, da virksomhetene det involverer seg i er et resultat av historisk og kulturell utvikling. Hvordan mennesket inntar maten har eksempelvis forandret seg med tilgjengelig verktøy – artefakter. Hvordan kommunikasjonen forløper er også et resultat av kulturell påvirkning, da kommunikasjon i følge virksomhetsteorien alltid skjer gjennom artefakter hvor språket er det viktigste verktøyet (Knutagård 2003). Gjennom å *gjøre* tilegner vi oss hvordan disse artefaktene er ment å brukes. Samfunnets pågående produksjon av materielle og immaterielle produkter får på den måten betydning for hvordan

og med hva vi interagerer med omverdenen (Nygren 1998). All menneskelig virksomhet vil, ut fra et virksomhetsteoretisk perspektiv, være kollektiv. Det er kun handlingene som kan sies å være individuelle. Virksomhetene kan ikke sees atskilt fra sin fysiske kontekst, ei heller fra sine kultur- historiske rammer mener Knutagård (2003).

Gjennom virksomhetene søker vi å få tilfredsstilt ulike behov. Behovene våre setter i gang virksomhetene, mens motivene gir virksomhetene mening. Samtidig gir virksomhetene grobunn for å utvikle ny kompetanse, og vi blir kvalifisert som handlende subjekter gjennom det vi gjør. Ut fra erfaringene i de daglige gjøremålene vokser det fram selvbilder. Selvoppfatningen kan bli bekreftet, avkreftet eller stilt spørsmål til avhengig av hvilke virksomheter vi tar del i og hvilke mennesker vi møter og interagerer med i disse virksomhetene. I tillegg spiller opplevd mestring av virksomhetene inn på hvordan vi oppfatter oss selv (Nygren 1998; Knutagård 2003).

Nedenfor gis en utdypende forklaring på hvordan behov, følelser, motiv og gjenspeilinger smelter sammen til virksomheter, og skaper en persons unike virksomhetshistorie og tilhørende kompetansestruktur.

2.1.3 Behov

I følge virksomhetsteorien kan ikke et behov eksistere hvis det ikke finnes et objekt som individet oppfatter at det kan tilfredsstille behovet med. ”Det eksisterer ikke allmenne behov uten biologisk eller sosial kobling til det som individet har behov for.” sier Nygren (1998:129) Virksomhetsteoretikere kaller det objektet vi benytter for å tilfredsstille behovene for behovsobjekt. Et behovsobjekt kan i henhold til denne teorien være et menneske, en ting eller en symbolsk representasjon av et menneske eller en ting (Knutagård 2003).

Vi har flere behov i kraft av å være en biologisk organisme. Vi har eksempelvis behov for næring, væske og oksygen for å kunne overleve. Nygren (1998) benevner denne gruppen behov for *vitale overlevelseshov*. I tillegg til disse behovene mener Nygren (1998) at vi utvikler behov som er bundet sammen med vår virksomhetshistorie. Disse behovene er i følge ham kultur- historisk bestemt og kan sees i sammenheng med det livet en gitt person lever og har levd. De utviklede kulturrelaterte behovene er delvis en omvandling og videreutvikling av

de vitale overlevelsesbehovene. De utviklede behovene endres dermed i takt med samfunnets stadig pågående produksjon av materielle og immaterielle produkter.

”Jo mer utviklet og differensiert den menneskelige produksjonen i et samfunn blir, desto mer utviklede og differensierte blir menneskenes behovsobjekter i dette samfunnet. Og desto mer utviklede og differensierte blir altså menneskenes behov.”
(Nygren 1998:135)

Nygren (1998) deler opp de utviklede, kultureltererte behovene i *utviklede behov med biologisk forankring* og *rendyrkede utviklede behov*. I den første gruppen, utviklede behov med biologisk forankring, finner vi behov som har røtter i menneskets biologiske natur uten å være biologisk determinert. Nygren (1998) plasserer streben etter sosial integrasjon her. En streben som er forankret i menneskets grunnleggende behov for samhørighet. Ved siden av de vitale overlevelsesbehovene mener Nygren (1998) at disse behovene er de mest grunnleggende og at de blir utviklet forholdsvis tidlig i barndommen.

Videre kan de rendyrkede behovene ifølge Nygren (1998) deles inn i to undergrupper; *felles utviklede behov* og *særegne utviklede behov*. Vi utvikler ikke bare behov for de materielle produktene et samfunn produserer. Vi utvikler også et felles behov for å tilegne oss den samfunnsmessige og kulturelle *måten* å tilfredsstille behovene på. Nygren (1998) mener altså at det dannes et behov for kompetanse som har overlevelsesverdi i det samfunnet vi lever i. Denne kompetansen trengs for å kunne delta i virksomheter på en sosialt akseptabelt måte i et gitt samfunn. Felles for alle mennesker er at de utvikler kompetanse som har gyldighet i akkurat det samfunnet de lever i. En kompetanse kan ha overlevelsesverdi i ett samfunn, mens den samme kompetansen kan være mindre nødvendig i et annet.

Nok et felles utviklet behov er i følge Nygren (1998), behovet for å *ha kontroll over vesentlige behovsobjekter og livsvilkår*. Hvis vi ikke har kontroll over de behovsobjektene som er viktige for oss, er det vanskelig å få tilfredsstilt behovene våre. Nygren (1998) hevder at en viss grad av kontroll er en forutsetning for å kunne føle seg trygg. Hvilke behovsobjekter og livsvilkår vi streber etter å få kontroll over, bestemmes av hvilke behov vi vil kontrollerer tilfredsstillelsen av.

I tillegg til å utvikle felles behov, mener Nygren (1998) at hvert menneske utvikler særegne behov. Disse behovene kan sees i sammenheng med denne personens unike virksomhetshistorie. En snekker utvikler eksempelvis et annet behov for fysisk hvile enn en professor. Et barn som opplever inkonsekvente reaksjoner fra omsorgspersonene sine, kan utvikle et sterkt behov for forutsigbarhet.

2.1.3.1 Følelser

Nygren (1998) hevder at følelser inngår som en vesentlig del av det grunnlaget vi foretar handlinger ut ifra, og at følelser dermed ikke kan betraktes som et isolert fenomen som er atskilt fra tenkningen og den bevisste refleksjonen. Når vi søker å tilfredsstille et behov, orienterer vi oss mot et objekt – et behovsobjekt. I henhold til den virksomhetsteoretiske tradisjonen analyseres og vurderes dette objektet så med tanke på om det kan brukes til å tilfredsstille behovet. Hvilken følelsesmessig ladning objektet får, betinges av hvilke muligheter vi anser at objektet bærer i seg behovet tatt i betraktning. ”Disse følelsesmessige vurderingene blir omdannet til (handlings) impulser som er med på å styre og regulere våre handlinger i forhold til omverdenens objekter.” (Nygren 1998:141) Knutagård (2003) mener at vi nesten uten unntak, kun benytter de behovsobjektene vi har positive erfaringer med og unnlater å benytte de behovsobjektene vi knytter dårlige erfaringer til.

Etter at behovsobjektene har gjennomgått en inngående analyse, mener Nygren (1998) at vi retter søkelyset mot oss selv. På samme måte som vi lader andre mennesker mener han, at vi også vurderer oss selv og skaper et selv bilde som er ladet med positive eller negative følelser. Vi vurderer om vi besitter den kompetansen som må til for å kunne gjennomføre den behovstilfredsstillende virksomheten på en sosialt akseptabel måte. I følge Nygren (1998) vurderer vi altså vår egen kompetanse på bakgrunn av den aktuelle situasjonen, og gir samtidig vår egen person og vårt forhold til omverdenen en følelsesmessig ladning.

2.1.4 Motiv og virksomhetsgjenspeiling

Behovene våre setter altså i gang virksomhetene, men hvordan kan motiv forklares fra et virksomhetsteoretisk ståsted? Motivet er, i følge virksomhetsteoretikere, det som uttrykker hvorfor en spesifikk virksomhet eksisterer. Gjennom motivet forstår vi virksomheten. Motivene finnes ikke i oss fra fødselen av, men utvikles gjennom det vi gjør. Nygren (1998) diskuterer hvordan motivene henger sammen med våre subjektive virksomhetsgjenspeilinger.

I følge ham er en virksomhetsgjenspeiling en mental og følelsesmessig prosess hvor vi lagrer de erfaringene vi får som virksomt subjekt. ”Det er en psykisk struktur som bærer informasjon om den aktuelle virksomhetens start, gjennomføring og avslutning – slik individet subjektivt oppfatter denne prosessen.” (Nygren 1998:145) Videre påstår Nygren (1998) at informasjonen om de ulike virksomhetene lagres og akkumuleres, slik at de kan brukes som retningslinjer når vi står ovenfor lignende virksomheter. Nye virksomheter aktualiserer tidligere gjenspeilinger i psyken vår, og det skapes koblinger mellom tidligere og nye virksomheter.

Susanne Fortmeier (1996) mener at *mening* i det virksomhetsteoretiske perspektivet er nært knyttet til begrepene motiv og virksomhet;

”I virksomhetsteorien er mening og meningsfuldhet nøye knyttet til begreberne motiv og virksomhet. [...] Meningsfuldheten ligger i at virksomheten forbinder menneskets motiv med dets mål, dvs. handlingens genstand eller resultat, og derved indfris det behov, der ligger bag motivet.” (Fortmeier 2006:184)

Hvis vi over tid mister sammenhengen mellom behov, motiv og mål kan virksomheten framstå som meningsløs (Jerlang og Ringsted 1998; Fortmeier 2006). Når virksomheten over tid framstår som meningsløs, kan det skape grobunn for fremmedgjøring innenfor den aktuelle virksomheten (Jerlang og Ringsted 1998; Knutagård 2003).

2.1.5 Psykiske forstyrrelser som virksomhetsforstyrrelser

Det oppstår daglig motsetninger mellom personens behov og motiver på den ene siden og de umiddelbare mulighetene for å tilfredsstillere disse behovene og motivene på den andre siden.

”En konflikt i individets psyke oppstår når individet oppfatter at konsekvensene av en vesentlig behovstilfredsstillende virksomhet på kort eller lang sikt samtidig hindrer tilfredsstillelse av et eller flere andre vesentlige behov.” (Nygren 1998:196)

Jo sterkere og mer vesentlige behov som konkurrerer med hverandre, jo vanskeligere blir det å prioritere mellom behovene. En motsetningsfylt situasjon kan representere muligheter for utvikling, men motsetningen kan også eskalere til en dyptgående krise hvis vi av en eller annen grunn ikke evner å prioritere. Nygren (1998) mener at en krise kan betraktes som en psykisk prosess; en prosess som er utløst av en definerbar forandring i en persons livsbetingelser. En krise innledes alltid av angst. Angst er en psykisk tilstand hvor man

opplever en intens redsel for noe. Den virksomhetsteoretiske tradisjonen anser angst som et produkt av de virksomhetene vi tar del i. Angsten utløses der vi er i ferd med å miste, eller allerede har mistet, kontrollen over vesentlige livsbetingelser. Angstens funksjon er å mobilisere handling hevder Nygren (1998). Når denne følelsen gir seg til kjenne, får vi et signal om at noe bør gjøres for å endre på den situasjonen vi nå står ovenfor. Hvis vi ikke klarer å omdanne handlingsimpulsene til hensiktsmessige handlinger i den aktuelle situasjonen, påstår Nygren (1998) at angstberedskapen kan gå over til manifest angst. Vi er da i en motsetningsfylt situasjon som vi ikke vet hvordan vi skal håndtere og som vi ikke ser noen løsning på. Nygren (1998) hevder videre at de handlingsimpulsene angsten utløser ikke vil forsvinne, men frigjøres og isoleres fra vår bevisste regulering av virksomheten. Vår regulering av virksomheten vil da bli blokkert på en eller flere virksomhetsfelter. Nygren (1998) påpeker at krisen kan bearbeides hvis vi klarer å opprettholde bevisstheten om dens utgangspunkt. Da kan de blokkerte handlingsimpulsene få adekvat utløp, og en funksjonell virksomhetsregulering kan opprettes.

Nygren (1998) påpeker at den underliggende motsetningen i noen tilfeller i seg selv oppleves så truende at vi utvikler et forsvar mot å forholde oss til den. I stedet for å håndtere utgangspunktet for krisen, gjøres den motsetningsfylte situasjonens symptom – nemlig angsten – og virksomhetene som følger i kjølvannet av den, til gjenstand for oppmerksomheten vår. De symptomstyrte virksomhetene utvikles som en flukt fra den underliggende motsetningen og har til hensikt å sørge for at vi ikke blir minnet på opphavet til krisen. Nygren (1998) nevner bruk av medikamenter og rusmidler som eksempler på fluktstrategier, samt at vi kan utvikle en psykologisk forsvarsmekanisme. Over tid kan disse strategiene i følge ham hindre en bearbeiding av krisen, og han ser for seg at vi kan utvikle en alvorlig psykisk forstyrrelse.

Når daglige virksomheter blir blokkert mener Nygren (1998) at det får betydning for personens muligheter til å opprettholde hva det er. Blokkeringene innvirker også på personens muligheter til å utvikle seg ytterligere innenfor de aktuelle virksomhetsfeltene. En alvorlig psykisk forstyrrelse kan på sikt endre en persons totale virksomhetsgrunnlag, og kan dermed ramme personligheten.

Her vil jeg bemerke at vi kan ane visse likheter med den psykoanalytiske teoritradisjonen. I tråd med psykoanalytisk tenkning, sier den virksomhetsteoretiske tradisjonen her at følelsene

kan opptre som irrasjonelle ved at de isoleres fra den bevisste reguleringen av virksomheten. Virksomhetsteorien åpner da opp for at følelsene kan opptre irrasjonelt *i visse situasjoner*; altså når mennesket er i ferd med, eller allerede har utviklet psykiske forstyrrelser. Til forskjell anser den psykoanalytiske tradisjonen det som normalen at følelsene er atskilt fra tenkingen og den bevisste refleksjonen, da denne tradisjonen legger forståelsen av psykiske forstyrrelser til grunn for å forstå normale psykiske strukturer (Nygren 1998).

2.1.6 Hva kan kjennetegne ungdommer som vil profitere på et opphold i en miljøterapeutisk institusjon?

”Under uppväxten gör barn och ungdomar de erfarenheter som är tillgängliga för dem i den livssituation de lever i.” (Kroksmark 2006:65). De erfaringene som har vært tilgjengelige for de ungdommene som henvises til døgkontinuerlig behandling, gir ofte en kompetansestruktur som ikke klarer å imøtekomme samfunnets mange krav til behovstilfredsstillelse. Gjennom det vi gjør hver dag, vår virksomhetshistorie, utvikler vi en særegen kombinasjon av ulike kompetanser. I henhold til det virksomhetsteoretiske perspektivet er de kompetansene vi utvikler en dialektisk prosess mellom personens vitale og ervervede behov på den ene siden og omgivelsenes krav til hvordan behovene skal tilfredsstilles på den andre. Vi utvikler altså den kompetansestrukturen som har overlevelsesverdi i den konteksten vi befinner oss. For å unngå ubehag, må vi tilfredsstille behovene på de måtene som er sosialt akseptert i de systemene vi tar del i. Familien er ett system, skolen et annet og vennegjengen et tredje (Nygren 1998). For de ungdommene som henvises til døgkontinuerlig behandling, vil institusjonen utgjøre ytterligere et system.

Ut fra et virksomhetsteoretisk ståsted kan vi tenke oss at de ungdommene som kommer til en miljøterapeutisk institusjon, mangler handlingsstrategier for hvordan motsetningsfylte situasjoner kan løses på en sosialt akseptabel måte. De stilles ovenfor krav de ikke er utrustet til å manøvrere. På den ene siden kan vi tenke oss at de ønsker å gjenopprette kontrollen over behovstilfredsstillelsen, men på den andre siden at de mangler kompetanse til å gjøre nettopp dette. Med henvisning til tidligere resonnement kan vi anta at utgangspunktet for krisen er for smertefull til at ungdommene orker å ta den inn over seg, og at de utvikler et forsvar som hindrer at krisens opprinnelse kan bearbeides. Ungdommene får gjentagende tilbakemeldinger fra omgivelsene om at de ikke besitter den kompetansen som skal til for å inngå i behovstilfredsstillende virksomheter på en adekvat måte. Over tid lagres og akkumuleres

disse erfaringene, og de utvikler et negativt ladet selvilde. "...by engaging in certain routine behaviors we reaffirm ourselves as having a certain identity." (Kielhofner 2008a:16).

Ungdommene utvikler et avhengighetsforhold til visse symptomstyrte virksomheter som har til hensikt å sørge for at de ikke blir minnet på den motsetningsfylte situasjonen. Det har blitt en vane for ungdommene å opptre og handle på en viss måte i gitte situasjoner. Én måte å forstå dette på, er at det etableres en dyptgående motsetning mellom ungdommenes indre psykiske strukturer på den ene siden, og omgivelsenes krav til kompetanse på den andre siden. Vi kan tenke oss at de dysfunksjonelle mønstrene i samspillet med omverdenen over tid har blitt integrert i ungdommenes personlighet. For å endre disse mønstrene mener Nygren (1996) at ungdommene trenger å høste nye erfaringer som kan gi dem ny kompetanse om seg selv og omgivelsene.

2.1.7 Behandling som kvalifiseringsprosess

Jeg har tidligere argumentert for at behandling i denne framstillingen ikke bør forstås i et tradisjonelt perspektiv. Videre har jeg, med Erik Larsen sin hjelp, definert miljøterapeutenes primære oppgave som "et arbeid som handler om å legge til rette eller organisere slik at forandring og utvikling blir mulig." (Larsen 2004:22) Fra et virksomhetsteoretisk ståsted betyr det at det miljøterapeutiske arbeidet består i å bidra til å endre ungdommenes indre psykiske strukturer gjennom de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt. Miljøterapi handler da i stor grad om å øke ungdommenes handlingsberedskap. Det handler om å gi ungdommene mulighet til å lære ny og mer hensiktsmessig atferd gjennom prøving og feiling. For at ungdommene skal få anledning til å oppgi de symptomstyrte virksomhetene, må de få noe *i stedet* som gjør dem bedre rustet til å møte omgivelsenes krav. I denne sammenhengen er det vesentlig å påpeke at virksomhetsteoretikere mener at tilegnelse av ny kompetanse, henger nøye sammen med ungdommens proksimale utviklingszone. Det mellomrommet som oppstår mellom ungdommens nåværende utviklingsnivå og det nivået ungdommen kan komme opp på med hjelp av mer kapable personer, utgjør ungdommens proksimale utviklingszone (Knutagård 2003). Hvis miljøpersonalet krever for mye av ungdommene på et for tidlig tidspunkt, vil ungdommene få bekræftelse på det de allerede vet. Nemlig at de ikke duger til noe og at de er lite verdt. Det kan også forsere utviklings- og forandringsprosessen om miljøterapeutene legger opp til at ungdommene skal trene på ferdigheter de allerede er i besittelse av. I følge Nygren (1996) krever den miljøterapeutiske intervensjonen derfor systematikk og planmessighet. Systematiske og målrettede

virksomheter kan bidra til at ungdommene blir bedre kvalifisert til å imøtekomme samfunnets mange krav til behovstilfredsstillelse. Videre mener han at denne kvalifiseringsprosessen på sikt bidrar til å endre og utvikle nye, og forhåpentligvis, mer funksjonelle psykiske strukturer for den enkelte ungdommen.

Da det psykiatriske behandlingsapparatet tradisjonelt har vært sykdomsorientert (Halvorsen 2006), representerer denne teoritradisjonen et alternativt ståsted å betrakte dette feltet fra. I et medisinsk perspektiv ser man bort ifra at ungdommen som subjekt alltid vil være deltager i egen behandling. Som vi har sett, betrakter den virksomhetsteoretiske tradisjonen behandling som en kvalifiseringsprosess hvor ungdommen selv blir delaktig i egen behandling. En av fordelene med å rette fokuset mot hverdagens handlinger, er at sykdom og diagnose stilles i skyggen av ungdommenes ferdigheter og erfaringer (Kielhofner m.fl 2008).

2.2 Alternative teoretiske blikk

I følge Nygren (1996) er hensikten med en institusjonsplassering å skape nye betingelser for ungdommenes daglige virksomheter. Ved å inkludere virksomhets- begrepet i problemstillingen, ønsker jeg nettopp å belyse disse betingelsene ved å rette søkelyset mot de kultur- historiske rammene miljøterapeutene utfører faget sitt innenfor. I henhold til virksomhetsteorien kan ikke virksomhetene sees atskilt fra den kulturelle og sosiale konteksten de foregår innenfor (Nygren 1998; Knutagård 2003), allikevel opplevde jeg at dette perspektivet ikke ga meg verktøy til å forstå de kultur- historiske rammene som utkrystalliserte seg i det empiriske materialet. Da jeg mener den virksomhetsteoretiske tradisjonen ikke gir meg verktøy til å plukke opp disse rammene, søkte jeg og fant hjelp andre steder.

Jeg starter med å gjøre rede for resonnementene til Mary Cathrine Bateson (1996) og Loree A. Primeau (1996). Disse bidragene er hentet fra aktivitetsvitenskapen og argumenterer for at det levde liv vanskelig lar seg kategorisere. Deretter følger Bourdieu (2000) og Leira (2003) sine tanker om den delen av kulturen vi tar for gitt og mekanismene som følger i kjølvannet av dette.

2.2.1 Inkorporerte virksomheter - en del av det levde liv

En av begrensningene til virksomhetsteorien, er at den hittil hovedsakelig har konsentrert seg om tre hovedkategorier av virksomheter; lek, læring og arbeid. Nygren (1998) påpeker at

denne listen verken er utelukkende eller uttømmende. Selv foreslår han barneomsorg som en egen kategori. Både Bateson (1996) og Primeau (1996) demonstrerer hver på sin måte at kategorisering av menneskelig virksomhet reflekterer menns hverdag. Mens menn i et historisk perspektiv har hatt muligheten til å konsentrere seg om én virksomhet av gangen, argumenterer de for at kvinnenens hverdag har bestått av å kombinere flere oppgaver samtidig. De mener derfor at menns aktiviteter lettere lar seg kategorisere. Med dette androsentriske fokuset ser både Bateson (1996) og Primeau (1996) for seg at deler av kvinnenens erfaringer ikke blir inkludert i vitenskapen. Ut fra dette resonnementet kan vi anta at virksomhetsteorien ikke tar tilstrekkelig hensyn til kjønnet utføring av de ulike virksomhetene. Da kvinner i stor grad har satt sitt preg på utførelsen av sosialt arbeid generelt, og miljøterapi spesielt, kan virksomhetsteorien komme til kort når det her skal etableres kunnskapsforslag om hva miljøterapeutene gjør.

Til forskjell tar aktivitetsvitenskapen høyde for at det levde livet ikke lar seg kategorisere. Bateson (1996) og Primeau (1996) demonstrerer dette ved å ta for seg husmødres komponering av hverdagen. Da systematisk gjennomgang av det samlede empiriske materialet avdekker likheter mellom miljøterapeutenes og husmødrenes komponering av hverdagslige gjøremål, utstyres deres resonnement meg med nyttig kunnskap. Med betegnelsen *inkorporerte virksomheter* får jeg verktøy til å gripe hverdagen til miljøterapeutene. I inkorporerte virksomheter viskes grensene ut og de ulike kategoriene innlemmes i hverandre (Bateson 1996; Primeau 1996). Bateson (1996) og Primeau (1996) demonstrerer hvordan inkorporerte virksomheter kommer til uttrykk ved å synliggjøre de mange oppgavene husmødre utfører i kombinasjon i løpet av en dag. Bateson (1996) poengterer videre at det stilles store krav til organisatoren av inkorporerte virksomheter. Hun argumenterer for at skiftene i ferdighetene som kreves for å være husmor er omfattende og kan beskrives som "major job shifts". Til tross for dette hevder både Bateson (1996) og Primeau (1996) som sagt at kvinnenens innsats i hjemmet verken blir respektert i det levde livet eller i vitenskapen. Ved hjelp av DeVault (1987) belyser Primeau (1996) at husmødre i mangel på et dekkende vokabular skjuler innsatsen sin bak trivielle ord som eksempelvis kjærlighet. Med manglende vokabular til å artikulere egne erfaringer, står kvinnene i fare for å ugyldiggjøre egen kunnskap.

2.2.2 Doxa

Som jeg har vært inne på tidligere anser virksomhetsteoretikerne kulturen som sentral i menneskets utvikling. Gjennom å gjøre tilegner vi oss kulturen, samtidig som vi er med på å påvirke og forandre den. Betyr det at vi alltid er oss denne kulturen bevisst, og at vi kan skille på hvilke deler av en kultur vi vil ta inn over oss?

Leira (2003) mener at vi ofte ikke forstår at kulturen vår har begrenset gyldighet. Det vi tidligere har forstått som universelt, kan vise seg å være en lokal oppfatning. Kulturen vi omgir oss med og er en del av, favner altså om mer enn vi er klar over. Da jeg mener den virksomhetsteoretiske tradisjonen ikke gir meg verktøy til å plukke opp den delen av kulturen *vi tar for gitt*, vendte jeg meg til Bourdieu (2000) og hans forståelse av doxa. ”Doxa viser til de usynlige kulturelle trådene som fungerer som normer, men som vi ikke er klar over.” (Leira 2003:46) For Bourdieu (2000) er det åpenbart at kontinuiteten i kulturen er et resultat av at det periodiske blir framstilt som evig og uforanderlig - kulturens forevigelsesarbeid: ”Det er egentlig åpenbart at det evige i historien ikke kan være annet enn produktet av et historisk forevigelsesarbeid.” (Bourdieu 2000:91) Det periodiske blir framstilt som evig og uforanderlig - som universelt. Historien omformes til natur og den kulturelle vilkårligheten til naturlighet som han sier. Bourdieu (2000) mener videre at det er dem som har definisjonsmakten i kulturen som står for denne omformingen. At den foreviggjorte kulturen sjelden settes på prøve, men stort sett respekteres slik den er kaller Bourdieu (2000) det paradoksale ved doxa. Denne stadfestelsen av den sosiale ordenen ser han som et uttrykk for symbolsk vold. ”Symbolsk vold betyr at den dominerte ser på seg selv med den dominerendes briller.” (Leira 2003:64) Dette er en mild form for vold. De som utsettes for den verken ser den eller legger merke til den. Men til gjengjeld kan man i høyeste grad kjenne den på kroppen. Når doxa brytes, mener Leira (2003) at enten flere meninger ønskes velkomne eller at det utøves en kamp for å stadfeste det doxa representerer. Leira (2003) knytter tabu-begrepet til Freud opp mot denne kampen for ”den rette lære”. Tabu kan her forstås som ”et kulturelt forbud mot å se, høre og fortelle” (Leira 2003:14). Dette forbudet fører i følge Leira (2003) til en intersubjektiv ugyldiggjøring av egne erfaringer med en påfølgende følelse av skam.

Med henvisning til Bourdieu (2000) og Leira (2003) sine resonnement anser jeg at den virksomhetsteoretiske tradisjonen ikke har et reflektert nok forhold til den delen av kulturen *vi tar for gitt*, og at denne tradisjonen dermed ikke tar tilstrekkelig hensyn til maktutøvelsen som

foreligger. Jeg benytter altså Bourdieu (2000) og Leira (2003) sine tanker for å gripe og forstå de kultur- historiske rammene som utkrystalliserte seg i det samlede datamaterialet.

I møte med det empiriske materialet er jeg da utstyrt med en kultursensitiv forståelse, hvor det handlende mennesket står i sentrum. Den virksomhetsteoretiske tradisjonen fokuserer menneskets psykiske utvikling gjennom dialektiske prosesser med omverdenens materielle og immaterielle produkter. I følge denne tradisjonen tilegner vi oss den samfunnsmessige, kulturelle og sosiale konteksten gjennom *å gjøre*. Med resonnementene til Bourdieu (2000) og Leira (2003) får vi en utvidet forståelse for at det foreligger maktstrukturer som opprettholder de kulturelle trådene vi tar for gitt, men som like fullt fungerer som normer. Betegnelsen *inkorporerte virksomheter* vektlegger at det levde liv – altså det vi *gjør* i det daglige - vanskelig kan kategoriseres.

3. METODOLOGISK TILNÆRMING

Nedenfor vies det plass til å beskrive og begrunne de valgene som er tatt for å produsere data i dette prosjektet. Siden kunnskap om miljøterapeutisk praksis betinges av tiden, stedet og personene som utøver arbeidet, vil jeg gjøre oppmerksom på at det i denne framstillingen søkes å etablere sannsynliggjorte kunnskapsforslag heller enn absolutte kunnskapspåstander (Guldbrandsen 1998). Metodene som er valgt reflekterer dette utgangspunktet.

Jeg begynner med å skissere hvor denne studien er forankret i det vitenskapsteoretiske landskapet, for deretter å beskrive hvordan utvalget av informanter og rekrutteringen foregikk. Før jeg går dypere inn i valget av de innsamlingsteknikkene som er benyttet, gjør jeg rede for de etiske refleksjonene som fant sted i forkant av datainnsamlingen. Deretter følger beskrivelser av hvordan datamaterialet ble transformert fra muntlig tale til skriftlig form. Avslutningsvis beskriver jeg de analytiske grepene som er gjort for å klargjøre tendensene i det samlede materialet for presentasjon.

3.1 Vitenskapsteoretisk forankring

Implisitt i problemstillingen ligger et vitenskapsteoretisk ståsted som sier at en studie av praktisk kunnskap kan gjøres vitenskapelig. Slik har det imidlertid ikke alltid vært. Det var først med hermeneutikkens inntog at praktisk kunnskap ble tatt alvorlig. Innenfor et hermeneutisk grunnsyn tenker man at bildet av virkeligheten skapes og endres gjennom en kontinuerlig pendling mellom sansing, fortolking og samhandling. Med et hermeneutisk grunnsyn går man ut ifra at sannheten ikke er gitt en gang for alle - slik et positivistisk grunnsyn kan gi inntrykk av (Andersen 1997). Selv om de naturvitenskaplige metodene å etablere kunnskap på har generert viktige bidrag til den kliniske hverdagen, mener jeg at det i denne studien vil være lite hensiktsmessig å støtte seg til et slikt vitenskapsteoretisk ståsted.

Når betegnelsen praktisk kunnskap nevnes, er det lett å tenke at det snakkes om motsatsen til teoretisk kunnskap. Dette er imidlertid ikke tilfellet her, da det tenkes at teoretisk kunnskap impliseres i den praktiske utøvelsen. Det vil ikke være snakk om teori *eller* praksis, men teori *og* praksis (Levin 2004). Forskjellen mellom en nybegynner og en erfaren miljøterapeut ligger ofte ikke i utøvelsen av selve handlingen, men i begrunnelsen om hvorfor akkurat den

handlingen er adekvat når omstendighetene er tatt i betraktning. Det forventes at en erfaren miljøterapeut har nok kunnskap til å kunne forankre handlingen i teorien.

I kjølvannet av diskusjonene rundt fortolkningens betydning innen vitenskapen, problematiseres også grunnlaget for den kvalitative forskningens legitimitet. Språkdrakten som ofte benyttes er opprinnelig knyttet til kvantitativ forskning. Treenigheten reliabilitet, validitet og generaliserbarhet har en annen betydning innen kvalitative studier enn innen kvantitative studier. Jeg ser derfor nytten av å benytte henholdsvis troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet i framstillingen av dette prosjektet.

”Troverdighet sier noe om forskningen utføres på en tillitsvekkende måte. Bekreftbarhet knyttes til kvaliteten av tolkningen, og om den forståelsen det enkelte prosjekt fører til, støttes av annen forskning. Overførbarhet har referanse til at tolkninger som er basert på en enkelt undersøkelse, også kan gjelde i andre sammenhenger.” (Thagaard 2002:21)

Selv om det her benyttes andre formuleringer enn det som er vanlig innen kvantitativ forskning, er idealene bak ordene like aktuelle for et kvalitativt forskningsopplegg.

3.2 Utvalg og rekruttering

Da jeg søkte å etablere kunnskapsforslag om miljøterapi rettet mot ungdom, tok jeg kontakt med et ungdomspsykiatrisk behandlingshjem som anså det miljøterapeutiske arbeidet som det primære i behandlingen. Det var vesentlig for meg at behandlingshjemmet har et godt renommé i fagfeltet. Institusjonens ledelse var positive til prosjektet, og jeg kunne begynne å rekruttere informanter. De potensielle informantene omfattet både ungdommer og miljøterapeuter ved institusjonen. De ansatte fikk muntlig informasjon om prosjektet på et felles møte hvor alle var representert. På dette møtet fikk de også utdelt skriftlig informasjon om prosjektet, samt to samtykkeskjema de måtte undertegne hvis de ønsket å delta; ett skjema for observasjon og ett for intervju (vedlegg 3). Tilsvarende fikk ungdommene først muntlig informasjon, før de fikk utdelt skriftlig informasjon og to samtykkeskjema (vedlegg 4). Da ungdommene var fra 13- 16 år, var det også nødvendig å informere deres foresatte. De fikk først kunnskap om prosjektet via telefonen. Telefoneringen ble foretatt av meg og institusjonens sosialkonsulent. Deretter ble den skriftlige informasjonen, med samtykkeskjema (vedlegg 5), sendt i posten slik at de sammen med ungdommen kunne vurdere ungdommens deltagelse i prosjektet. Samtykkeskjemaene var å anse som ugyldige

uten navntegnet til *både* ungdommen og en av de foresatte. Det er også verdt å påpeke at ungdommenes behandlingsansvarlig ble konferert før den aktuelle ungdommen fikk en endelig invitasjon til å delta på intervju. Dette ble gjort for å sørge for at ungdommene ikke ble utsatt for unødig stress som ville påvirke deres helsetilstand på daværende tidspunkt.

Da samtykkeskjemaene var meg i hende, og forholdene var lagt til rette for dem som ønsket å reservere seg fra deltagelse i prosjektet, kunne datainnsamlingen endelig starte. Feltarbeidet strakk seg over to dager i juni 2007; en kvelds- vakt med påfølgende dag - vakt. Dette omfattet til sammen seks miljøterapeuter og tre ungdommer. Til sammen intervjuet jeg sju miljøterapeuter, to menn og fem kvinner, hvorav ei ble intervjuet to ganger. Intervjuene foregikk i grupper, henholdsvis ett intervju med to miljøterapeuter og to intervju med tre miljøterapeuter. Disse fant også sted i juni 2007 og var lokalisert på institusjonen. Intervjuene med ungdommen ble mer spredt i tid. Det ble foretatt ett intervju med ei jente i juni 2007. De to andre intervjuene ble foretatt i oktober og november 2007, henholdsvis av ei jente og en gutt.

I den videre framstillingen har jeg valgt å kalle behandlingshjemmet Solbakken for å lette det skrive tekniske arbeidet. I samme henseende har informantene fått navn som begynner med de tolv første bokstavene i alfabetet. Ungdommenes navn begynner med bokstavene fra A til og med E, mens miljøterapeutene bærer navn fra F til og med L. Jeg vil understreke at dette er fiktive navn. Dette for å opprettholde konfidensialiteten.

3.3 Etiske refleksjoner

Før jeg beskriver og begrunner de valgene som er tatt for å produsere data i dette prosjektet, velger jeg si noe om de etiske refleksjonene som fant sted i forkant av datainnsamlingen. Det er nemlig en del formaliteter som må foreligge før produksjonen av data kan ta til.

3.3.1 Tilrådninger

”Etter at *personopplysningsloven* ble innført i 2001, er det meldeplikt for prosjekter som omfatter personopplysninger som behandles med elektroniske hjelpemidler.” (Thagaard 2002:22). Forskeren fyller ut et meldeskjema som vurderes av datafaglig sekretariat ved Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste (NSD). NSD er et bindeledd mellom forskeren og Datatilsynet (Ringdal 2001). NSD fant at behandlingen av personopplysninger i dette

prosjektet ville bli regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. I følge personopplysningsforskriften § 7-27 kan et forskningsprosjekt som omfatter behandling av sensitive personopplysninger unntas fra konsesjonsplikt dersom prosjektet er tilrådd av personvernombud (http://www.nsd.no/personvern/forsk_stud/meldeplikt.html, lastet ned 14.02.08). I brev av 08.03.07 tilrådte personalvernombudet at prosjektet kunne gjennomføres i tråd med opplysningene som ble gitt i meldeskjemaet (vedlegg 1).

I tillegg måtte prosjektet få tilrådning fra Regional komité for medisinsk forskningsetikk Sør-Norge (REK Sør). De regionale forskningsetiske komiteene skal ivareta prosjektets etiske aspekter. Komiteene ønsker å skape en kritisk debatt om forskning, både i forhold til framgangsmåter og bruk av resultater (<http://www.etikkom.no/>, lastet ned 14.02.08). Etter relativt få korrespondanser forelå tilrådingen fra REK sør 03.04.07 (vedlegg 2). Denne tilrådingen ble så ettersendt NSD.

3.3.2 Beredskapsplan

Da deltagelse i et prosjekt kan medføre ubehag og økt stress for informantene, så jeg det som nødvendig å utarbeide en beredskapsplan for å ivareta ungdommenes helse mens innhenting av datamaterialet pågikk. Hvis samtaler med meg aktualiserte temaer det kunne være vanskelig for ungdommene å romme på det aktuelle tidspunktet, ville jeg forsikre meg om deres ivaretagelse. Derfor utarbeidet jeg, i samarbeid med behandlingshjemmet, en plan om hvordan slike situasjoner skulle håndteres. Min oppgave var da å bytte tema eller å avbryte samtalen hvis det ble påkrevd. I etterkant skulle jeg informere miljøpersonalet om de forandringene jeg observerte hos ungdommene, men la det være opp til ungdommene å eventuelt si noe om temaet som aktualiserte handlingene. På denne måten brøt jeg ikke taushetsplikten. Det er allikevel verdt å merke seg at det var noen omstendigheter som gjorde at jeg kunne bryte taushetsplikten. Hvis det kom meg for øret at ungdommene hadde tenkt til å skade seg selv eller andre, var jeg pliktet å melde ifra til miljøpersonalet og eventuelt behandlingsansvarlig. Det samme gjaldt hvis det ble avdekket forhold om hjemmearenaen som per lov er meldepliktige. Ivaretagelsen av ungdommene ville da samsvare med behandlingskontrakten og hva behandlingshjemmet anså for god behandling for den aktuelle ungdommen. Avvek ungdommenes atferd markant fra tidligere, ville nye tiltak bli vurdert og eventuelt tatt i bruk. Denne planen ble imidlertid ikke tatt i bruk. Dette kan henge sammen

med, som jeg skal vise nedenfor, at risikoen for økt stress forbundet med deltagelse i prosjektet vurderes som lav, grunnet prosjektets utforming.

3.4 Produksjon av data

For å etablere kunnskapsforslag om de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt, så jeg det mest hensiktsmessig å produsere data gjennom observasjon og intervju. Dette er to metoder som skaffer til veie data i tekst – form, altså kvalitative metoder. Begrunnelsen for disse valgene står å lese nedenfor.

3.4.1 Observasjon

Forskeren kan inneha ulike roller når han eller hun observerer sosiale situasjoner. De to ytterpunktene kan betegnes som fullstendig observatør og fullstendig deltager. Den vanligste rollen er allikevel deltagende observatør, og befinner seg mellom disse ytterpunktene. Som observatør ivaretas distansen mellom de som observeres og den som observerer, mens deltagerrollen åpner opp for mer kontakt. Forskeren kan i tillegg velge å opptre åpent eller skjult i de fleste rollene (Ringdal 2001). Forskeren kan altså skreddersy en observasjonsform som passer akkurat til hans eller hennes formål. Ofte vil det være glidende overganger mellom de ulike mulighetene og ytterpunktene.

I dette prosjektet ble det benyttet en åpen og deltagende observasjonsform. Informantene fikk som sagt, informasjon om prosjektets formål både skriftlig og muntlig i forkant av observasjonene. Jeg utdypet allikevel ikke erfaringsgrunnlaget og forforståelsen min ovenfor informantene, da dette kunne endre deres væremåte under feltarbeidet. Mens jeg observerte hadde jeg friheten til å stille spørsmål både til ungdommene og de ansatte. Jeg var med på ulike aktiviteter, men gikk aldri inn i konfrontasjoner med ungdommene. Det var viktig å presisere at jeg var der som deltagende observatør og ikke eksempelvis ekstravakt.

Deltagende observasjon ble benyttet for å produsere data av flere grunner. For det første kan det være vanskelig å gi gode, konkrete svar på hva en miljøterapeut gjør selv med hjelp fra faglitteraturen, miljøterapeutene selv og ungdommenes egne beskrivelser. Informantene kan utelate viktig informasjon, da det vil være ting de tar for gitt i hverdagen. Det blir rett og slett for snevert å beskrive behandlingen fra et miljøterapeutisk ståsted, uten å faktisk ha vært tilstede i miljøet. Jeg ønsket selv å få være med å oppleve hverdagen på Solbakken

behandlingshjem; bli kjent med bygningsmassene, strukturen og stemningen. På denne måten kunne også jeg ta et oppgjør med det *jeg* tok for gitt, med referanse til min egen yrkesbakgrunn som miljøterapeut, i møte med denne institusjonen. Jeg ønsket videre å observere de små, men viktige hendelsene som skjer i interaksjonen mellom ungdommene og miljøterapeutene. De hendelsene det kan være vanskelig å sette ord på både for ungdommer og voksne nettopp fordi de inngår i den daglige rutinen.

Det er også kjent at de ulike yrkesgruppene på en miljøterapeutisk institusjon har varierende grad av undervisning i miljøterapeutisk arbeid. En sykepleier vil nok legge andre definisjoner og begreper til grunn, enn en barnevernpedagog. En språkdrakt basert på ett begrepsapparat vil da kunne gi mangelfull og feilaktig informasjon i forhold til det jeg er ute etter å etablere kunnskap om. Vi tenker med ord, og handling styres av tankene. De ordene som benyttes, er med på å styre den måten miljøterapeutene intervensjoner på (Linde og Nordlund 2006). Observasjons- fasen ble viktig for å få til gode intervju. Jeg kunne da benytte eksempler fra hverdagen til miljøterapeutene for å gjøre de teoretiske begrepene mer empiriske og gjenkjennelige. Språkdrakten jeg benyttet i intervjuene ble da bedre tilpasset dette stedet. I forhold til ungdommene kunne jeg etterspørre hvis de utelot deler av dagens gjøremål som ville ha betydning for studien. På denne måten ivaretok jeg spørsmålenes bekreftbarhet.

For det tredje ble deltagende observasjon benyttet for å gjøre informantene mer fortrolig med min tilstedeværelse i rollen som forsker. Verken ansatte eller ungdommer var vant med å omgås forskere på institusjonen. De personene det stiftes bekjentskap med har som regel betydning for behandlingen i en eller annen form. Det være seg ekstravakter, eksterne samarbeidspartnere eller håndverkere som tar seg av bygningsmassene, men aldri forskere. I og med at observasjonsformen var åpen og deltagende, ble informantene kjent med meg i rollen som forsker. Jeg tunet meg inn mot dem, og de tunet seg inn mot meg i løpet av den tiden i var sammen. Det la et godt grunnlag for den videre datainnsamlingen.

3.4.2 Livsformsintervju med ungdommene

En studie må sees i sammenheng med den menneskelige situasjonen som utforskes. Forskning på mennesker som er sårbare eller befinner seg i situasjoner som gjør dem sårbare, vil alltid være forbundet med etiske betenkeligheter. Ungdommer som er innlagt ved en miljøterapeutisk institusjon kan sies å være i en slik sårbar situasjon. Valg av metode for

produksjon av data måtte derfor velges med dette i tankene. I et livsformsintervju ledes forskeren inn i informantens rammer, da det er tiden som styrer intervjuet og ikke forskerens forestilling om hva som er viktig. Informantene står da relativt fritt til å velge hvilke beskrivelser av hverdagen han eller hun vil at forskeren skal få del i. Informantene kan velge å utelate situasjoner som aktualiserer følelser det kan være vanskelig for dem å romme på det gitte tidspunktet. Forskeren følger informantene inn i temaer *de* signaliserer som viktige. Forskerens spørsmål og kommentarer stilles til de beskrivelsene informantene velger å dele. Flexibiliteten i intervjuformen gjør at intervjuet i stor grad kan tilpasses hver enkelt informant (Haavind 1987). Intervjuet er allikevel ingen gjensidig form for interaksjon mellom to likeverdige. Forholdet blir asymmetrisk fordi det vil være forskeren som definerer situasjonen, presenterer samtaleemnet og styrer intervjuet. Forskeren blir på den måten medskapere av datamaterialet. Det betyr at materialet skapes gjennom den menneskelige interaksjonen som finner sted innenfor rammen av intervjuet (Kvale 1997).

”At meningsinnholdet i slike møter er samkonstruert, er ikke en feilkilde, men en kvalitetskontroll av forskerens tolkninger- både der og da, og men også i ettertid. At forståelse er skapt innenfor rammen av slike møter, er ikke det samme som at denne forståelsen ikke også kan ha rekkevidde utover disse møtene.” (Haavind 1999:19)

Da jeg var ute etter virkelige hendelser fra hverdagen på institusjonen, tok samtalen utgangspunkt i forrige hele døgn ungdommene var tilstedet på institusjonen. Bakgrunnsteppet var hele tiden å få ungdommene til å beskrive og utdype egen oppfatning og forståelse av de daglige gjøremålene og hvilken hensikt de anså at disse hadde. Løpende tid ble brukt som organiserende prinsipp i samtalen. Det samme settet med spørsmål om hvordan og hvorfor ble stilt gjentatte ganger, men til nye hendelser. Intervjuet bestod av tre lag, hvor det første gikk ut på at ungdommene rekonstruerte hendelsesforløp. Det vil si at de beskrev spesifikk og konkret sosial interaksjon. Det neste ble å få ungdommene til å utdype sin egen forståelse av interaksjonen. Grunnspørsmålet her ble; ”hvorfor det, da?” Ved å grave enda dypere kunne jeg få ungdommene til å utdype forståelsen av den mer omfattende sammenhengen som interaksjonen foregikk i (Andenæs 1991). La meg eksemplifisere med et utdrag fra et av intervjuene;

Intervjuer: Jette kom og vekte deg. Hva gjør Jette da?

Beate: Skrur på lyset, så sier jeg at hun må slå det av. Ellers så blir jeg hissig. Så sier hun; ”Nei, det kan jeg ikke.” Og så blir jeg veldig, veldig hissig. Så da begynner jeg å skrike og hoie og sånn, så da går hun ut til slutt. Og så går jeg og slår av lyset selv.

Intervjuer: Du slår av lyset selv, og går og legger deg igjen da eller?

Beate: Ja.

Intervjuer: Ja. Hvorfor tror du at Jette slår på lyset da?

Beate: For å få meg opp.

Intervjuer: Hva er grunnen til at hun vil ha deg opp da?

Beate: Vet ikke jeg.

Denne måten å organisere intervjuet på, åpner opp for refleksjoner rundt dagliglivets selvfølgheter. Ungdommene ble bedt om å gjøre rede for sammenhenger de tidligere ikke hadde vært oppmerksomme på. Det betyr at sammenhenger de ikke hadde gjort eksplisitte, ble klargjort mens intervjuet pågikk. Det ble således stilt krav til ungdommene om å begrunne ”det som bare er sånn” (Guldbrandsen 1998). Det varierte hvorvidt den enkelte lot seg lede til reflekterende virksomhet rundt egne erfaringer. Ei av jentene, Beate, fikk spørsmål om hvorfor de av miljøterapeutene som røyker, ikke gjør det sammen med ungdommene. Det hadde hun ikke tenkt på før;

Beate: Fordi... det vet jeg egentlig ikke. Vi er jo mindreårige, så vi har jo egentlig ikke lov til å røyke. Kanskje det er det...? Jeg vet ikke helt.

Tidligere i intervjuet lot hun seg derimot ikke lede til reflekterende virksomhet. Jeg forfulgte tråden hun la ut om det hun karakteriserte som bråkete måltider på institusjonen. Hun satt opp et lite show for meg, og imiterte en miljøterapeut; ”Nå slutter du med det tullet ditt! Hvis ikke du slutter nå, så kan du gå opp på rommet ditt!”

Intervjuer: Hvorfor tror du voksne gjør det?

Beate: De er voksne. De er bare sånn.

Intervjuer: Voksne er bare sånn?

Beate: Ja.

Intervjuer: De skal snakke til ungdommer som bråker? Det er deres jobb?

Beate: Ja.

Agnes Andenæs (1991) brukte barnas hjem som utgangspunkt for livsformsintervju med 4-5 åringer. De gikk rundt i huset mens intervjuet pågikk. Det var lite hensiktsmessig å gjøre det samme i forhold til ungdommene i denne studien, da det var umulig å samtale inne på avdelingen med de andre ungdommene tilstede. Det lot seg heller ikke å tømme avdelingen for å få gjennomført intervjuene. I stedet la jeg til rette for at ungdommene kunne visualisere ved hjelp av en skisse av avdelingen, samt en tidslinje som henviste til dagens struktur på akkurat denne institusjonen (vedlegg 6). Det var en åpning for å bruke skissen til å fastslå

hvor hendelsene utspilte seg, samtidig som tidslinjen kunne hjelpe oss til å fastsette tidspunktet for hendelsesforløpet. Tidslinjen ble utarbeidet på bakgrunn av informasjon som ble samlet inn gjennom feltarbeidet. Ingen av informantene hadde behov for å bruke skissen til å gjenskape hendelsesforløp. Men tidslinjen var et fruktbart verktøy for å få samtalen på rett kjørl hvis assosiasjonene tok overhånd, eller til å komme i gang igjen etter en pause i beskrivelsene. I et av intervjuene ønsket jeg å lede samtalen tilbake til livet på avdelingen etter en lengre digresjon om en bok;

Intervjuer: Men da satt du og leste. Slappa av. Når klokka er halv fire, er det middag. Hvordan var middagen på mandagen?

Denne metoden ivaretok produksjonen av et rikt og variert datamateriale, samtidig som jeg kunne rette oppmerksomheten mot ungdommene og deres opplevelser. De fikk en opplevelse av å bli forstått og lyttet til. Det er allikevel verdt å merke seg at dette skilte seg fra et klinisk intervju hvor rammene legges til rette for at ungdommene kan få hjelp med det som oppleves ubehagelig for dem (Haavind 1987).

3.4.3 Fokusgrupper med miljøterapeutene

I en miljøterapeutisk institusjon kan man enten vektlegge de formelle rollene, slik de fremkommer på organisasjonskartet, eller den dynamiske utformingen av rollene. I det daglige miljøterapeutiske arbeidet er det påkrevd å ha hovedfokus på den dynamiske institusjonen. De dynamiske rollene oppstår når miljøterapeutene og ungdommene møtes for å arbeide med den primære oppgaven. Hver miljøterapeut bærer med seg sin forståelse av feltet generelt, institusjonens faglige forankring, bestemmelsene fra institusjonens behandlingsmøter og forståelsen av egen dynamiske rolle i møte med de andre (Larsen 2004). For å ivareta denne dynamiske dimensjonen i det empiriske materialet, så jeg det som nødvendig å intervju miljøterapeutene i grupper. Fokusgrupper er en forskningsteknikk der interaktive diskusjoner står i fokus. Det er imidlertid forskeren som introduserer temaene og legger premissene for diskusjonene. Fokusgrupper skiller seg på den måten fra gruppediskusjoner som oppstår spontant, og som forskeren kan få innblikk i under feltarbeidet (Wibeck 2000).

Materialet som produseres er avhengig av hvordan gruppene er satt sammen. Demografiske variabler som eksempelvis alder, kjønn, utdannelse og religion påvirker interaksjonen i

gruppene. Det samme kan sies om deltageres personlighetstrekk og fysiske framtoning. Interpersonlige faktorer som opplevd samhørighet og utøvelse av sosial makt påvirker også mennesker i en gruppesammensetning (Wibeck 2000). Hvordan skal forskeren da vite hvem han eller hun skal rekruttere til de ulike gruppene?

I dette prosjektet så jeg det som mest hensiktsmessig å tilstrebe at de som jobbet sammen også utgjorde de ulike fokusgruppene. Det finns flere grunner som taler for å benytte allerede eksisterende grupper. For det første er deltagerne kjent med hverandres framtoning og de slipper å bruke tid på å finne sin plass i gruppen mens intervjuet pågår. Det gjør det lettere å ta ordet og falle inn i diskusjonene, og kommunikasjonen vil flyte bedre. Ved å sette sammen fokusgruppene slik at de tilsvarte et team på vakt vil også det datamaterialet som ble produsert nærme seg "naturlig" data. Det vil si data som kan samles inn gjennom deltagende observasjon (Kitzinger 1994 i Wibeck 2000). Denne metoden egnet seg da utmerket til mitt formål idet jeg søkte å etablere kunnskap om hva miljøterapeutene *gjør*. Diskusjoner i fokusgrupper legger til rette for å se på hvordan mennesker handler og hvilke motiv de legger til grunn for handlingen. I følge Wibeck (2000) søker deltagerne å forstå hverandre, samtidig som de søker kunnskap om hvordan de andre i gruppen vil håndtere lignende situasjoner som de selv har vært oppi. Dette la grunnlaget for gode beskrivelser av praksis.

Det sterkeste argumentet for å benytte grupper som eksisterer uavhengig av studien, er at forskeren da får innblikk i de sosiale kontekstene hvor ideene formes og beslutningene tas. Dette utgjør altså et godt supplement til deltagende observasjon. Ved deltagende observasjon får forskeren i begrenset utstrekning innblikk i de diskusjonene og refleksjonene som ligger til grunn for selve handlingen. Siden forskjellen mellom en nybegynner og en erfaren miljøterapeut ofte ikke ligger i utøvelsen av selve handlingen, men i begrunnelsen om hvorfor handlingen er adekvat, ble det nødvendig å benytte en metode som fanger opp begrunnelsene og refleksjonene.

"Focus groups, to a greater extent than observations and individual interviews, afford researchers access to the kinds of social interactional dynamics that produce particular memories, positions, ideologies, practices, and desires among specific groups of people." (Kamberelis and Dimitriadis 2005:904)

Det foreligger også betenkeligheter ved å benytte allerede eksisterende grupper. Én risiko er i følge Wibeck (2000) at visse emner utelates fra diskusjonene, da gruppe medlemmene tar

disse for gitt. I denne studien kunne dette imidlertid kompenseres for med den kunnskapen jeg fikk kjennskap til gjennom feltarbeidet. Jeg introduserte emner som ikke kom til overflaten i diskusjonene, men som markerte seg under observasjonene.

Et annet problem Wibeck (2000) trekker fram, er at medlemmene av gruppen faller inn i de rollene de har i den hverdagslige interaksjonen. De rollene hver enkelt har og tar når man jobber i team på en institusjon får betydning for hvordan miljøterapien utformes i det daglige. At disse rollene gjenspeilte seg i fokusgruppene, ble da ikke ansett som et minus. Det ga i stedet dypere kunnskap om virksomhetene der, da fokuset ble ytterligere spisset mot hvordan miljøterapien faktisk blir praktisert. I ett av de tre intervjuene framstod Frøya som ”den som har oversikt”;

Intervjuer: Hva er et evalueringsmøte?

Guro: Det får *du* si, for det her jeg prøvd å spørre om i dag også.

Videre i intervjuet var det kvinnen dette spørsmålet ble henvist til som utdypet hva en miljøkontakt er, hva som foregår på diverse møter og som hadde oversikt over hvem som skal gjøre hva på institusjonen. I en annen gruppe var det tydelig at Lise fylte rollen som ”den som skaper refleksjon” ved å stille spørsmål til konkret handling kollegaene utfører;

Frøya: [...] Så får Lise meg til å tenke; hvorfor i all verden skal jeg gjøre det lissom?

Og det var rom for at Lise kunne inneha den rollen;

Karianne: [...]For jeg syns jo det er kjempe- ålreight at hun gir meg den tilbakemeldingen. Det syns jeg jo er helt knæsjt! Å kunne ta det imot. Det blir jo ikke kritikk til meg, men det blir jo... ja, en tankevekker.

Fokusgruppene kan, i likhet med alle intervjuer, ha ulik grad av struktur. I en ustrukturert fokusgruppe legges det opp til at medlemmene i gruppen i størst mulig grad skal diskuterer med hverandre, og ikke med forskeren. I strukturerte fokusgrupper presenterer forskeren emnene og stiller spørsmål for å styre diskusjonen. Forskeren kan da avbryte diskusjoner som er lite hensiktsmessige for å belyse problemstillingen. En innvending mot å benytte strukturerte fokusgrupper, er at forskerens forforståelse og forestillinger kan forplante seg i datamaterialet gjennom de temaene som introduseres og tillegges vekt (Wibeck 2000). Ved å

la dagens sykliske bevegelse gi strukturen i samtalen, som i et livsformsintervju, styres intervjuet av tiden og ikke av forskerens forforståelse og forestillinger.

”Når tiden velger tema, blir det formidlet at det som er viktig, er faktiske hendelser som bare informanten kjenner til. Den som intervjuer kan være åpen og nysgjerrig og utdype alt en ikke riktig forstår. Intervjueren blir ledet ut av sine egne rammer og inn i informantens. Når informanten på denne måten får kontroll over referansen, blir svarene mer pålitelige.” (Haavind 1987:91)

Denne måten å strukturere fokusgruppene på spisset forskningsteknikken ytterligere mot dette prosjektet og den kunnskapen jeg søker å etablere. Jeg benyttet samme skisse av avdelingen i intervjuene med miljøterapeutene som i intervjuene med ungdommene. Men heller ingen av de voksne hadde behov for å bruke skissen til å visualisere det de fortalte. Tidslinjen jeg benyttet, markerte miljøterapeutenes fastlagte oppgaver i løpet av henholdsvis dagvakta og kveldsvakta (vedlegg 7 og 8). Selv voksne lar seg rive med av assosiasjoner, diskusjoner og digresjoner, så tidslinjen viste seg å være nyttig for å kunne styre samtalen til en viss grad.

Wibeck (2000) påpeker at selv om fokusgruppene kan bidra til å produsere ”naturlig” data, er det viktig å merke seg at det er forskjell på hvordan mennesker sier at de vil handle i en gitt situasjon og hvordan de faktisk handler. Ved å ta utgangspunkt i forrige vakt miljøterapeutene arbeidet sammen, gjenspeilte beskrivelsene faktiske hendelser. Tanken bak å strukturere intervjuene på denne måten, var at svarene fra miljøterapeutene best mulig skulle gi svar på hva de faktisk gjør i hverdagen og ikke hva de burde gjøre. Hypotetiske spørsmål appellerer oftest til å svare hvordan ting burde være og ikke hvordan de er. For å unngå at diskusjonene skal gå over i filosoferinger, må samtalene ha utgangspunkt i en virkelig referanse (Haavind 1987).

Ved å benytte løpende tid som organiserende prinsipp for utspørringen, gis det rikelig med anledninger til å få informantens oppfatninger og refleksjoner om *de faktiske hendelsene* (Haavind 1987). Forrige vakt miljøterapeutene arbeidet sammen ble gjennomgått hendelse for hendelse. Det samlede datamaterialet rommer alle tidspunkt på dagen, fra vekking til ungdommene er i ro på rommet ved legge- tid. Det foreligger tykke beskrivelser av miljøterapeutisk praksis; beskrivelse av spesifikk og konkret sosial interaksjon, miljøterapeutenes forståelse av interaksjonen og beskrivelser av den mer omfattende sammenhengen interaksjonen foregår i. Da teoretisk kunnskap impliseres i den praktiske utøvelsen av miljøterapi, er refleksjonene hver enkelt miljøterapeut gjorde seg og

refleksjonene gruppen gjorde seg som helhet av vesentlig betydning for studien. De faglige refleksjonene og overveielsene som finner sted i forkant av en intervensjon i ungdommens hverdag lar seg vanskelig fange gjennom deltagende observasjon. Siden gruppene eksisterte uavhengig av studien, og referansene for diskusjonene var virkelige, er det rimelig å anta at de refleksjonene og oppfatningene som kom til overflaten i intervjuene legger føringer for de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt.

I tillegg legger denne forskningsteknikken til rette for at mye data kan samles inn på relativt kort tid. Samtidig genereres det et materiale med stor variasjonsbredde som kan analyseres på flere måter.

3.4.4 Briefing og debriefing

Både intervjuene med miljøterapeutene og ungdommene begynte med det Kvale (1997) kaller en briefing. Der ble det naturlig å gjenta formålet med undersøkelsen, hvem jeg var og hvordan intervjuet kom til å forløpe. Hvis informantene får en forståelse av hva forskeren er ute etter, øker sannsynligheten for at de beskriver det som er av interesse for forskeren. På denne måten blir materialet som produseres mer pålitelig (Haavind 1987). Jeg informerte videre om at jeg kom til å feste utsagnene deres på lydbånd. I tillegg fortalte jeg hvordan den informasjonen de ga meg, ville bli behandlet og at de når som helst kunne trekke seg som informanter. Avslutningsvis, og uten at lydbåndet tok opp, fikk informantene anledning til å si noe om egne opplevelser av intervjuet.

3.5 Fra sett og hørt til tekst

Da observasjonene lå til grunn for utarbeidelsen av intervjuguidene, var observasjonsnotatene renskrevet før intervjuene tok til. Jeg forsøkte å skille mellom det jeg så og tolkningen av det jeg så ved å operere med en loddrett strek på arket. På venstre side skrev jeg de konkrete hendelsene, mens høyre side var forbeholdt tolkning. Jeg forsøkte også å bevare det kontekstuelle gjennom å beskrive min subjektive oppfatning av stemningen i et tilleggsnotat. Allerede i denne fasen av datainnsamlingen ble det foretatt valg om hva som skulle bevares og hva som skulle forkastes av informasjon. Disse valgene preger det samlede empiriske materialet.

Alle seks intervjuene ble tatt opp på lydbånd. Jeg gjorde informantene oppmerksomme på viktigheten av å snakke tydelig for å lette arbeidet med å omforme intervjuene fra muntlig til skriftlig form. Informantene tok i stor grad hensyn til dette, men trengte noen påminnelser undervegs.

Når datamaterialet transkriberes fra muntlig tale til skriftlig form struktureres materialet slik at det blir bedre egnet for analyse. Når muntlig tale skal omformes til skriftlig språk, må forskeren nok en gang foreta en rekke beslutninger og vurderinger. Hvordan forskeren velger å feste den muntlige formen til papiret, avhenger av formålet med prosjektet (Kvale 1997). Da jeg var ute etter å få beskrivelser av faktiske hendelser, var det lite hensiktsmessig for meg med strenge, ordrette transkripsjoner. Jeg valgte imidlertid å markere pauser med tre punktum uavhengig av lengden på pausene. Jeg valgte også å skrive ned "hm'er" og "mmm'er" da det i noen tilfeller var vanskelig å skille på om dette var fyllord eller spørrende og bekreftende uttalelser.

Transkripsjonene gir en dekontekstualisert versjon av intervjuene. De omfavner verken omgivelsene eller informantenes nonverbale kommunikasjon (Kvale 1997). Ved å foreta transkriberingen selv, mener jeg allikevel å ha ivaretatt konteksten samtalen ble produsert i. Selv om det er tidkrevende å foreta transkriberingen selv, er det lærerikt og gjør at det kontekstuelle kan ivaretas i rapporteringen av intervjuene. Når jeg nå leser intervjuene i skriftlig form, kan jeg gjenkalle selve situasjonen. Jeg ser for meg personen som snakker og kan ane stemningen i rommet på det konkrete tidspunktet i samtalen. Dermed kan konteksten ivaretas i det videre arbeidet med datamaterialet.

3.6 Analyse

Selv om jeg som forsker i intervjuene lot meg lede inn i informantenes rammer og temaer, mener Haavind (1999) at jeg i ettertid kan tolke og analysere materialet ut fra egne rammer. Da jeg ønsker å forløse ny kunnskap om miljøterapeutisk praksis gjennom å forankre studien i den virksomhetsteoretiske tradisjonen, har jeg allerede begrenset rammene å betrakte materialet ut ifra. Samtidig bærer dette perspektivet med seg en rekke svakheter jeg måtte ta høyde for når materialet skulle analyseres. Det samlede datamaterialet ble for øvrig bearbeidet manuelt. Det vil si uten bruk av dataprogram som er designet for å hjelpe forskeren til å sortere det transkriberte materialet.

Med disse rammene som bakgrunnsteppe er det tre temaer som utkrystalliserte seg for meg i det videre arbeidet med det samlede empiriske materialet; 1) kompleksiteten i de daglige gjøremålene, 2) miljøterapeutenes underkjennelse av den praktiske kunnskapens plass i det miljøterapeutiske arbeidet og 3) manglende korrelasjon mellom den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske virksomhetene og ungdommenes opplevelse av disse. Det er altså disse tre temaene jeg mener gjenspeiler tendensene i det samlede materialet. I følge Thagaard (2002) kalles presentasjoner av det innsamlede materialet der temaene er i fokus temasentrert tilnærming. Temasentrert tilnærming innebærer å sammenligne informasjon fra de ulike informantene, og deretter gå i dybden på de enkelte temaene som utpeker seg i materialet. Det er viktig å understreke at ungdommenes beskrivelser og miljøterapeutenes beskrivelser i denne studien ikke ansees som konkurrerende uttalelser selv om de vektlegges ulikt innenfor de tre temaene. Beskrivelsene er ment å komplettere hverandre og tillegges derfor lik gyldighet. I de to første temaene er det i hovedsak miljøterapeutenes stemmer som snakker, mens det i det tredje temaet er ungdommenes opplevelser som står i fokus.

Rapporteringen av tendensene i datamaterialet kan i hovedsak inndeles i en beskrivende og en tolkende del. Den beskrivende delen er ment å gi et innblikk i det empiriske materialet, mens den tolkende delen er ment å gi grunnlag for en dypere forståelse av tendensene i materialet i lys av relevant teori. Det vil si at teoretiske resonnement møter empirien fortløpende i teksten, og at drøftningen derfor skjer undervegs. Da det skulle vise seg at den virksomhetsteoretiske tradisjonen ikke strakk til for å belyse temaene som utkrystalliserte seg i materialet, søkte jeg og fant hjelp andre steder. For å belyse det første temaet, kompleksiteten i de daglige gjøremålene, vender jeg meg i hovedsak til aktivitetsvitenskapen. Jeg henvender meg videre til Bourdieu (2000) og Leira (2003), som henholdsvis benytter en kultur- sosiologisk og en kultur- psykologisk tilnærming, for å forstå det andre temaet. Det tredje temaet tolkes i denne framstillingen som et resultat av de to foregående temaene. For å gi grunnlag for en dypere forståelse av den manglende korrelasjonen, drar jeg derfor nytte av tidligere resonnement i nye sammenhenger. Da denne framstillingen bygger forståelsen av miljøterapeutisk behandling på det virksomhetsteoretiske perspektivet, vil dette perspektivet ligge som et bakgrunnsteppe gjennom hele teksten.

Et hovedproblem med temasentrerte presentasjoner av datamaterialet er i følge Thagaard (2002), at det kan bli vanskelig å oppnå en helhetlig forståelse da de enkelte temaene løsrives

fra sin opprinnelige sammenheng. Dette har jeg imidlertid forsøkt å motvirke ved å inkludere *sammenhengen mellom temaene* i analysen. Hvert tema utgjør i seg selv en enkeltstående tendens samtidig som det inngår i et dialektisk og komplekst forhold til de andre temaene. Dette forsøker jeg å vise ved å trekke med meg tidligere resonnement fra den dypere forståelsen til neste tema.

3.6.1 Situasjonsrapport anno juni 2007 og oktober/november 2007

Som jeg har vært inne på tidligere betinges kunnskapsforslagene som legges fram i neste kapittel av tiden, stedet og personene som utøver miljøterapien. Jeg anser det derfor som nødvendig å gi leseren et raskt innblikk i stemningen på Solbakken behandlingshjem på de tidspunktene datainnsamlingen fant sted. Datainnsamlingen foregikk som sagt i to bolker; juni 2007 og oktober/november 2007. I juni kunne Frøya meddele at ungdommene gledet seg til sommerferien og var i generelt god form. Det innebar i følge henne lite konflikter å handskes med. I oktober og november kunne Christian meddele at miljøterapeutene hadde andre utfordringer å bryne seg på. Da hadde det kommet flere nye ungdommer til institusjonen i løpet av kort tid, og en vanlig dag innebar at minst én av ungdommene ”klikka” eller kutta seg.

4. MILJØTERAPEUTISKE VIRKSOMHETER

I denne delen av framstillingen er det de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt ved Solbakken behandlingshjem som er i fokus. Jeg starter med å gjøre rede for kompleksiteten i de dagligdagse gjøremålene. Her demonstrerer jeg hvordan teoretisk kunnskap impliseres i den praktisk utøvelsen, og videre hvordan miljøterapeutene forholder seg til de praktiske gjøremålene. Deretter argumenterer jeg for hvordan miljøterapeutenes underkjennelse av praktisk kunnskap i det miljøterapeutiske arbeidet kan henge sammen med de kulturelle trådene som eksisterer innen det psykiatriske behandlingsapparatet. De kulturhistoriske rammene som belyses her er i høyeste grad også et organisatorisk anliggende. Da fokuset mitt er rettet mot miljøterapeutene inkluderer jeg ikke det perspektivet her.

Avslutningsvis i dette kapitlet beskriver jeg hvordan ungdommene opplever den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske virksomhetene. Hvert tema belyses isolert samtidig som jeg poengterer sammenhengen mellom temaene ved å trekke med meg elementer fra tidligere resonnement til neste tema. Da teoretiske resonnement møter empirien fortløpende i teksten, har jeg lagt opp til at drøftningen skjer undervegs.

4.1 Det dagligdagse, men komplekse

Etter å ha sammenlignet informasjonen fra de ulike informantene var det særlig ett analytisk poeng som stod klart for meg; miljøterapeutenes primære oppgave- å legge til rette og organisere slik at forandring og utvikling blir mulig- inkorporeres i daglige gjøremål. Ved å holde miljøterapeutenes beskrivelser opp mot hverandre trådte kompleksiteten i de dagligdagse gjøremålene tydelig fram. For å belyse dette har jeg valgt å ta utgangspunkt i tre empiriske poeng av ulik karakter. Gjøremålet å *vekke* gjenspeiler at dagene på Solbakken i stor grad handler om hverdagslivets trivialiteter. De daglige *felles samlingene på stua* reflekterer i større grad det institusjonelle, da tilsvarende samlinger sjelden finner sted i et vanlig hjem. Ved å belyse hvordan miljøterapeutene *”flyr rundt i huset”* gir jeg leseren et innblikk i totaliteten. Her viser jeg hvordan miljøterapeutene fletter de praktiske gjøremålene innimellom alt annet.

4.1.1 Betydningen av hverdagslivets trivialiteter

I intervjuene var jeg ute etter å få tykke beskrivelser av faktiske hendelser. Å vekke er et av de mange gjøremålene som ble viet mye oppmerksomhet av informantene mine, og som jeg derfor ønsker å rette søkelyset mot. Transkripsjonene rommer mange sider med gode beskrivelser av hvordan miljøterapeutene legger til rette og organiserer dette dagligdagse gjøremålet;

Frøya: Jeg har vært inne hos Amalie. Hun er trøtt, og orker ikke å stå opp. Vi har en spesiell strategi rundt denne jenta for å få henne opp. Det er nemlig et gjentatt problem at hun ikke står opp. [...] Strategien går ut på at hun skal forberedes på å stå opp. Og hvis hun ikke står opp, skal vi på en vennlig måte hjelpe henne litt i gang. Uten at det oppleves ubehagelig for henne.

Intervjuer: Hva betyr det å vennlig hjelpe?

Frøya: Det betyr at vi kan hjelpe henne opp... sette beina ned på gulvet, sette opp overkroppen slik at hun blir sittende i senga. Få henne i gang. Men det skal ikke oppleves som ubehagelig eller press.

Hvordan miljøterapeutene best kan intervensere for å hjelpe Amalie opp om morgenen, har vært diskutert og debattert i ulike fora på Solbakken. Tidligere skulle miljøterapeutene sette av tid til en samtale med Amalie når hun hadde stått opp. Selv om Amalie da hadde mange temaer hun ville snakke om, opplevde miljøterapeutene at det var oppmerksomheten som var det viktigste for henne. Miljøterapeutene erfarte imidlertid at denne strategien kun fungerte ved et par anledninger. Selv om de har benyttet ulike tilnæringsmåter, fortalte de at forventningene hele tiden har vært at hun skal opp. De samme forventningene blir gitt til Elias. Men å vekke Elias innebærer ofte mer lyd, og miljøterapeutene må tilpasse handlingene sin deretter;

Helge: [...] Jeg kommer inn til Elias som er nestemann. Banker på... hører ikke noe, så jeg går inn og steller meg i enden av senga. Og så brøler han ut: "Kom deg ut! Kom deg ut! Forsvinn fra mitt rom!" Og det er heller ikke uvanlig å bli møtt sånn hos ham. [...] Men når Elias svarer meg sånn, forsøker jeg å snakke veldig lavt og lugnt til ham.

Miljøterapeutene har erfart at Elias roer seg hvis de snakker "veldig lavt og lugnt" til ham når han er høylydt. Ved å tilpasse intonasjonen kan de forhindre at situasjonen eskalerer. Som deltagende observatør fikk jeg anledning til å være med Isak da han vekket Elias.

Miljøterapeutene som jobbet den dagen beskrev Elias som "tung". Isak tok derfor, i samråd med sine kollegaer, noen forhåndsregler for å unngå en eventuell utagering. I tillegg til intonasjonen var han bevisst på hvordan han posisjonerte seg i forhold til døråpningen. Dette

for å unngå å bli truffet av eventuelle slag, spark eller flygende objekter fortalte han, og henviste videre til et kurs i terapeutisk mestring av vold.

Til forskjell fra Amalie og Elias er Danielle, i følge Jette, ei jente som er motivert for å stå opp om morgenen. Miljøterapeutene har derfor ingen felles strategi for hvordan hun skal vekkes. Helge fortalte at han blant annet har sunget og ”deklamert forskjellige saker og ting” for henne, og at disse kreative måtene å vekke på blir tatt godt imot. Frøya og Guro møtte derfor en uventet situasjon da Danielle vegret mot å stå opp. Frøya henvendte seg til Guro som hadde jobbet kvelden i forveien for å innhente informasjon til hjelp i situasjonen;

Frøya: jeg spurte deg (Guro) fordi du hadde vært på vakt i går kveld. Jeg lurte på om det var noe fra gårdsdagen som jeg ikke visste om for eksempel eller sånn som gjorde at hun ikke ville stå opp. Fordi da jeg prøvde å snakke med henne fikk jeg bare ”mmmm” eller ”m” eller... Og det var de beste svara jeg fikk, og jeg syns det var litt rart at hun ikke ville stå opp. Så derfor lurte jeg på om det kunne være noe. Derfor spurte jeg Guro, og da gikk Guro inn. Guro er miljøkontakten hennes.

Guro repliserte at det ikke var noe å melde fra gårdsdagen, men at Danielle sin uventede vegring gjorde at hun intervenerte annerledes enn vanlig den morgenen;

Guro: [...] Jeg fikk sjekka ut at hun ikke var lei seg på noen måte.

Intervjuer: Hvordan fikk du sjekka ut det?

Guro: Det er veldig synlig på henne. I ansiktet. Jeg snakka med henne, slik at jeg fikk blikk- kontakt. Hvis hun er lei seg, får jeg ikke blikk kontakt. Da er hun unnvikende, og titter ned og bort og alt mulig. Men når jeg har henne direkte... er det veldig synlig på øynene hennes; Nå er det greit! Det er ingenting som plager henne akkurat nå.

Som vi ser er ikke det dagligdagse gjøremålet å vekke gitt en gang for alle. Detaljer som ”vennelig hjelp”, intonasjon, posisjonering og blikk- kontakt er av vesentlig betydning for å hjelpe ungdommene i denne settingen. Miljøterapeutene tar i bruk varierende måter å benytte kontakt på for å fremme ungdommenes muligheter til å komme seg opp av senga. I Amalie sitt tilfelle er denne kontaktformen nedskrevet i en felles strategi. I forhold til Elias har det etablert seg en felles praksis basert på erfaringer i samspillet med gutten uten at det er skriftliggjort i form av en strategi. For Danielle er det å stå opp normalt ikke et problem, og miljøterapeutene kan ta i bruk kreativiteten. De er allikevel vare på endringer som måtte oppstå, og justerer praksisen deretter. På tilpassede måter stilles ungdommene ovenfor *samme* forventning; her på Solbakken forventes det at alle står opp om morgenen. På den måten ivaretas de individuelle forskjellene, samtidig som miljøterapeutene knytter ungdommene til

et fellesskap. Datamaterialet viser altså at det ligger faglige refleksjoner og overveielser til grunn for hvordan miljøterapeutene vekker de ulike ungdommene. Teoretisk kunnskap impliseres i den praktiske utøvelsen. Miljøterapeutene beskriver blant annet at de tar i bruk kunnskap om både verbal og nonverbal kommunikasjon, samt kunnskap om terapeutisk mestring av vold. Utøvelsen av denne kunnskapen tilpasses så hver enkelt ungdom. Selv om miljøterapeutene ikke bemerker dette eksplisitt, krever slik tilpasning kunnskap om hva ungdommene kan mester ved hjelp av mer kapable personer - altså kunnskap om ungdommenes proksimale utviklingszone. Å vekke i miljøterapeutisk hensikt er som vi ser et sammensatt gjøremål som er tuftet på teoretisk kunnskap.

4.1.2 Felles samling på stua

Hver formiddag og hver ettermiddag samles både ungdommene og miljøterapeutene som er på vakt på Solbakken behandlingshjem på stua. Hensikten med disse felles møtepunktene er i følge miljøterapeutene primært å skape en arena hvor ungdommene får trenet seg på å fungere sammen i det daglige, samt å belyse ulike tema hvis prosesser ungdommene kan tilegne seg kunnskap fra. Miljøterapeutene anser dette som et viktig møtepunkt, men har samtidig forståelse for at det kan være krevende for ungdommene;

Helge: Det er et viktig møte og et tøft... ikke tøft, men spennende... eller *for* spennende for mange.

At dette kan oppleves som "et tøft møte" for ungdommene fikk jeg erfare da jeg var tilstede på en slik samling. På den aktuelle samlingen utgjorde Elias og Danielle ungdommene, mens Guro og Helge representerte miljøterapeutene.

Guro: Det var en konflikt her om dagen. Da putta Elias sokkene helt opp i ansiktet på Danielle, og *det* godtok hun ikke. Da spratt hun opp og begynte å dytte på ham; "Flytt deg! Ikke gjør sånn!" Så spratt Elias opp òg, og det ble litt sånn... Helge spratt opp og skilte dem. Og da gikk Danielle; "Nå vil jeg ikke være her mer!" sa hun, og så gikk hun på rommet sitt.

Utfordringene miljøterapeutene her står ovenfor er å legge til rette og organisere disse daglige samlingene slik at Elias og Danielle, samt de andre ungdommene, gis mulighet til å tilegne seg ny kunnskap. I følge miljøterapeutene trenger Elias hjelp til å slutte med "å tulle" med andre. "Å tulle" innebærer for Elias å slå folk i hodet, å dytte, sparke eller bære de andre ungdommene, samt å rape eller fjerte på upassende steder. Danielle trenger derimot å øve seg

på å sette grenser for seg selv. Det er først nylig at miljøterapeutene opplever at Danielle tar igjen. ”Hun er en veldig snill jente. Hun kan til tider være *så* ivaretagende ovenfor de andre at det går ut over henne selv”, opplyste Lise. Den konflikten Guro henviste til ble derfor ansett som positiv. Hvordan kan miljøterapeutene imøtekomme Elias og Danielle sine behov ved måten de tilrettelegger samlingene på?

Helge har lang fartstid på Solbakken og kunne meddele at disse samlingene har vært tema blant miljøterapeutene siden hans første dag; ”hvordan vi skal legge dem opp, hva vi skal gjøre, gjennomføringa.” Til og med de fysiske betingelsene har vært oppe til diskusjon og revidering kunne han fortelle;

Helge: Tidligere satt vi ved et annet bord på pinnestoler inne i et rom hvor vi ikke var så mye. Og når en sitter sånn med cirka 10- 15 centimeters mellomrom kan det bli tett og heavy for mange. Så det hjalp veldig når vi kom ut i stua og fikk sitte lengre fra hverandre. Sitte mer avslappa, sitte på beina eller med beina opp i sofaen...

Lise kunne meddele at ungdommene og miljøterapeutene i dag har faste plasser i sofaen;

Lise: Den som skal lede har plass på enden, og ungdommene har faste plasser. Så setter de voksne seg der på voksenplassene.

De fysiske rammene er altså de samme hver formiddag og hver ettermiddag. Ungdommene vet hva de går til. På sikt kan det gjøre at samlingene oppleves mindre krevende, og at fokuset kan rettes mot temaene som belyses. Helge fortalte at nye ungdommer ofte benytter mye energi på å bare være tilstede, da de har liten erfaring med å sitte rundt et bord å prate. Temaene som fokuseres kommer da naturlig i bakgrunnen mente han.

I forkant av samlingene møtes miljøterapeutene ”til en liten talk inne på kontoret”. Da forbereder de seg på hvordan de best kan organisere akkurat *denne* samlingen. Noe av innholdet er imidlertid repeterende, mens valg av tema er åpent til diskusjon. Det repeterende innholdet kalte Lise ”det praktiske vi skal informere om”. I den sekvensen går miljøterapeutene gjennom planen for dagen. Her opplyser blant annet miljøterapeutene om ”hvem som skal passe på hvem” for å sitere en av ungdommene; Christian. Med ”passe på” mente han at ungdommene får informasjon om hvem av miljøterapeutene den enkelte skal henvende seg til. ”Vi kan gjøre det til alle, men lissom hvis det er noe vi vil prate om, bør vi helst gå til den” fortsatte han. I intervjuene poengterte miljøterapeutene gjentatte ganger

viktigheten av å forberede ungdommene på det som skal skje utover dagen, noe denne sekvensen med ”praktisk informasjon” er med på å opprettholde.

Guro: Og så pleier vi å ha et tema som vi snakker om. Enten om det er noen nyheter, eller om det er noe som skal skje den dagen.

Frøya: ... forhold i ungdomsgruppa, hvordan de har det og...

Guro: Ja, og kanskje hva som har skjedd kvelden før eller...

Frøya: ... temaer som lever litt.

Et tema som kan belyses i samling kan eksempelvis være hvordan det er vanlig å kle seg til skoleavslutning. Gjennom slike tema medierer miljøterapeutene de kulturelle kodene til ungdommene. Da kan ungdommene bli bedre rustet til å forstå og handle i tråd med de kulturelle forventningene. Når slike tema bringes på banen viser datamaterialet at miljøterapeutene er opptatt av å få ungdommene i dialog framfor å belære dem;

Helge: Jeg prøver å få dem i dialog. Og henvender meg direkte til dem.

Intervjuer: ... å få i dialog – kan du utdype hvordan du gjør det?

Helge: Det er å stille konkrete spørsmål til ungdommene. Jeg har vel erfart at hvis vi bare snakker og ikke stiller spørsmål, og bare ser på og forventer en kommentar, så behøver ikke den å komme. Det er veldig lett å bli borte i den samlinga... for ungdommene... hvis du ikke er konkret på å se dem. Spørre dem.

Helge er opptatt av å skape engasjement rundt temaene. Han synes det er inspirerende ”når praten går”, da han mener det kan være vanskelig å få en samtale til å vedvare over tid ellers i døgnet. Han vurderer at et tema er ”ferdig- pratet” når engasjementet fra ungdommene dabber av. Når miljøterapeutene er opptatt av å skape engasjement og å få ungdommene i dialog blir ungdommene utfordret i sosial kompetanse. De får øvet seg på å formidle et budskap slik at andre kan forstå det de mener. På den måten lærer de også å synliggjøre seg selv i møte med andre. Hva mener jeg til forskjell fra dem? For å ta imot tilbakemeldingene på eget budskap, må de vente på tur og lytte til de andre deltagerne.

Det er altså ikke tilfeldighetene som råder når ungdommene og miljøterapeutene samles på stua på Solbakken. Ut fra miljøterapeutenes beskrivelser kan jeg slutte at teoretisk kunnskap om blant annet fysiske betingelser, forutsigbarhet, sosial kompetanse og kommunikasjon impliseres i den praktiske utformingen. De fysiske rammene er gitt, mens temaene som skal fokuseres og selve gjennomføringen planlegges i forkant av hvert møtepunkt. Det skaper trygge rammer samtidig som miljøterapeutene ivaretar det som er aktuelt *her og nå*.

Strategiene som er lagt rundt hver ungdom får i tillegg betydning for hvordan samlingene

endelig blir seende ut. Da konflikten mellom Elias og Danielle utspilte seg, ble temaene lagt til side til fordel for ungdommenes handlingsplaner. Helge støttet opp om Danielles grensesetting ved å begrense Elias fysisk. På den måten fikk Elias hjelp til å stoppe ”tullinga” si, samt at Danielle fikk hjelp til å gjennomføre og stå i grensa hun satt.

Igjen viser datamaterialet at faglige refleksjoner og overveielser ligger til grunn for utformingen av praksis. Det ligger flere år med akkumulert kunnskap bak å samles på stua.

4.1.3 Miljøterapeutene ”flyr rundt i huset”

Da jeg spurte Beate hva miljøterapeutene foretar seg utenom de fastlagte gjøremålene som vekking og samling svarte hun; ”Flyr rundt i huset”. Da jeg opererte som deltagende observatør, fikk jeg innblikk i hvordan Guro organiserte hverdagen sin. Og den måten å komponere hverdagen på, kan sies å samsvare med Beate sitt utsagn. Det viste seg at Guro gjerne utførte flere oppgaver mens hun var *på vei* til noe annet. La meg eksemplifisere; Guro var på vei til Danielle sitt rom for å følge opp en hendelse fra gårdsdagen. På vei til rommet gikk Guro innom vaskerommet og satt i gang en maskin med skitne håndklær. Før hun kom tilbake på kontoret hadde hun i tillegg vært innom både lintøy- rommet og kjøkkenet for henholdsvis å hente rene håndklær og en termos til kveldens tur. I intervjuet kompletterte hun disse observasjonene ytterligere. Hun ga et utvidet bilde av hvordan arbeidsdagen hennes så ut;

Intervjuer: Hva gjorde du i mellomtida?

Guro: Ja, si det du. Nei. Skal vi se. Hvor var det jeg datt ut fra nå... det var etter vaskinga. Da gikk jeg inn og satt meg. Nei. Da spurte jeg avdelingslederen... for jeg hadde jo vært på apoteket og henta medisinerne. Så skulle jeg opp på kontoret og kvittere for medisinerne. Avdelingslederen ba meg komme innom... at jeg skulle komme innom etter jeg hadde vært på kontoret. Så jeg gjorde det. Vi gikk igjennom... utkastet til det skjemaet. Hva som var bra og hva som burde endres. Så ble vi enige om det, og jeg satt meg ned for å gjøre det. Så ringte jeg pizza'n. Fikk bestilt pizzaer. Ringte økonomiansvarlig for å si hvor mye pizzaene kom på. Det var de telefonene. Så ringte jeg legesenteret. Jeg skulle bestille en legetime til en av ungdommene. Og så holdt jeg på med det skjemaet mitt. Holdt på å knote litt med det. Da kom du (Frøya) og avdelingslederen. Da var klokka to vel...? For da holdt jeg på med det skjemaet mens dere snakka om ho jenta, og data'n og det der. Ja, det var før to. For det var før den tv- saken. Nei. For da fikk jeg låst...

Dette utdraget henviser til konkrete hendelser. Skiftene mellom de ulike oppgavene skjer kjapt, og flere oppgaver utføres nærmest parallelt. Beskrivelsene er ikke et bevis på dårlig framstillingsevne, men gir snarere et innblikk i den miljøterapeutiske hverdagen. Det skulle

vise seg at Guro sin måte å kombinere oppgavene på ikke er unik. I tillegg til den direkte kontakten med ungdommene er det flere oppgaver som inngår i miljøterapeutenes virke.

Helge beskrev noen av disse;

Helge: Vi *må* skrive rapporter. Vi *må* ordne med kassa. Vi skal gjøre opp kassa hver vakt. Hvis det ikke er penger i kassa, må den opp på kontoret for å bli fylt opp. Skittent sengetøy skal settes i gangen på administrasjonsbygningen. Vi må rydde. Det er en del slike ting vi er pålagt å gjøre. Praktiske oppgaver.

I likhet med Guro beskrev Helge at han utførte disse oppgavene i kombinasjon og mens han var *på vei* til noe annet. Da han bar med seg både skittent sengetøy og kassa til administrasjonsbygningen, så han at døra til institusjonssjefen var åpen. Han benyttet da anledningen til å stikke innom og klargjøre de økonomiske rammene i forhold til ei aktivitetsgruppe han har ansvar for;

Helge: Det er slike ting en må og bør ha gjort... som jeg fikk tid til da.

Ofte er det ikke satt av tid til å utføre slike oppgaver på en institusjon. De må flettes inn der miljøterapeutene finner tid og anledning til det. Det kan derfor tenkes at ungdommene oppfatter at miljøterapeutene ”flyr rundt i huset”.

I og med at disse oppgavene må utføres innimellom fastlagte gjøremål og henvendelser fra ungdommene, medfører det en rekke avbrytelser. Da Guro beskrev arbeidsdagen sin, kom hun eksempelvis stadig tilbake til det skjemaet hun skulle ha utarbeidet. ”Og så var det *det* skjemaet...” sa hun gjentatte ganger. Hun fant tid litt nå og litt da innimellom andre gjøremål, men som arbeidsdagen skred fram ble det vanskelig å få avsatt *nok* tid til å få fullbyrdet skjemaet;

Guro: Og da var jeg nesten ferdig med skjemaet mitt, så da sa jeg: ”Ja, jeg skal bare skrive ferdig her!” Men så ble det litt mer enn jeg trodde. Så jeg skrev ikke ferdig...[...]

Slike arbeidsdager setter store krav til miljøterapeutenes faglige resonnering, fleksibilitet og omstillingsevne. Sagt med en av miljøterapeutenes egne ord;

Karianne: Så det er noe med å være bevisst og... så bevisst en kan da... *på alt*.

4.1.4 Miljøterapi – en serie med inkorporerte virksomheter

Med tyngde i datamaterialet kan jeg påstå at miljøterapi ikke er en lineær arbeidsform. Arbeidsdagene er ofte fragmenterte, og de ulike oppgavene griper inn i og overlapper hverandre. Å bidra til forandring og utvikling er en kontinuerlig arbeidsprosess der den teoretiske kunnskapen impliseres i de daglige gjøremålene, og hvor de sekundære oppgavene - som ikke innebærer direkte kontakt med ungdommene - flettes inn der det er tid. Ovenfor har jeg tatt utgangspunkt i morgenstunden, samlingene og hvordan miljøterapeutene utfører de praktiske oppgavene for å belyse dette. Flere gjøremål kunne imidlertid ha fungert som eksempler, da dette er en gjennomgående tendens i datamaterialet. Det samlede empiriske materialet viser at miljøterapi er en serie med *inkorporerte virksomheter*. Miljøterapeutenes primære oppgave inkorporeres i daglige gjøremål.

Inkorporerte virksomheter er en benevnelse jeg har hentet fra aktivitetsvitenskapen.

I motsetning til den virksomhetsteoretiske tradisjonen tar aktivitetsvitenskapen høyde for at det levde livet ikke lar seg kategorisere. "Life can take place only in wholes," sier Bateson (1996:6) og beskriver med det kompleksiteten i de dagligdagse gjøremålene på Solbakken. Da systematisk gjennomgang av datamaterialet viser at miljøterapi kan beskrives som en serie med inkorporerte virksomheter, lar de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt seg vanskelig plassere i én av de tre hovedkategoriene virksomhetsteorien opererer med. I inkorporerte virksomheter viskes grensene ut og de ulike kategoriene innlemmes i hverandre (Bateson 1996; Primeau 1996). På Solbakken framstår deltagelse i de trivielle gjøremålene som hardt arbeid for ungdommene nettopp fordi miljøterapeutene organiserer dem slik at de skal generere utvikling og forandring. Videre kan utvikling og forandring vanskelig finne sted hvis det ikke i tillegg foreligger læring. Men det innebærer ikke at lek som kategori kan ekskluderes. Miljøterapeutene byr opp til lek i den hensikt å skape endring. Helges kreative måter å vekke Danielle på, kan sies å være lek – pregede for dem begge. I og med at de dagligdagse gjøremåtene er tilpasset hver enkelt ungdom, kan én virksomhet oppleves som lek, læring og arbeid på en og samme tid avhengig av hvem av deltagerne man henvender seg til. Samvær på stua kan se trivielt ut, men som vi har sett ligger det et stort stykke arbeid bak disse samlingene – både for ungdommene og miljøterapeutene.

Bateson (1996) og Primeau (1996) demonstrerer hvordan inkorporerte virksomheter kommer til uttrykk ved å synliggjøre de mange oppgavene husmødre utfører i kombinasjon i løpet av en dag. Med deres resonnement som sammenligningsgrunnlag viser datamaterialet at miljøterapeutenes måte å organisere og legge til rette hverdagen på i stor grad samsvarer med husmødres komponering av hverdagen. Deres felles primære oppgaven - å ivareta morgendagens voksne – innlemmes i de daglige gjøremålene (Bateson 1996; Primeau 1996). En husmor kan eksempelvis lage middag til resten av familien, samtidig som hun stimulerer barnet til å leke. På Solbakken har jeg erfart at Guro setter på vaskemaskinen mens hun er på vei til Danielle sitt rom, og at kassaoppgjøret tas på kontoret med et halvt øye på ungdommene i stua.

Olav Garsjø (2003) minner oss på at institusjonsarbeid i stor grad handler om hverdagslivets trivialiteter. Han sier videre at ”Det kan oppleves som vanskelig å skille mellom hva som er ”arbeid” og hva som er naturlige oppgaver som må gjøres i et ”hjem”.” (Garsjø 2003:46). Miljøterapeutene på Solbakken utfører tilsvarende oppgaver når de er på jobb som i et hjem; de rydder, vanner planter, vasker tøy, bestiller legetimer og vekker ungdommer. Halvorsen (2006) sier seg enig med Garsjø (2003) i at miljøterapeuter til en viss grad forholder seg som i et hvilket som helst hjem. Samtidig poengterer han at det ligger en annen hensikt bak organiseringen av hverdagen på en institusjon. For at organiseringen skal framstå som terapeutisk, som jo hensikten er, hevder Halvorsen (2006) at miljøterapeutene må arbeide planmessig og basere virksomhetene på faglig innsikt.

”Å tilby de unge samvær, en seng og tre måltider om dagen er langt fra tilstrekkelig til å betegne det man gjør som ”miljøterapi”. Det er først når kravene om planlegging, individualisering og systematisk vurdering oppfylles at man kan betegne miljøaktivitetene som ”miljøterapeutiske”.” (Larsen og Selnes 1995:15)

Når faglig innsikt inkorporeres i utøvelsen av det dagligdagse, imøtekommer miljøterapeutene kravet om planlegging, individualisering og systematisk vurdering som gjør at virksomhetene, i følge Larsen og Selnes (1995), kan betraktes som miljøterapeutiske.

4.1.5 Miljøterapeutenes organisering gagnar kvalifiseringsprosessen

Miljøterapeutenes måte å organisere det dagligdagse på er ment å utfordre det rutinepregede virksomhetsmønsteret ungdommene har tilegnet seg gjennom år. Gjennom å ta del i de daglige gjøremålene som er tuftet på teoretisk innsikt, gis ungdommene *over tid* anledning til

å erstatte de symptomstyrte virksomhetene med mer hensiktsmessige strategier. Som vi har sett, får handlingsplanene som er lagt rundt hver enkelt ungdom betydning for hvordan vekkingen og samlingene på stua gjennomføres på Solbakken behandlingshjem. Da legger miljøterapeutene virksomhetene til rette slik at de treffer innenfor ungdommens proksimale utviklingszone. Det vil si at miljøterapeutene skaper et motsetningsforhold mellom ungdommens nåværende kompetanse og de kravene som stilles til utførelsen av virksomhetene. På den måten kan ungdommene med miljøterapeutenes hjelp, tilegne seg handlingsstrategier for hvordan motsetningsfylte situasjoner kan løses på en sosialt akseptabel måte. Elias gis eksempelvis anledning til å oppgi sitt dysfunksjonelle mønster, som miljøterapeutene betegner som ”tulling”, til fordel for andre mer hensiktsmessige strategier. Etter en stund er det sannsynlig at Elias vil erfare at han lettere får innpass i det sosiale fellesskapet hvis han ikke slår, dytter, sparker eller bærer dem han ønsker å oppnå kontakt med. I følge Nygren (1998) vil disse nye erfaringene akkumuleres og lagres i Elias sin psyke som virksomhetsgjenspeilinger og fungere som retningslinjer i framtidige virksomheter. Sannsynligheten for at Elias får positive tilbakemeldinger fra omgivelsene øker i takt med hans økende kompetanse. Ved å delta i virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt, kan vi anta at Elias tilegner seg kompetanse til å gjenopprette kontrollen over behovet for å føle samhørighet. På sikt kan disse erfaringene endre Elias sin følelsesmessige ladning i forhold til egen fungering i samfunnet. På bakgrunn av dette resonnementet kan vi anta at han gis mulighet til å utvikle et (mer) positivt ladet selvbylde ved deltagelse i virksomhetene på Solbakken behandlingshjem. Vi kan videre anta at tilsvarende prosesser også vil finne sted i Amalie og Danielle sine psykiske strukturer.

Faglig innsikt skiller altså de virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt fra de tilsvarende virksomhetene som utføres på hjemmearenaen. Halvorsen (2006) er imidlertid snar til å poengtere at miljøterapeutenes teoretisk kunnskap må suppleres med kunnskap om det levde livet, da teorier kun er forenklinger av virkeligheten. Gjennom å gjøre tilegner miljøterapeutene seg innsikt som vil være med å fullbyrde bildet teoriene tegner mener han. Det vil derfor ikke være snakk om teori *eller* praksis, men teori *og* praksis. Da teori og praksis ofte betraktes som dikotome størrelser hvor teori tillegges størst tyngde, er det allikevel en fare for at den praktiske kunnskapen miljøterapeutene drar nytte av forsvinner. Praktisk kunnskap vil forsvinne ”fordi den ikke artikuleres eller gjenkjennes som kunnskap,” sier Levin (2004:44). Både Bateson (1996) og Primeau (1996) demonstrerer at kvinnenens innsats i hjemmet verken blir respektert i det levde livet eller i vitenskapen. Dette til tross for at

Bateson (1996) argumenterer for at skiftene i ferdighetene som kreves for å være husmor er omfattende og kan beskrives som ”major job shifts”. Kunnskapen husmødrene erverver gjennom de inkorporerte virksomhetene anerkjennes ikke som kunnskap. Det er altså en overhengende fare for at analogiseringen mellom husmødre og miljøterapeuter kan være med på å yte det miljøterapeutiske arbeidet urett. Med dette beveger jeg meg over til en annen gjennomgående tendens i det samlede empiriske materialet.

4.2 ”Det er ingenting å observere i dag vel?”

Mens feltarbeidet pågikk, fanget jeg opp en markant stemning blant miljøterapeutene. En stemning som formidlet en usikkerhet på om det arbeidet som ble utført var bra nok. Samtlige av miljøterapeutene som var tilstedet under feltarbeidet, uttrykte også denne usikkerheten med ord; ”Det er jo så stille nå om dagen...”, ”Det er ingenting å observere i dag vel?” og ”Ser du noe du kan bruke eller?” var typiske kommentarer. Jeg undret meg over denne stemningen; kan den skyldes miljøterapeutenes usikkerhet på hvordan arbeidet deres betraktes i fagfeltet? Kan den skyldes min tilstedeværelse?

Da jeg bevisst valgte å henvende meg til en institusjon der det miljøterapeutiske arbeidet blir betraktet som det primære i behandlingen, og som samtidig har et godt rykte i fagfeltet, er det rimelig å anta at miljøterapeutene har mottatt tilbakemeldinger på at jobben de utfører er tilstrekkelig sett med fagfeltets øyne. At forklaringen på deres usikkerhet henger sammen med fagfeltets tilbakemeldinger, forkaster jeg derfor raskt.

Videre ga miljøterapeutene uttrykk for at de ikke lot seg affisere av min tilstedeværelse. ”Er det *i dag* du skal være her?” spurte Frøya og Guro da de oppdaget meg i vaktskiftet. Jeg tolker det utsagnet som fravær av engstelse for at jeg skulle ta del i deres arbeidshverdag.

Tidspunktet for feltarbeidet var blitt annonsert både skriftlig og muntlig, så det kan vanskelig tolkes som et uttrykk for uvitenhet. En av de mannlige miljøterapeutene, Helge, ble riktignok oppfattet som mer ”streng” mot kollegaene sine mens datainnsamlingen pågikk. I intervjuet sa han at han ville bevisstgjøre kollegaene, og seg selv, på hva som ble gjort og ikke gjort, tenkt og ikke tenkt. For meg indikerer det kun en klargjøring av og bevisstgjøring om de oppgavene de allerede var satt til å utføre. Jeg ser derfor ikke at min tilstedeværelse og Helges midlertidige rolle kan forklare den usikkerheten jeg fanget opp.

Mens feltarbeidet pågikk kommenterte miljøterapeutene som sagt at det var så stille. I to av intervjuene, hvor de snakket om faktiske hendelser fra arbeidshverdagen, avkrefte de imidlertid denne kommentaren;

Isak: Det er ganske hektisk om morgenen. Vi får gitt noen korte beskjeder.

Isak henviste her til de korte tidsintervallene mellom de ulike gjøremålene fra miljøterapeutene begynner om morgenen til ungdommene er i skolen og vel så det. Fra klokka er halv åtte til klokka er ti er det stramt program (vedlegg 7). Morgenen begynner med at informasjon om hvordan natta har forløpt utveksles fra nattevakta til den av dagvaktene som begynner halv åtte. Så skal ungdommene vekkes og frokostbordet dekkes. Klokka åtte kommer de resterende som skal være på vakt den dagen, og det må gis ”noen korte beskjeder” slik at alle har et visst overblikk over dagen. Deretter fortæres frokosten. Hvis det fremdeles er noen som ligger i senga, motiverer en av miljøterapeutene dem til å møte dagen parallelt med frokostserveringen i etasjen under. Frokosten ryddes så av sammen med den av ungdommene som har frokost- plikt den uka. Neste på agendaen er ordensrunden. Ordensrunde innebærer at en av miljøterapeutene, i samarbeid med en ungdom, sjekker om ungdoms- rommene er ryddet for dagen. Deretter samles miljøterapeutene på kontoret for å planlegge morgensamlinga. Samlinga varer i en halv time. Etter samlinga gjør ungdommene seg klare til å gå i skolen, mens en av miljøterapeutene ”gir overlapp” til lærerne om hvordan de respektive har det nå. Da er klokka halv ti og etter planen skal ungdommene være ute av huset – slik er det imidlertid ikke alltid, og da forholder miljøterapeutene seg til det. De som ikke er okkupert med andre gjøremål, går så i møte hvor resten av institusjonens personell blir informert om siste døgns bevegelser.

Til tross for kommentaren om at det er så stille, ble det også opplevd som hektisk å jobbe på kvelden. I neste utdrag henviste Frøya og Karianne til hendelser som oppstod i kjølvannet av ungdommenes manglende kompetanse. Miljøterapeutene ble involvert i uenighetene en ungdom hadde med mora si, samtidig som det oppstod en intrikat episode hvor Amalie utgjorde hovedrollen. Da Frøya og Karianne beskrev disse parallelle episodene som grep inn i hverandre, sa de;

Frøya: Det skjer noe hele tida!

Karianne: Ja, det gjør det.

I møte med faktiske hendelser holder altså ikke utsagnet om at det er så stille stand. Selv om ungdommene gledet seg til sommerferien og var i generelt god form på dette tidspunktet, beskrev miljøterapeutene at de hadde hektiske dager på jobben. Tidsskjemaet på morgenerne er stramt selv om ungdommene fungerer optimalt. Det medfører en hektisk start på dagen for miljøterapeutene. Utsagnene til Frøya og Karianne ble sagt med forundring i stemmen. Mens de konverserte oppdaget de at det ikke var så stille og rolig allikevel. Det skjedde jo noe hele tiden! Til tross for dette var de altså usikre på om jeg kom til å observere noe av interesse. Hvorfor det?

Når miljøterapeutene omtaler det de gjør på denne måten kan det tolkes som at de ikke anerkjenner de praktiske oppgavene og kunnskap de må besitte for å gjennomføre disse oppgavene på en terapeutisk måte. Ved å observere miljøterapeutene ønsket jeg nettopp å rette søkelyset mot den praktiske utføringen av faget. I og med at miljø- delen av begrepet miljøterapi handler om å organisere eller legge til rette, utgjør de praktiske oppgavene en stor del av miljøterapeutenes primære oppgave (Larsen 2004). Da Helge omtalte de praktiske oppgavene som inngår i miljøterapeutenes virke ved Solbakken behandlingshjem, sa han; ”Det er en del slike ting vi er *pålagt* å gjøre.” Dette utsagnet kan tolkes som en underkjennelse av de praktiske oppgavenes plass i det miljøterapeutiske arbeidet, og dermed som en underkjennelse av den praktiske kunnskapen. Det kan virke som om Helge med dette utsagnet ikke anser de praktiske oppgavene som viktige sett opp mot den primære oppgaven, men at han utfører dem fordi de er *pålagt* ham. Å dokumentere arbeidet som utføres i forhold til hver enkelt ungdom, er riktignok pålagt miljøterapeutene i lovs form, men å fylle opp kassa og bære skittent sengetøy til administrasjonsbygningen er like viktige oppgaver. I *Fra avvik til ansvar* (1995) utdyper Larsen og Selnes *hva* miljøterapeutene skal organisere og legge til rette for at utvikling og forandring skal gjøres mulig. Da nevner de blant annet materielle/fysiske betingelser. Å sørge for nok penger i kassa og rent sengetøy kan definitivt betraktes som å legge til rette materielle/fysiske betingelser. Hvorfor inkluderer da ikke miljøterapeutene den praktiske kunnskapen som trengs for å utføre disse oppgavene i beskrivelsene om miljøterapi?

Helge er imidlertid ikke alene om å underkjenne eget bidrag. Da jeg spurte Frøya om hennes bidrag på avdelingen på et gitt tidspunkt, svarte hun;

Intervjuer: I mellomtiden er du her på avdelingen. Hva skjer her?

Frøya: Ikke en dritt – holdt jeg på å si...

I samme åndedrag fortalte hun imidlertid at hun hadde vært på nettet, ordna i noen papirer, hatt en lengre samtale med sosialkonsulenten og spist lunsj med en ungdom. Dette er oppgaver som må ivaretas for at den primære oppgaven skal kunne løses, så hvordan kan hun da si at det ikke skjer "en dritt"? Garsjø (2003) påstår at de trivielle arbeidsoppgavene på en institusjon ofte ikke oppleves som "fine nok". Det får meg til å undre meg over *hvem eller hva* som har definisjonsmakten til å avgjøre hvilke arbeidsoppgaver som skal betraktes som "fine nok" på en miljøterapeutisk institusjon.

4.2.1 Med medisins forståelse som referanse

I det psykiatriske behandlingsapparatet er det medisins forståelse som har fått råde, og som dermed har lagt premissene for det miljøterapeutiske arbeidet (Halvorsen 2006). "...the notions of "normal", "abnormal", "symptom", "disease", and the like are social conventions. These definitions often are set by the medical world and are usually tacitly accepted by others." (Szasz and Hollender 1956:589) Med henvisning til Bourdieu (2000) og Leira (2003) sine resonnement om doxa, kan vi tenke oss at det er medisins forståelse som utgjør de kulturelle trådene som omgir miljøterapeutene. Da den gjeldende kulturen i følge virksomhetsteorien blant annet medieres gjennom språket, vil miljøterapeutene internalisere maktubalansen samtidig med at de tilegner seg språket som benyttes i det psykiatriske behandlingsapparatet. Når miljøterapeutene tar i bruk medisins sjargong for å beskrive eget fagfelt (Halvorsen 2006), kan vi anta at de har underordnet seg medisins dominans. I likhet med husmødrene viser datamaterialet at miljøterapeutene mangler språk for å artikulere erfaringene sine. Ved hjelp av DeVault (1987) belyser Primeau (1996) at husmødre i mangel på et dekkende vokabular skjuler innsatsen sin bak trivielle ord som eksempelvis kjærlighet. Miljøterapeutene benytter blant annet "å jobbe med" for å omtale *sin* innsats. Da jeg fant dette og lignende utsagn lite informative, fikk jeg miljøterapeutene til å utdype denne praksisen nærmere. De utdypende svarene avdekker god miljøterapeutisk behandling. La meg eksemplifisere med et utsnitt fra transkripsjonene;

Intervjuer: når du sier *jobber med*... hva betyr det?

Guro: jeg snakker med. Jeg prøver å høre om Elias har noen andre forslag. Jeg prøver å fortelle ham hva jeg tenker med at jeg skal hjelpe ham med å få vaska seg. Så ikke

det skal være så skummelt. Det kan jo være veldig skummelt. Selv om det var han som ønska det. Det er ikke sikkert at han trodde at jeg ville imøtekomme det. Men som jeg sa; jeg hadde vært nede på kjøkkenet og henta en stol som jeg hadde satt på badet. ”Du kan sette deg på den. Du kan gå inn og kle av deg, og sette deg på den. Og så har jeg lagt et svært håndkle der inne som du kan surre rundt livet. Og så kan jeg komme inn og...” problemet var å få vaska seg under armene. ”... så kan jeg komme inn og hjelpe deg og vaske.” Elias ville gjerne ha en svamp å bli vaska med. Men: ”jeg har ikke noen svamp. Men jeg har en klut. Men hvis du ønsker deg en svamp, så kanskje vi kan dra og kjøpe en svamp etterpå” sa jeg. Men jeg sa det at: ”Du kler av deg og sånn... det behøver ikke å være noe ubehagelig”.

De mange faglige refleksjonene og overveielsene Guro impliserer i dette utsagnet forsvinner med de trivielle formuleringene. I datamaterialet finnes det flere eksempler på at miljøterapeutene vanskelig finner dekkende beskrivelser for det arbeidet de utfører i den medisinske sjargongen. Dette er i seg selv en interessant tendens, men med hensyn til framstillingens omfang valgte jeg imidlertid å ikke utforske den tendensen videre her.

At den sosiale ordenen sjelden settes på prøve, men stort sett respekteres slik den er, kaller Bourdieu (2000) det paradoksale ved doxa. Selv om fokuseringen på miljøet som klinisk faktor kom til Norge i slutten av 1960- og begynnelsen av 1970- tallet, er det altså rimelig å anta at det er medisinenes forståelse av behandling som fortsatt holder stand. I intervjuet forsøkte Helge å fokusere aktivitetenes betydning for ungdommenes psykiske helse. Den positive betydningen av systematisk bruk av aktiviteter i miljøterapeutisk hensikt er hyppig omtalt i litteraturen (Larsen og Selnes 1995; Halvorsen 2006) Allikevel korrigerer Helge seg selv;

Helge: Det der med forutsigbarhet, gjentakelse, mestring og hva det gjør med dem altså. Kanskje det blir slik at diagnosene blir borte? Nei, det gjør de ikke! Men det er...

Når doxa brytes mener Leira (2003) at flere meninger ønskes velkomne eller at det utøves en kamp for å stadfeste det doxa representerer. Leira (2003) knytter tabu- begrepet til Freud opp mot kampen for ”den rette lære”. Tabu kan forstås som ”et kulturelt forbud mot å se, høre og fortelle” (Leira 2003:14). Når forbudet brytes, vil vedkommende kjenne skammen tyngre. Sett i lys av dette kan vi tenke oss at Helge, som for øvrig har lang fartstid i feltet, underkjente egne erfaringer på grunn av et kulturelt forbud mot å fortelle. I intervjuet ivret han etter å fortelle om alle opplevelsene han hadde gitt ungdommene i form av båt- turer og turer på fjellet. Han omtalte disse temaene som hjertebarne sine. Med Leira (2003) i ryggen kan vi

forstå det som at Helge ugyldiggjorde flere år med erfaringer da han korrigerer seg selv i møte med de kulturelle trådene - her representert ved det medisinske begrepet "diagnose". I følge Bourdieu (2000) kan dette tolkes som et uttrykk for symbolsk vold. Dette er en mild form for vold. De som utsettes for den verken ser den eller legger merke til den. Men til gjengjeld kan den i høyeste grad kjennes på kroppen. Noe fikk i alle fall Helge til å korrigerer seg selv, og avslutte temaet.

At miljøterapeutene opprettholder medisinen forståelse som sin referanse, kan medføre en følelse av at de ikke gjør en god nok jobb. Thomas Szasz og Marc H. Hollender (1956) mener at innholdet i en terapeutisk relasjon må sees i sammenheng med tilstanden til de hjelpetrengende. Behandling forstått i tradisjonell, medisinsk perspektiv består primært i å få redusert eller fjernet symptomene (Halvorsen 2006). Behandling forstått på bakgrunn av disse premisene legger opp til at det er *behandleren* som skal redusere eller fjerne symptomene for pasienten (Larsen 2004). Denne behandlingen forventes å finne sted i den individuelle kontakten med legen eller psykologen. Dyaden blir ansett som det primære i behandlingen (Halvorsen 2006). Til sammenligning skjer miljøterapi ikke på et gitt tidspunkt på dagen, men foregår kontinuerlig døgnet igjennom ved å være aktiv deltager av en gruppe. Som datamaterialet viser, organiseres og legges de daglige gjøremålene til rette slik at *ungdommene* skal få anledning til å jobbe med utfordringene sine. På denne måten gjøres ungdommene til deltagere i egen behandling. Szasz og Hollender (1956) mener at en slik forståelse av behandling i utgangspunktet er fremmed innen medisinen, og har respektivt blitt tillagt liten tyngde. Det betyr at denne måten å tenke terapeutisk intervensjon på, ikke har blitt anerkjent. Det innebærer videre at den praktiske kunnskapen som trengs for å legge til rette og organisere slik at utvikling og forandring blir mulig, ikke anerkjennes som kunnskap i det psykiatriske behandlingsapparatet. Med utgangspunkt i Leira (2003) sitt resonnement om tabu kan vi si at det foreligger et kulturelt forbud mot å se, høre og artikulere - og dermed anerkjenne - denne kunnskapen. For de kulturelt blindfoldete, døve og kneblete miljøterapeutene ved Solbakken blir det derfor vanskelig å forstå hva jeg kan observere til forskjell fra dem.

Jeg vil understreke at den individuelle konsultasjonen med legen eller psykologen her ikke forsøkes ugyldiggjort, men at hensikten er å belyse de kultur- historiske rammene miljøterapeutene handler innenfor. Da innholdet i den terapeutiske relasjonen må sees i sammenheng med tilstanden til de som trenger hjelp, vil det være upassende for

miljøterapeutene å ukritisk kopiere medisinenes forståelse. I noen tilfeller vil den individuelle kontakten med legen eller psykologen være passende behandling, mens i andre tilfeller bør andre kriterier legges til grunn (Szasz and Hollender 1956).

4.3 Manglende korrelasjon – ungdommenes beskrivelser

Intervjuene med ungdommene bestod av tre lag. Ett av lagene var ment å få ungdommene til å utdype forståelsen av den mer omfattende sammenhengen den daglige interaksjonen foregikk i (Andenæs 1991). Denne måten å organisere intervjuene på skulle vise seg å avdekke en manglende korrelasjon mellom den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske virksomhetene og ungdommenes opplevelse av disse. Da den miljøterapeutiske behandlingen skjer gjennom deltagelse i inkorporerte virksomheter, ga ungdommenes refleksjoner om dagliglivets selvfølgeligheter, eller mangel på sådan, meg viktig informasjon.

Da manglende forståelse for miljøterapeutenes tilnærminger og motstand mot behandlingen er å forvente ved en miljøterapeutisk institusjon, regnet jeg med å innhente beskrivelser som uttrykte manglende korrelasjon. Jeg tenkte allikevel at måten intervjuene var organisert på ville få ungdommene til å se sammenhenger de tidligere ikke hadde sett. Det var altså overraskende da jeg ved en nærmere systematisk gjennomgang av datamaterialet, fant at den manglende korrelasjonen utgjorde regelen snarere enn unntaket.

4.3.1 "Rydder? Hvorfor det?"

Amalie beskrev at det kan være vanskelig å gripe hva noen faktisk gjør i inkorporerte virksomheter. "Nei, de gjorde ikke så mye" svarte hun gjentagende på spørsmål om hva miljøterapeutene foretok seg i ulike settinger. Dermed ble det også vanskelig for henne å se sammenhengen mellom miljøterapeutenes handlinger og behandlingen hennes. Amalie sine beskrivelser skaper et bilde av at ting bare skjer rundt henne uten at hun vet hvorfor. "Jeg vet ikke jeg" var et hyppig svar da jeg forsøkte å få henne til å utdype forståelsen av den mer omfattende sammenhengen den daglige interaksjonen foregikk i.

Beate hadde vanskelig for å se at det trivielle gjøremålet å rydde rommet kunne ha noen som helst hensikt selv om miljøterapeutene hadde fortalt henne hvorfor de mente det var viktig for henne å holde rommet ryddig;

Beate: De (miljøterapeutene) sier vel sånn; ”Dette er en avtale!” og ”Det er du nødt til å gjøre, ellers blir det bare kaos i hodet ditt!” Og...

Intervjuer: Så de tenker at det er lurt å rydde, for da blir det lettere for deg å sortere tankene?

Beate: Ja.

Intervjuer: Hva syns du om det da?

Beate: Jeg har aldri i hele mitt liv hatt et ryddig rom. Aldri! Jeg liker å ha det rotete.

Christian klarte heller ikke å beskrive hvorfor orden på rommet ble ansett som viktig ved Solbakken behandlingshjem;

Intervjuer: Hvorfor rydder dere rommet deres da?

Christian: Aner ikke. Jo, fordi... kanskje fordi vi skal få litt sånn... at vi har litt orden og har litt sånn... ja, jeg vet ikke hvordan jeg skal si det.

Christian anså ikke det å holde rommet ryddig som ”det største problemet” for ham. Det ble dermed vanskelig for ham å se sammenhengen mellom rydding og grunnen til at han befant seg på institusjonen. Miljøpersonalet på sin side beskrev at de brukte mye tid på å hjelpe ungdommene til å ha et ryddig rom. Hver morgen er det satt av tid til å gå ordensrunde. Å gå ordensrunde innebærer at et miljøpersonal og en ungdom vurderer graden av orden på rommene ut fra ei liste med kriterier. Hvis rommene er tilfredsstillende, kan ungdommene høste belønning i form av ekstra ukepenger i slutten av uka. Til tross for tiden og innsatsen som blir lagt ned i dette, ble det vanskelig for ungdommene å se hvordan dette kan hjelpe dem til å forsere utfordringene sine.

Christian forklarte at han hadde tilsvarende erfaringer med flere av de dagligdagse gjøremålene. Han fortalte blant annet at han så godt som hadde sluttet å spise sammen med de andre;

Christian: Nei, jeg pleier ikke å spise jeg. Jeg har slutta å spise... jeg går i butikken og kjøper mat.

At han velger bort de felles måltidene på institusjonen til fordel for en tur i butikken, tolker jeg som manglende forståelse for miljøterapeutenes intenderte hensikt med måltidene.

Miljøterapeutene beskrev at det for dem er en stadig pågående prosess å finne ut hvordan de best kan organisere måltidene for å generere utvikling og forandring. I følge miljøterapeutene komponeres måltidene slik at samtlige av ungdommene får anledning til å jobbe med *sine*

utfordringer. Hvordan bordet dekkes, hva som serveres og hvem som sitter hvor er altså ikke uten betydning. Ei heller hva slags manerer som skal gjelde.

Christian anså det heller ikke som noen ”big deal” å skulke skolen, da han mente at egen innsatsen i skolen ikke er ”det store problemet”. I følge ham selv trenger han å jobbe med oppførselen sin. *Det* er hans store problem. Christian fanger altså ikke opp at miljøterapeutenes fokusering på romorden, felles måltider og skolegang kan gjøre noe for ”hans store problem” – for oppførselen hans. I følge datamaterialet er han ikke alene om å misse denne sammenhengen. Det samlede empiriske materialet avdekker nemlig en klart tendens; ungdommene har vanskelig for å sette det dagligdagse i sammenheng med behandlingen.

4.3.2 Behandlingskontrakt – felles utgangspunkt?

For å skape et felles utgangspunkt for institusjonsoppholdet ved Solbakken behandlingshjem, fortalte Lise meg at det i begynnelsen av oppholdet blir utarbeidet en behandlingskontrakt. Behandlingskontraktene er imidlertid ikke gitt en gang for alle, men er åpne for korrigeringer i takt med ungdommenes forandring og utvikling;

Intervjuer: Hvordan kommer man fram til de målene det skal jobbes med?

Lise: Man tar vel utgangspunkt i behandlingskontrakten og... Det er jo observasjonsmånedet først, så lages behandlingskontrakten. Og den vil jo justere seg litt etter hvert som man blir bedre kjent med ungdommen... hvilke behov som ligger der. Hva som er problemområder og trenger mer utvikling. Så da velger man seg ut noen hovedområder, og så jobber man med det.

Miljøterapeutene fortalte at både ungdommene og deres foresatte er bidragsytere til disse kontraktene. Kontraktene er ment å legge videre føringer for hvordan miljøet skal legges til rette og organiseres for hver enkelt ungdom. På den måten får kontraktene betydning for intervensjonen miljøterapeutene foretar seg i det daglige;

Karianne: Og de hovedmålene blir jo spesifisert som delmål. Hvordan man faktisk jobber miljøterapeutisk.

Miljøterapeutenes informasjon om at ungdommenes egne tanker og mål får betydning for ”hvordan man faktisk jobber miljøterapeutisk”, samsvarer som vi ser, ikke med ungdommenes opplevelser.

Beate mente imidlertid at hun hadde liten, om ingen, innflytelse på hva som skal stå i en behandlingskontrakt vedrørende hennes institusjonsopphold;

Intervjuer: Hvem er det som bestemmer hva som skal stå i en sånn type kontrakt da?

Beate: Er ikke det... institusjonssjefen kanskje? ... vet ikke jeg...

Intervjuer: Har du noe du kan bestemme der tror du?

Beate: Har ikke peiling. Kanskje... nei. Nei, jeg vet ikke jeg.

Siden Beate ikke opplever å ha noen innflytelse på behandlingskontrakten, blir det også vanskelig for henne å kjenne igjen egne mål i det daglige. I intervjuet beskrev hun ofte miljøterapeutenes ulike tilnærminger som "mas". Da jeg eksempelvis spurte henne om grunnen til at miljøterapeutene ønsker å roe gemyttene rundt måltidene, svarte hun; "De er voksne. De er bare sånn." Selv om måten å organisere intervjuet på åpnet opp for refleksjoner rundt dagliglivets selvfølgheter, klarte ikke Beate her å begrunne det som bare er sånn. Jeg tolker ikke dette som et uttrykk for dårlig evne til refleksjon, men heller som et uttrykk for manglende korrelasjon mellom den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske virksomhetene og Beates opplevelse av disse. I likhet med de andre ungdommene er det fremmed for Beate å tenke at miljøterapeutenes reaksjoner handler om å legge til rette og organisere miljøet slik at forandring og utvikling blir mulig. Hvordan kan det henge sammen?

Før jeg tar til å utdype denne tendensen nærmere, vil jeg understreke at manglende forståelse for miljøterapeutenes tilnærminger og motstand mot behandlingen som sagt er å forvente ved en miljøterapeutisk institusjon. Kielhofner (2008b) viser til at det rutinepregede atferdsmønsteret ungdommene har tilegnet seg gjennom år, kan være koherent og svært motstandsdyktig. Miljøterapeutenes tilnærminger kan derfor oppleves svært forstyrrende, da det røkter ved ungdommenes tilegnede rutiner for behovstilfredsstillende virksomhet. I følge Nygren (1998) genererer ikke underkastelse eller overfladisk tilpasning til de nye kravene å tilfredsstillende behovene på utvikling, men snarere resignasjon. En viss motstand og manglende forståelse, er derfor ønskelig da det kan være tegn på at ungdommene jobber med de nye kravene som stilles til dem.

Beskrivelsene som presenteres her forstås imidlertid ikke som uttrykk for slik motstand. Hvis beskrivelsene hadde uttrykt slik motstand, mener jeg at uttrykkene ikke ville fremstått så ensartet som datamaterialet her viser. Den typen motstand mot behandlingen ville kommet til

uttrykk med langt personligere preg. Den manglende korrelasjonen som her avdekkes, tolkes heller som 1) en konsekvens av at den miljøterapeutiske hverdagen består av en serie med inkorporerte virksomheter og 2) det motsetningsforholdet som oppstår når miljøterapeutene opprettholder medisinen som sitt holdepunkt. Dette utdypes nærmere nedenfor.

4.3.3 "Usynlig" behandling

Da det kan sies at den miljøterapeutiske hverdagen består av en serie med inkorporerte virksomheter hvor det er vanskelig å skille de ulike kategoriene fra hverandre, kan bidraget til miljøterapeutene fort bli "usynlig". Bateson (1996) påstår at det kan være vanskelig å observere mangfoldet i inkorporerte virksomheter. I dette utdraget henviser hun til en husmors hverdag; "At the end of a day, an onlooker might say that she did not get much done, because everything she did was enfolded in these interlocking patterns." (Bateson 1996:8) Amalie, Beate og Christian sine utsagn, som avdekker manglende forståelsen for den mer omfattende sammenhengen den daglige interaksjonen foregår i, bekrefter at Bateson (1996) sin påstand også er gjeldende for miljøterapeutenes hverdag. Ved en miljøterapeutisk institusjon skjer behandlingen kontinuerlig ved deltagelse i strømmen av inkorporerte virksomheter hvor det er vanskelig å skille på hva som er lek, læring og arbeid til enhver tid. Dermed lar behandlingen seg vanskelig separere fra disse virksomhetene. De dagligdagse gjøremålene *er* behandlingen, da miljøterapeutene legger disse til rette for at ungdommene skal få anledning til å høste nye og annerledes erfaringer.

Selv om miljøterapeutisk behandling foregår kontinuerlig døgnet igjennom ved deltagelse i inkorporerte virksomheter, vil ikke alle virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt oppleves like behandlingsrettet for den enkelte ungdommen. For noen av ungdommene trer den manglende overensstemmelsen mellom kompetanse og krav fram når miljøterapeutene forventer at de skal stå opp om morgenen, mens den for andre viser seg når alle samles på stua. Det vil si at noen av virksomhetene faller innenfor ungdommenes proksimale utviklingssone hvor ungdommene trenger assistanse for å fullføre virksomhetene i henhold til miljøterapeutenes krav, mens andre virksomheter ikke utfordrer dem på samme måte. Det innebærer at ungdommene som er til døgkontinuerlig behandling ved Solbakken også vil ta del i trivielle gjøremål som for dem ikke bærer preg av deres manglende kompetanse, og hvor de ikke vil trenge assistanse. Barbara Rogoff (2003) minner oss på at slik hverdagslig samhandling like fullt bidrar til ungdommenes utvikling. Samhandlingen som skjer i disse

virksomhetene betegner hun *guided participation*. ”The term ”guided” in the concept guided participation is thus meant broadly, to include but go beyond interactions that are intended as instructional.” (Rogoff 2003:283) Denne betegnelsen favner om de ulike måtene barn og ungdom tilegner seg kompetanse på ”as they participate and are guided by the values and practices of their cultural communities” (Rogoff 2003:283) Selv om ungdommene ved Solbakken ikke har rydding som uttalt mål for oppholdet, kan de allikevel tilegne seg nyttig kompetanse ved å gjøre nettopp det. Ved å rydde får de eksempelvis innblikk i hva den gjeldende kulturen legger i dette begrepet, samt hvilke redskaper som trengs for å utføre oppgaven. Når de senere i livet har anskaffet seg egen bolig, vil de da vite hva som skal til for å holde den ryddig. Som jeg allerede har vært inne på, er en slik forståelse av behandling i utgangspunktet fremmed innen medisinen, og har respektivt blitt tillagt liten tyngde (Szasz og Hollender1956).

Vi kan anta at denne ”usynliggjøringen” Bateson (1996) og ungdommene ved Solbakken bemerker forsterkes av det kulturelle forbudet mot å se, høre og fortelle som Leira (2003) knytter til kampen for ”den rette lære”. Og den rette lære i dette tilfellet er medisinen forståelse av behandling. Som jeg alt har vært inne på mener Leira (2003) videre at dette forbudet fører til en intersubjektiv ugyldiggjøring av egne erfaringer, og at det derfor blir vanskelig for miljøterapeutene å anerkjenne eget bidrag. Da virksomhetsteorien mener at vi tilegner oss omgivelsene gjennom å interagere med andre mennesker og omverdenens artefakter, kan vi anta at ungdommene påvirkes av miljøterapeutenes tilegnede underdanighet. Både Beate og Christian omtaler eksempelvis miljøterapeutene som ”dem som passer på”. I deres øyne er miljøterapeutene verken terapeuter eller behandlere, men ganske enkelt noen som passer på dem. ”Vi trenger ikke ha dem der en gang, de er jo bare i veien...” sa Beate da hun henviste til miljøterapeutene og tilnærmingene deres. Å passe på barn er én av husmødrenes mange oppgaver. Før kravet om faglig skolering nådde institusjonene, ble miljøterapeutene blant annet titulert med *husmor* (Halvorsen 2006). En tittel som i følge Bateson (1996) og Primeau (1996) verken blir anerkjent i det levde liv eller i vitenskapen. Og som vi ser ei heller av ungdommene ved Solbakken behandlingshjem.

4.3.4 Utydelig behandling

Bengt Karlsson (1994, 1997) hevder at rammene for psykiatriske institusjoner ofte bærer preg av motsetninger. At miljøterapeutene ubevisst opprettholder medisinen som sin referanse, kan

forstås som en slik motsetning. En konsekvens av slike motsetningsforhold kan i følge Karlsson (1997) være at behandlingen framstår som utydelig. Faguttrykkene som stammer fra medisinsk terminologi ”kan bidra til å framstille institusjonen som undertrykkende, utydelig og fremmedgjørende” (Karlsson 1997:182). At miljøterapeutene begrunner rydding av rommet som en vei til mindre kaos i hodet til Beate, kan riktignok tolkes som et forsøk på å løsrive seg fra de kulturelle trådene doxa kan beskrives som (Leira 2003). Som vi ser faller ikke denne løsrivningen særlig gunstig ut for Beate. Forklaringen på hvorfor hun må rydde rommet oppleves like utydelig. For å opponere mot medisinen tyngde hevder Nygren (2003) at det er lett å havne i en av to feller; henholdsvis den sosiologiske fellen eller den psykologiske fellen. I dette tilfellet kan vi si at miljøterapeutene har gått i den psykologiske fellen, hvor det benyttes indre psykiske strukturer for å forklare. Hvorfor kan ikke miljøterapeutene vise til at rydding av rommet vil generere ny kompetanse både for Beate og Christian? Beate har aldri i hele sitt liv hatt et ryddig rom. Aldri! Mens Christian beskriver at det er mamma som tar seg av ryddingen når han er hjemme. Både Beate og Christian har altså manglende kompetanse på dette området. Hvorfor holder det da ikke å begrunne ryddingen med kompetanseheving? Nei, for som jeg har vist tidligere er manglende kompetanse ikke et anerkjent intervensjonsgrunnlag innen medisinen. For å stadfeste doxa, eller i forsøk på å løsrive seg, kan vi tenke oss at miljøterapeutene konstruerer begrunnelser for de dagligdagse gjøremålene som oppleves utydelige for ungdommene. Begrunnelser som gjør det vanskelig for ungdommene å tenke at miljøterapeutenes reaksjoner handler om å legge til rette og organisere miljøet slik at forandring og utvikling blir mulig. Da miljøterapeutene vanskelig finner dekkende beskrivelser for det arbeidet de utfører i den medisinske sjargongen, kan vi anta at det oppstår et motsetningsforhold mellom de daglige gjøremålene og begrunnelsene for disse. I motsetning til miljøterapeutene klarte nemlig ikke ungdommene å svare utfyllende på hva *de* legger i ord og uttrykk de har hørt miljøterapeutene benytte i det daglige.

4.3.5 Fremmedgjort behandling

Karlsson (1997) antyder også at *fremmedgjøring* kan være en konsekvens av at miljøterapeutene ubevisst opprettholder medisinen som sin referanse. Siden miljøterapeutene har tilegnet seg medisinen forståelse av behandling, er det rimelig å anta at det er *den* forståelsen som også medieres til ungdommene og deres foresatte når de ankommer institusjonen. Sykdomsmodellen, som Halvorsen (2006) mener legestanden legger til grunn for intervensjon, er en tilnærmet lineær modell. Pasienten kommer til legen med en gitt

sykdom som gir seg utslag i tilhørende symptomer. På bakgrunn av dette vet legen hvilken behandling som skal foreskrives. Ut fra et virksomhetsteoretisk perspektiv kan vi resonnerer oss fram til at ungdommene ved Solbakken behandlingshjem gjennom sin unike virksomhetshistorie, har utviklet et særegent behov for miljøterapeutisk behandling. Vi kan videre tenke oss at motivasjonen de har for å ta del i den kvalifiseringsprosessen behandlingshjemmet har å tilby, er at de på sikt ønsker å unngå ubehaget deres nåværende kompetansestruktur skaper for dem. Som Szasz og Hollender (1956) antyder vil *det* innebære et annet innhold i den terapeutiske relasjonen enn det sykdomsmodellen indikerer.

Datamaterialet viser at ungdommene ved Solbakken må arbeide med egne utviklings- og forandringsprosesser gjennom å være aktive deltagere av en gruppe. Det innebærer, som jeg har påpekt ovenfor, at ungdommene også deltar i virksomheter som ikke oppleves behandlingsrettet, men som like fullt vil være med å påvirke utviklingen deres (Rogoff 2003). Virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt er altså ikke ensrettede slik Halvorsen (2006) påstår somatisk behandling kan sies å være. Da vi kan anta at ungdommene og deres foresatte forventer å motta behandling som følger sykdomsmodellen, kan det være duket for *fremmedgjøring*. La meg eksemplifisere dette med utgangspunkt i det virksomhetsteoretiske perspektivet.

Jeg har tidligere vist at ungdommene ved Solbakken har vanskelig for å sette de dagligdagse gjøremålene i sammenheng med de målene som er nedfelt i behandlingskontraktene. Hvis ungdommene i følge virksomhetsteorien, ikke opplever sammenhengen mellom motivet for institusjonsoppholdet og målene, anser de heller ikke behovet for behandling som innfridd. Uteblir denne sammenhengen kan institusjonsoppholdet framstå som meningsløst (Jerlang og Ringsted 1998; Fortmeier 2006). Manglende overensstemmelse mellom de daglige gjøremålene og miljøterapeutenes begrunnelser for disse, kan bidra til at sammenheng mellom motivene og målene blir utydelig for ungdommene. Hvis virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt *over tid* framstår som meningsløse, kan det i henhold til det virksomhetsteoretiske perspektivet skape grobunn for fremmedgjøring innenfor de aktuelle virksomhetene (Jerlang og Ringsted 1998; Knutagård 2003). Hvis ungdommene føler seg fremmedgjorte, er det rimelig å anta at de også kan oppleve å ha manglende kontroll over livsbetingelsene. I verste fall kan manglende kontroll i følge virksomhetsteorien utløse en følelse av angst. Hvis ungdommene ikke evner å foreta seg noe hensiktsmessig med de handlingsimpulsene angsten mobiliserer, hevder Nygren (1998) at de kan reagere med å flykte

eller resignere. Over tid kan vi i henhold til dette resonnementet anta at fremmedgjøring i form av manglende korrelasjon ikke vil gagne kvalifiseringsprosessen.

Her vil jeg poengtere at det i begynnelsen av institusjonsoppholdet er naturlig at ungdommene ikke overskuer sammenhengen mellom behov, motiv og mål, da de ikke evner å utnytte virksomhetenes temporalitet. Gjennom virksomhetene aktualiseres en persons fortid, nåtid og framtid. Når vi agerer i verden, fortolker vi nåtiden på bakgrunn av våre erfaringer som er ervervet gjennom vår unike virksomhetshistorie. Via fortiden og nåtiden, kan vi se for oss en framtid. Dette er i følge Clark (2006) virksomhetenes temporalitet. Først etter noe tid på institusjonen evner ungdommene å utnytte disse aspektene i virksomhetene. Ungdommene trenger tid til å tolke de nye erfaringene på bakgrunn av fortiden og nåtiden, for å se hva virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt kan gjøre for dem i framtiden. Stikkordet her er altså *tid*. Det er først når fremmedgjøringen *vedvarer over tid* at det er fare for å forsere kvalifiseringsprosessen.

Knutagård (2003) understreker at alle som deltar i en virksomhet ikke behøver å dele eller forstå virksomhetens motiv, men for at en virksomhet overhode skal eksistere må den ha minst ett subjekt som forstår motivet. Til tross for den manglende korrelasjonen som avdekkes her, finnes det bevis i det samlede datamaterialet for at *miljøterapeutene* ved Solbakken forstår og handler ut fra virksomhetenes motiver. På bakgrunn av deres faglige kompetanse evner *de* å utnytte virksomhetenes temporalitet til fordel for ungdommene. Men med medisinen som sin referanse skorter det imidlertid på gode begrunnelser for de daglige gjøremålenes plass i behandlingen. Dermed oppstår en manglende overensstemmelse som *over tid* kan generere utydelighet og fremmedgjøring.

5. OPPSUMMERING

Selv om institusjonsmiljøet som klinisk faktor har vært fokusert siden slutten av 1960- og begynnelsen av 1970- tallet, tyder en systematisk gjennomgang av det samlede empiriske materialet på at miljøterapeutene ved Solbakken behandlingshjem anno 2007 er usikre på egen kunnskap. Da jeg bevisst valgte å produsere data ved et behandlingshjem som omtales positivt i feltet, skulle en tro at miljøterapeutene her ville være stolte av den kunnskapen de besitter. Overraskende nok er de ikke det. Systematisk gjennomgang av det empiriske materialet viser at miljøterapeutene ved Solbakken underkjenner den praktiske kunnskapens plass i det miljøterapeutiske arbeidet. Med tyngde i det empiriske materialet kan miljøterapi beskrives som en serie med inkorporerte virksomheter hvor miljøterapeutenes primære oppgave inkorporeres i de daglige gjøremålene. Bateson (1996) poengterer at det stilles store krav til organisatoren av inkorporerte virksomheter. Ett av kravene er nettopp besittelse av praktisk kunnskap. Uten praktisk kunnskap blir det vanskelig å legge til rette og organisere miljøet slik at utvikling og forandring kan gjøres mulig. Allikevel kan det synes som at miljøterapeutene ved Solbakken ikke anerkjenner den kunnskapen som trengs for å gjennomføre de praktiske oppgavene på en terapeutisk måte. I denne framstillingen tolker jeg denne tendensen som en konsekvens av at det er medisinenes forståelse av behandling som fortsatt råder i det psykiatriske behandlingsapparatet. Szasz og Hollender (1956) hevder at miljøterapeutisk intervensjon i utgangspunktet er fremmed innen medisinen, og har respektivt blitt tillagt liten tyngde. Så lenge miljøterapeutene opprettholder medisinen som sin referanse kan vi med Leira (2003) i ryggen, si at det forligger et kulturelt forbud mot å se, høre og artikulere - og dermed anerkjenne – den praktiske kunnskapen miljøterapeutene besitter.

Ved å inkorporere faglig innsikt i utøvelsen av de dagligdagse gjøremålene imøtekommer miljøterapeutene ved Solbakken kravet om planlegging, individualisering og systematisk vurdering som skiller det trivielle fra det miljøterapeutiske. Som vi har sett utfordrer miljøterapeutenes måte å organisere det dagligdagse på det rutinepregede virksomhetsmønsteret ungdommene har tilegnet seg gjennom år. Ved å ta del i de daglige gjøremålene som er tuftet på teoretisk innsikt, gis Amalie, Beate, Danielle og Elias anledning til å erstatte de symptomstyrte virksomhetene med mer hensiktsmessige strategier. I tillegg til at miljøterapeutene tilpasser virksomhetene til hver enkelt ungdom, er virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt også ment å generere generell kompetanse gjennom *guided*

participation (Rogoff 2003). Gjennom å være aktiv deltager i trivielle virksomheter kan ungdommene tilegne seg kompetanse de vil ha nytte av senere i livet. Ut fra dette resonnementet kan vi anta at virksomhetene som benyttes i miljøterapeutisk hensikt ved Solbakken behandlingshjem bidrar til at ungdommene blir bedre kvalifisert til å imøtekomme samfunnets mange krav til behovstilfredsstillelse.

På den annen side vil ungdommene i følge virksomhetsteorien ikke anse behovet for behandling innfridd, hvis sammenhengen mellom motivet for oppholdet og målene uteblir *over tid* (Jerlang og Ringsted 1998; Fortmeier 2006). Nok en overraskende, men gjennomgripende tendens i det samlede empiriske materialet avdekker nemlig en manglende korrelasjon mellom den intenderte hensikten til de miljøterapeutiske virksomhetene og ungdommenes opplevelse av disse. Ungdommene ved Solbakken har vanskelig for å sette det dagligdagse i sammenheng med behandlingen. Denne tendensen tolker jeg som en konsekvens av at den miljøterapeutiske hverdagen består av en serie med inkorporerte virksomheter og det motsetningsforholdet som oppstår når miljøterapeutene opprettholder medisinen som sitt holdepunkt. Datamaterialet viser at behandlingen ved Solbakken skjer kontinuerlig ved deltagelse i strømmen av inkorporerte virksomheter hvor det er vanskelig å skille på hva som er lek, læring og arbeid til enhver tid. Når grensene viskes ut og de ulike kategoriene innlemmes i hverandre, kan miljøterapeutenes bidrag fort bli "usynlig". Det blir da vanskelig å gripe kompleksiteten i det dagligdagse. Videre kan vi anta at denne "usynliggjøringen" forsterkes av at miljøterapeutene opprettholder medisinsens forståelse som sin referanse. Datamaterialet viser at miljøterapeutene ved Solbakken vanskelig finner dekkende beskrivelser for det arbeidet de utfører i den medisinske sjargongen. Det kan da oppstå et motsetningsforhold mellom de daglige gjøremålene og begrunnelsene for disse som kan bidra til å framstille behandlingen som utydelig og fremmedgjort.

Til tross for den manglende korrelasjonen som avdekkes viser det samlede datamaterialet at det utøves behandling ved Solbakken behandlingshjem. Det foregår riktignok ikke behandling forstått i tradisjonelt, medisinsk perspektiv, men det foregår behandling forstått innenfor rammene til fagfeltet sosialt arbeid. Miljøterapeutene inkorporerer både faglig og praktisk kunnskap i de daglige gjøremålene. Denne kunnskap vil, som vi har sett, på sikt være med å heve ungdommenes kompetansenivå. Og det er nettopp *det* som kan karakteriseres som behandling når fagfeltet sosialt arbeid legger premissene.

Ved å synliggjøre de kulturelle trådene som fungerer som normer for miljøterapeutene, håper jeg å rokke ved universaliseringen av periodiske kulturelle mønstre i det psykiatriske behandlingsapparatet. Med de kunnskapsforslagene som legges fram her, ønsker jeg å skape en brist i kontinuiteten i kulturen som Bourdieu (2000) ville ha sagt. Å bryte kulturens forevigelsesarbeid vil i dette tilfellet innebære at miljøterapeutiske organisasjoner gjøres oppmerksomme på at de ikke er tjent med å opprettholde medisinenes forståelse som sin referanse. Ved å la fagfeltet sosialt arbeid legge premissene for forståelsen av behandling er det naturlig å anta at miljøterapeutene lettere vil finne dekkende beskrivelser for det arbeidet de utfører. Videre kan vi anta at det vil bli legitimt å begrunne intervensjoner på bakgrunn av manglende kompetanse, og at motsetningsforholdet mellom de daglige gjøremålene og begrunnelsene for disse vil opphøre. Med fagfeltet sosialt arbeid som sin referanse kan miljøterapeutene tydeliggjøre at deltagelse i trivielle gjøremål *også* er behandling. Det vil da ligge til rette for at miljøterapeutenes faglige og praktiske kunnskap kan beskues, artikuleres og anerkjennes som kunnskap. På sikt vil dette øke kvaliteten på den miljøterapeutiske intervensjonen da det er rimelig å anta at behandlingen vil framstå som mindre ”usynlig”, utydelig og fremmedgjort.

REFERANSELISTE

- Andenæs, Agnes. 1991. Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5 åringer. *Nordisk psykologi* 43(4):274-292.
- Andersen, Anders Johan W. 1997. Kapittel 12. Miljøterapi – det utfordrende mangfoldet. I *Uten fasit. Perspektiver på miljøterapi*. Red.: Andersen, Anders Johan W. Oslo: Cappelen akademiske forlag
- Bateson, Mary Cathrine. 1996. Enfolded Activity and the Concept of Occupation. In *Occupational Science. The Evolving Discipline*. Edt.: Zempke, Ruth and Florence Clark. Philadelphia: F.A Davis Company
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Den maskuline dominans*. Oversatt av Knut Stene- Johansen. Oslo: Pax Forlag A/S. Originaltittel: *Le domination masculine*. (Paris, 1998)
- Clark, Florence. 2006. Refleksjoner over mennesket som et virksomt væsen: Biologisk behov, tempo og temporalitet. I *Aktivitetsvidenskap i et nordisk perspektiv*. Red.: Bendixen, Hans Jørgen, Tove Borg, Elsebeth Frydendal Pedersen og Ulla Altenborg. København: FADL's Forlag Aktieselskab
- De nasjonale forskningsetiske komiteer. 2008. *Forskningsetiske komiteer. Hovedsiden*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer. <http://www.etikkom.no/>, lastet ned 14.02.08
- De Vault, ML. 1987. Doing housework: Feeding and family life. In *Families and Work*. Edt.: Gerstel, Naomi and Harriet Engel Gross. Philadelphia: Temple University Press
- Fortmeier, Susanne. 2006. Aktivitet, virksomhet og mening i livet. I *Aktivitetsvidenskap i et nordisk perspektiv*. Red.: Bendixen, Hans Jørgen, Tove Borg, Elsebeth Frydendal Pedersen og Ulla Altenborg. København: FADL's Forlag Aktieselskab
- Garsjø, Olav. 2003. *Institusjon som hjem og arbeidsplass – et bidrag til institusjonsfaglig kompetanse*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

- Guldbrandsen, Liv Mette. 1998 *I barns dagligliv: en kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne. 1999. Kapittel 1. På jakt etter kjønnede betydninger. I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Red.: Haavind, Hanne. Oslo: Gyldendal Akademiske
- Haavind, Hanne. 1987. *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Halvorsen, Terje. 2006. *Miljøarbeid - teori og praksis*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget
- Jerlang, Espen og Suzanne Ringsted. 1998. Kapittel 9. Den kulturhistoriske skole: Vygotskij, Leontjew, Elkonin. I *Utviklingspsykologiske teorier – en innføring av Sonja Egeberg, John Hasle, Ann Joy Jonassen, Espen Jerlang, Suzanne Ringsted og Birte Wedel-Brandt*. Red.: Jerlang, Espen. 2. utgave. København: Ad Notam Gyldendal
- Jonassen, Ann Joy og Suzanne Ringsted. 1998. Kapittel 2. Sigmundt Freuds psykoanalytiske teori. I *Utviklingspsykologiske teorier – en innføring av Sonja Egeberg, John Hasle, Ann Joy Jonassen, Espen Jerlang, Suzanne Ringsted og Birte Wedel-Brandt*. Red.: Jerlang, Espen. 2. utgave. København: Ad Notam Gyldendal
- Karlsson, Bengt. 1994. Institusjonspsykiatri – en arena for trelsk anerkjennelse? I *Klinisk Sygepleje*, årg. 8, nr. 5, s. 21-27
- Karlsson, Bengt. 1997. Kapittel 10. Miljøterapi – begrep og innhold – en kritisk drøftelse. I *Uten fasit. Perspektiver på miljøterapi*. Red.: Andersen, Anders Johan W. Oslo: Cappelen akademiske forlag
- Kamberelis, George & Greg Dimitriadis. 2005. Focus groups. Strategic Articulations of Pedagogy, Politics, and Inquiry, page 887-908. In *The Sage handbook of qualitative research*. Edt.: Denzin, Norman K. and Yvonna S. Lincoln. 3rd edition. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.

- Kielhofner, Gary. 2008b. Chapter 10. Doing and becoming: Occupational Change and Development. In *Model Of HumanOccupation. Theory and application*. Edt.: Kielhofner, Gary. 4th edition. Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins
- Kielhofner, Gary. 2008a. Chapter 2. The Basic Concepts of Human Occupation. In *Model Of HumanOccupation. Theory and application*. Edt.: Kielhofner, Gary. 4th edition. Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins
- Kielhofner, Gary, Christiane Mentrup, Claudia Miranda, Daniela Schulte and Jayne Shepherd. 2008. Chapter 22. Enabling Clients to Reconstruct Their Occupational Lives in Long-Term Settings. In *Model Of HumanOccupation. Theory and application*. Edt.: Kielhofner, Gary. 4th edition. Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins
- Kizinger, J. 1994. The Metodology of Focus Groups : the importance of interaction between research participants. In *Sociology of Health and Illness* 16:103-121
- Knutagård, Hans. 2003. *Introduksjon till verksamhetsteori*. Knutagård, Hans. Lund: Studentlitteratur
- Krokmark, Ulla. 2006. Barns vardagsaktiviteter ur ett tidsgeografisk perspektiv. I *Aktivitetsvidenskab i et nordisk perspektiv*. Red.: Bendixen, Hans Jørgen, Tove Borg, Elsebeth Frydendal Pedersen og Ulla Altenborg. København: FADL's Forlag Aktieselskab
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oversatt av Tone M. Anderssen og Johan Rygge. Oslo: Gyldendal Akademiske forlag. Opprinnelig publisert som *InterViews – An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. (Sverige: Sage Publications, 1996).
- Larsen, Erik. 2004. *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget

- Larsen, Erik og Barbro Selnes. 1995. *Fra avvik til ansvar. En miljøterapeutisk tilnærming til ungdom i institusjon*. 2. utgave. Oslo: Forlaget Tanum- Norli AS.
- Leira, Halldis Karen. 2003. *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget
- Linde, Sølvi og Inger Nordlund. 2006. *Innføring i profesjonelt miljøarbeid. Systematikk, kvalitet og dokumentasjon*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget
- Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). 2008. *Personvernombudet for forskning. Melde – og konsesjonsplikt*. Bergen: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. http://www.nsd.no/personvern/forsk_stud/meldeplikt.html, lastet ned 14.02.08
- Nygren, Pär. 1996. *Utvikling og kvalitet i psykososialt arbeid*. Oslo: ad Notam Gyldendal
- Nygren, Pär. 1998. *Profesjonelt barnevern som barneomsorg. Fra teori til verktøy*. 2. utgave. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Nygren, Pär. 2003. Förord i *Introduksjon till verksamhetsteori*. Knutagård, Hans. Lund: Studentlitteratur
- Primeau, Loree A.. 1996. Work versus Nonwork. The Case of Household Work. In *Occupational Science. The Evolving Discipline*. Edt.: Zempke, Ruth and Florence Clark. Philadelphia: F.A Davis Company
- Ringdal, Kristen. 2001. *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Rogoff, Barbara. 2003. Chapter 8. Learning through Guided Participation in Cultural Endeavors in *The cultural nature and human development*. New York: Oxford University Press

Szasz, Thomas S. og Marc H. Hollender. 1956. A contribution to the Philosophy of Medicine. The Basic Models of the Doctor-Patient Relationship. *A.M.A. Archives of Internal Medicine*, vol.97, 585-592

Thagaard, Tove. 2002. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget

Wibeck, Victoria. 2000. *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

VEDLEGGSLISTE

Vedlegg 1: Tilrådning fra NSD

Vedlegg 2: Tilrådning fra REK

Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykke skjema; ansatte (anonymisert)

Vedlegg 4: Informasjonsskriv; ungdom(anonymisert)

Vedlegg 5: Informasjonsskriv og samtykke skjema; foreldre/foresatte(anonymisert)

Vedlegg 6: Tidslinje; ungdommer

Vedlegg 7: Tidslinje; voksne – dag

Vedlegg 8: Tidslinje; voksne – kveld

Vedlegg 1

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Anne Jansen
Avdeling for samfunnsfag
Høgskolen i Oslo
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 08.03.2007

Vår ref: 16205/PB

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 29.01.2007. Meldingen gjelder prosjektet:

16205	<i>Miljøterapi som behandlingsform</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Anne Jansen</i>
Student	<i>Hege Simensen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

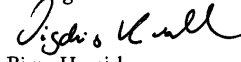
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

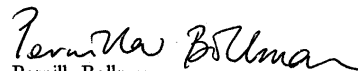
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/endringskjema>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/database/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2008 rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Pernilla Bollman

Kontaktperson: Pernilla Bollman tlf: 55 58 24 10

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Hege Simensen, Per Gyntveien 34 A, 1709 SARPSBORG

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg 2

UNIVERSITETET I OSLO
DET MEDISINSKE FAKULTET

KOPI

Stipendiat cand.polit. Anne Jansen
Psykologisk institutt
Universitetet i Oslo
Pb 1094 Blindern

Regional komité for medisinsk forskningsetikk
Sør- Norge (REK Sør)
Postboks 1130 Blindern
NO-0318 Oslo

Dato: 03.04.07
Deres ref.:
Vår ref.: S-07061b

Telefon: 228 50 670
Telefaks: 228 44 661
E-post: juliannk@medisin.uio.no
Nettadresse: www.etikkom.no

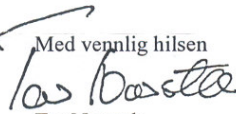
S-07061b Miljøterapi som behandlingsform [2.2007.370]

Vi viser til brev datert 15.03.07 med svar på merknader og følgende vedlegg:
Bekreftelse fra institusjonens ledelse; Følg brev til informasjonsskrivene; Reviderte informasjonsskriv til foresatte, ungdommene og ansatte.

Komiteen takker for et godt og utfyllende svar og har ingen øvrige merknader til studien.

Komiteen tilrår at prosjektet gjennomføres og ønsker lykke til.

Med vennlig hilsen

Tor Norseth
Leder

Julianne Krohn-Hansen
Sekretær

Kopi: Hege Simensen, Per Gyntveien 34a, 1709 Sarpsborg

Vedlegg 3

**TIL ANSATTE V/ SOLBAKKEN
BEHANDLINGSHJEM**

Invitasjon til å delta i en undersøkelse

Jeg heter Hege Simensen og jobber med et forskningsprosjekt som skal se nærmere på hva som kjennetegner behandlingsformen miljøterapi. Dette forskningsprosjektet er en del av veien mot en master- grad i sosialt arbeid. Formålet med studien er primært å bidra til å etablere kunnskap om hva miljøterapeutene *gjør* og sekundært hvordan denne praksisen kan påvirke utfallet av behandlingen. Jeg ønsker videre at denne kunnskapen kan bli utgangspunkt for videre utvikling av håndverket miljøterapi. Dere inviteres herved til å delta som informanter i dette prosjektet. Institusjonsledelsen, representert ved (navn) og (navn), har gitt tillatelse til at prosjektet gjennomføres. Underveis i arbeidet med dette prosjektet, vil jeg få veiledning fra Anne Jansen, høyskolelektor ved Høyskolen i Oslo.

Hvordan skal dette gjøres?

Jeg skal intervju ca ni av dere. Disse intervjuene vil foregå i grupper på 3 og 3 tilsvarende et team på vakt. Jeg vil tilstrebe at de som ofte jobber sammen, også skal intervjues sammen. Utgangspunktet for intervjuet vil være forrige vakt dere arbeidet sammen. Tiden skal benyttes som organiserende prinsipp i samtalen. Vakta vil bli gjennomgått, hendelse for hendelse. Det samlede datamaterialet skal romme alle tidspunkt på dagen, fra vekking til ungdommene er i ro på rommet ved leggetid. Miljøterapi oppstår i samspillet mellom de som er på vakt, bestemmelser fra behandlingsmøter, føringer fra feltet og samspillet med ungdommene. For å ivareta denne dynamiske dimensjonen, ser jeg det som nødvendig å intervju dere i gruppe.

Jeg skal også intervju ca tre ungdommer som er til behandling ved Solbakken behandlingshjem. Jeg ønsker å få kunnskap om hvordan de opplever deres bidrag i det daglige. Dagens ulike gjøremål kommer til å lage strukturen i samtalen; eksempelvis vekking, frokost, ordensrunde, plikter og så videre.

Før intervjuingen starter, skal jeg tilbringe minst en dagvakt og en kveldsvakt sammen med dere på avdelingen. Jeg vil da se etter hva som kjennetegner miljøterapien, og ikke eksempelvis hvordan en ungdom har det på et gitt tidspunkt. Derimot vil deres bidrag når noen har det vanskelig, være av interesse. Jeg kommer til å stille spørsmål underveis mens

Vedlegg 4

jeg observerer. For å bevare det jeg ser og hører som vil være relevant for prosjektet, kommer jeg til å notere undervegs.

Både intervjuene med miljøterapeutene og ungdommene vil bli tatt opp på lydbånd for deretter å bli skriftliggjort.

Taushetsplikt og anonymitet

Informasjon som jeg får kjennskap til i prosjekt- perioden, skal behandles konfidensielt. Det betyr at det dere forteller meg i intervjuet, blir mellom oss. I det videre arbeidet med prosjektet, vil informasjonen kodes slik at bare jeg vet hvem som har sagt hva. Videre vil lydbåndet og skriftliggjøringen av intervjuet oppbevares slik at ingen andre får tilgang til dette. I formidlingen av prosjektet vil det jeg har fått kjennskap til, presenteres slik at det ikke kan knyttes til enkelte personer eller institusjoner. Jeg kommer ikke til å bruke navnet deres, person- nummer, fødsels dato eller lignende i tilknytning til det innsamlede materialet. Lydbåndopptak skal tilintetgjøres 30. juni 2008 uavhengig om prosjektet er ferdigstilt eller ikke. Det betyr at etter denne datoen vil det datamaterialet som foreligger være anonymisert ved at alle personidentifiserbare opplysninger er slettet eller endret/kodet.

Det er frivillig å delta!

Det er frivillig å delta i dette prosjektet! Dere kan både si nei til å bli intervjuet *og* til å være tilstede mens jeg observerer. Jeg gjør oppmerksom på at hvis dere først sier dere villig til å delta som informanter, kan dere når som helst undervegs i prosjektet trekke dere uten å gi noen forklaring på dette. Det vil heller ikke få noen negative konsekvenser for dere.

Deltagelse i intervjuene vil bli kompensert med avspasering time for time eller utbetaling, da det blir vanskelig å legge intervjuene inn i ordinær arbeidstid. Hvordan denne kompenseringen skal tas ut, må dere avtale med avdelings- leder da det ikke skal gå på bekostning av det faglige arbeidet på institusjonen.

Vedlegg 5

Samtykke- erklæring

Vedlagt følger to samtykke- skjemaer; ett for intervju og ett for observasjon. Dere signerer på det/de skjemaene som er aktuelle for dere.

Med vennlig hilsen

Hege Simensen.

Ved spørsmål; ta kontakt m/ undertegnede på tlf. nr.:xx xx xx xx eller veileder Anne Jansen v/
Høyskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag, på tlf. nr.: 22 45 35 00.

Vedlegg 6

**SAMTYKKE- ERKLÆRING
FOR INTERVJU
(ansatte)**

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om mastergrads- prosjektet til Hege Simensen som vil foregå på Solbakken behandlingshjem, og er villig til å delta på gruppeintervju.

Jeg er informert om at jeg når som helst undervegs i prosjektet kan trekke meg som informant uten at det vil få negative konsekvenser for meg, og uten videre forklaring.

Sted og dato

Signatur

Vedlegg 7

**SAMTYKKE- ERKLÆRING
FOR OBSERVASJON
(ansatte)**

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om mastergrads- prosjektet til Hege Simensen som vil foregå på Solbakken behandlingshjem, og er villig til å være tilstede mens hun observerer.

Jeg er informert om at jeg når som helst undervegs i prosjektet kan trekke meg som informant uten at det vil få negative konsekvenser for meg, og uten videre forklaring.

Sted og dato

Signatur

Vedlegg 8

**TIL UNGDOMMER V/ SOLBAKKEN
BEHANDLINGSHJEM**

Invitasjon til å delta i en undersøkelse

Jeg heter Hege Simensen og jobber med et forskningsprosjekt som skal se nærmere på hva som kjennetegner behandlingsformen miljøterapi. Dette forskningsprosjektet er en del av veien mot en master- grad i sosialt arbeid. Formålet med studien er først og fremst å bidra til å etablere kunnskap om hva miljøterapeutene *gjør*, og i andre rekke hvordan denne praksisen kan påvirke utfallet av behandlingen. Dere inviteres herved til å delta som informanter i dette prosjektet. Institusjonsledelsen, representert ved (navn) og (navn), har gitt tillatelse til at prosjektet gjennomføres. Underveis i arbeidet med dette prosjektet, vil jeg få veiledning fra Anne Jansen, høyskolelektor ved Høyskolen i Oslo.

Hvordan skal dette gjøres?

Jeg skal intervju ca tre ungdommer som er til behandling ved Solbakken behandlingshjem. Jeg ønsker å få kunnskap om hvordan *dere* opplever miljøterapeutenes bidrag i det daglige. Dagens ulike gjøremål kommer til å lage strukturen i samtalen; eksempelvis vekking, frokost, ordensrunde, plikter og så videre. Jeg kommer til å stille spørsmål til det dere forteller, slik at jeg på best mulig måte kan forstå hvordan *dere* opplever de ulike aktivitetene og miljøterapeutenes bidrag i dette. Hvorfor den enkelte er til behandling, vil ikke berøres direkte, men kan komme opp i løpet av intervjuet. Dette vil ikke bli vektlagt i det videre arbeidet med prosjektet.

Jeg skal også intervju noen av miljøterapeutene ved behandlingshjemmet. De vil bli intervjuet i grupper på 3 og 3. Miljøterapeutene vil i grove trekk få spørsmål om å utdype hva de gjør i ulike situasjoner som oppstår i løpet av dagen. Utgangspunktet for intervjuet skal være forrige vakt de arbeidet sammen. Vakta vil bli gjennomgått, hendelse for hendelse.

Før intervjuingen starter, skal jeg tilbringe minst en dagvakt og en kveldsvakt sammen med dere på avdelingen. Jeg vil da se etter hva som kjennetegner miljøterapien, og ikke eksempelvis hvordan en ungdom har det på et gitt tidspunkt. Derimot vil miljøterapeutenes bidrag når noen har det vanskelig, være av interesse. Jeg kommer til å stille spørsmål

Vedlegg 9

undervegs mens jeg observerer. For å bevare det jeg ser og hører som vil være relevant for prosjektet, kommer jeg til å notere undervegs.

Både intervjuene med miljøterapeutene og ungdommene vil bli tatt opp på lydbånd for deretter å bli skriftliggjort.

Taushetsplikt og anonymitet

Informasjon som jeg får kjennskap til i prosjekt- perioden, skal behandles konfidensielt. Det betyr at det dere forteller meg i intervjuet, blir mellom oss. I det videre arbeidet med prosjektet, vil informasjonen kodes slik at bare jeg vet hvem som har sagt hva. Videre vil lydbåndet og skriftliggjøringen av intervjuet oppbevares slik at ingen andre får tilgang til dette. I formidlingen av prosjektet vil det jeg har fått kjennskap til, presenteres slik at det ikke kan knyttes til enkelte personer eller institusjoner. Jeg kommer ikke til å bruke navnet deres, person- nummer, fødsels dato eller lignende i tilknytning til det innsamlede materialet. Lydbåndopptak skal tilintetgjøres 30. juni 2008 uavhengig om prosjektet er ferdigstilt eller ikke. Det betyr at etter denne datoen vil det datamaterialet som foreligger være anonymisert ved at alle personidentifiserbare opplysninger er slettet eller endret/kodet.

Det er allikevel verdt å merke seg at det vil være noen omstendigheter som gjør at jeg kan bryte denne taushetsplikten. Hvis det kommer fram informasjon i intervjuet om at dere har tenkt til å skade dere selv eller andre, er jeg pliktet å melde ifra til deres behandlingsansvarlig, eventuelt miljøpersonalet. Det samme gjelder hvis det avdekkes forhold om hjemmearenaen som per lov er meldepliktige.

Det er frivillig å delta!

Det er frivillig å delta i dette prosjektet! Dere kan både si nei til å bli intervjuet *og* til å være tilstede mens jeg observerer. Jeg gjør oppmerksom på at hvis dere først sier dere villig til å delta som informanter, kan dere når som helst undervegs i prosjektet trekke dere uten å gi noen forklaring på dette. Det vil heller ikke få noen negative konsekvenser for dere.

Vedlegg 10

Samtykke- erklæring

Vedlagt følger to samtykke- skjemaer; ett for intervju og ett for observasjon. Dere signerer på det/de skjemaene som er aktuelle for dere. Siden dere er under 18 år, trenger jeg også underskriften til deres foreldre/foresatte hvis dere ønsker å delta. Siden jeg kun skal intervju tre ungdommer, er det ikke sikkert at alle som sier seg villig til å bli intervjuet faktisk kommer til å bli det.

Med vennlig hilsen

Hege Simensen

Ved spørsmål; ta kontakt m/ behandlingshjemmet på tlf. nr.: xx xx xx xx eller veileder Anne Jansen v/ Høyskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag, på tlf. nr.: 22 45 35 00.

Vedlegg 11

TIL FORELDRE/FORESATTE V/SOLBAKKEN BEHANDLINGSHJEM

Invitasjon til deres ungdom til å delta i en undersøkelse

Jeg heter Hege Simensen og jobber med et forskningsprosjekt som skal se nærmere på hva som kjennetegner behandlingsformen miljøterapi. Dette forskningsprosjektet er en del av veien mot en master- grad i sosialt arbeid. Formålet med studien er først og fremst å bidra til å etablere kunnskap om hva miljøterapeutene *gjør*, og i andre rekke hvordan denne praksisen kan påvirke utfallet av behandlingen. Deres ungdom inviteres herved til å delta som informant i dette prosjektet. Institusjonsledelsen, representert ved (navn) og (navn), har gitt tillatelse til at prosjektet gjennomføres. Underveis i arbeidet med dette prosjektet, vil jeg få veiledning fra Anne Jansen, høyskolelektor ved Høyskolen i Oslo.

Hvordan skal dette gjøres?

Jeg skal intervju ca tre ungdommer som er til behandling ved Solbakken behandlingshjem. Jeg ønsker å få kunnskap om hvordan ungdommene opplever miljøterapeutenes bidrag i det daglige. Dagens ulike gjøremål kommer til å lage strukturen i samtalen; eksempelvis vekking, frokost, ordensrunde, plikter og så videre. Jeg kommer til å stille spørsmål til det ungdommene forteller, slik at jeg på best mulig måte kan forstå hvordan *de* opplever de ulike aktivitetene og miljøterapeutenes bidrag i dette. Hvorfor den enkelte er til behandling, vil ikke berøres direkte, men kan komme opp i løpet av intervjuet. Dette vil ikke bli vektlagt i det videre arbeidet med prosjektet.

Jeg skal også intervju noen av miljøterapeutene ved behandlingshjemmet. De vil bli intervjuet i grupper på 3 og 3. Miljøterapeutene vil i grove trekk få spørsmål om å utdype hva de gjør i ulike situasjoner som oppstår i løpet av dagen. Utgangspunktet for intervjuet skal være forrige vakt de arbeidet sammen. Vakta vil bli gjennomgått, hendelse for hendelse.

Før intervjuingen starter, skal jeg tilbringe minst en dagvakt og en kveldsvakt sammen med ungdommene og de ansatte på avdelingen. Jeg vil da se etter hva som kjennetegner miljøterapien, og ikke eksempelvis hvordan en ungdom har det på et gitt tidspunkt. Derimot vil miljøterapeutenes bidrag når noen har det vanskelig, være av interesse. Jeg kommer til å

Vedlegg 12

stille spørsmål underveis mens jeg observerer. For å bevare det jeg ser og hører som vil være relevant for prosjektet, kommer jeg til å notere underveis.

Både intervjuene med miljøterapeutene og ungdommene vil bli tatt opp på lydbånd for deretter å bli skriftliggjort.

Taushetsplikt og anonymitet

Informasjon som jeg får kjennskap til i prosjekt- perioden, skal behandles konfidensielt. Det betyr at det ungdommene forteller meg i intervjuet, blir mellom oss. I det videre arbeidet med prosjektet, vil informasjonen kodes slik at bare jeg vet hvem som har sagt hva. Videre vil lydbåndet og skriftliggjøringen av intervjuet oppbevares slik at ingen andre får tilgang til dette. I formidlingen av prosjektet vil det jeg har fått kjennskap til, presenteres slik at det ikke kan knyttes til enkelte personer eller institusjoner. Jeg kommer ikke til å bruke navn, personnummer, fødsels dato eller lignende i tilknytning til det innsamlede materialet.

Lydbåndopptak skal tilintetgjøres 30. juni 2008 uavhengig om prosjektet er ferdigstilt eller ikke. Det betyr at etter denne datoen vil det datamaterialet som foreligger være anonymisert ved at alle personidentifiserbare opplysninger er slettet eller endret/kodet.

Det er allikevel verdt å merke seg at det vil være noen omstendigheter som gjør at jeg kan bryte denne taushetsplikten. Hvis det kommer fram informasjon i intervjuet om at ungdommen har tenkt til å skade seg selv eller andre, er jeg pliktet å melde ifra til ungdommens behandlingsansvarlig, eventuelt miljøpersonalet. Det samme gjelder hvis det avdekkes forhold om hjemmearenaen som per lov er meldepliktige.

Det er frivillig å delta!

Det er frivillig å delta i dette prosjektet! Dere kan, i samråd med ungdommen, både si nei til å la deres ungdom bli intervjuet og til å være tilstede mens jeg observerer. Jeg gjør oppmerksom på at hvis dere først gir deres samtykke, kan dere når som helst underveis i prosjektet trekke det tilbake uten å gi noen forklaring på dette. Det vil heller ikke få noen negative konsekvenser for dere/ungdommen.

Vedlegg 13

Samtykke- erklæring

Vedlagt følger to samtykke- skjemaer; ett for intervju og ett for observasjon. Siden ungdommen er under 18 år, trenger jeg også deres underskrift hvis ungdommen deres ønsker å delta. Dere signerer da, i samarbeid med ungdommen, på det/de skjemaene som er aktuelle. Siden jeg kun skal intervju tre ungdommer, er det ikke sikkert at alle som sier seg villig til å bli intervjuet faktisk kommer til å bli det.

Med vennlig hilsen

Hege Simensen

Ved spørsmål; ta kontakt m/ behandlingshjemmet på tlf. nr.: xx xx xx xx eller veileder Anne Jansen v/ Høyskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag, på tlf. nr.: 22 45 35 00.

Vedlegg 14

**SAMTYKKE- ERKLÆRING
FOR INTERVJU
(ungdommer/foreldre/foresatte)**

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om mastergrads- prosjektet til Hege Simensen som vil foregå på Solbakken behandlingshjem, og er villig til å la
.....(navnet på ungdommen) bli intervjuet.

Jeg er informert om at .....(navnet på ungdommen) når som helst undervegs i prosjektet kan trekke seg som informant uten at det vil få negative konsekvenser for ham/henne. Og at jeg/vi som foreldre/foresatte kan trekke samtykke tilbake uten videre forklaring.

Sted og dato

Signatur foreldre/foresatte

Sted og dato

Signatur ungdom

(For at samtykke- erklæringen skal være gyldig må både ungdommen og foreldre/foresatte signere.)

Vedlegg 15

**SAMTYKKE- ERKLÆRING
FOR OBSERVASJON
(ungdommer/foreldre/foresatte)**

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om mastergrads- prosjektet til Hege Simensen som vil foregå på Solbakken behandlingshjem, og er villig til å la .....(navnet på ungdommen) være tilstede mens hun observerer.

Jeg er informert om at .....(navnet på ungdommen) når som helst undervegs i prosjektet kan trekke seg som informant uten at det vil få negative konsekvenser for ham/henne. Og at jeg/vi som foreldre/foresatte kan trekke samtykke tilbake uten videre forklaring.

Sted og dato

Signatur foreldre/foresatte

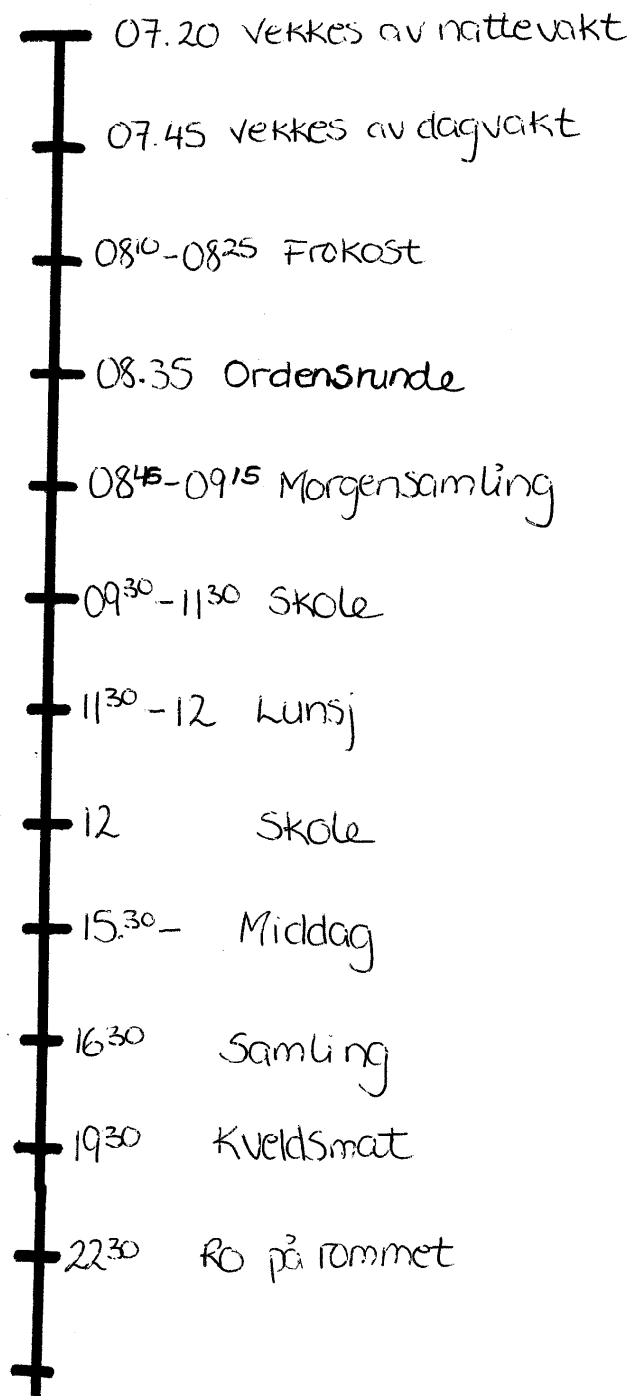
Sted og dato

Signatur ungdom

(For at samtykke- erklæringen skal være gyldig må både ungdommen og foreldre/foresatte signere.)

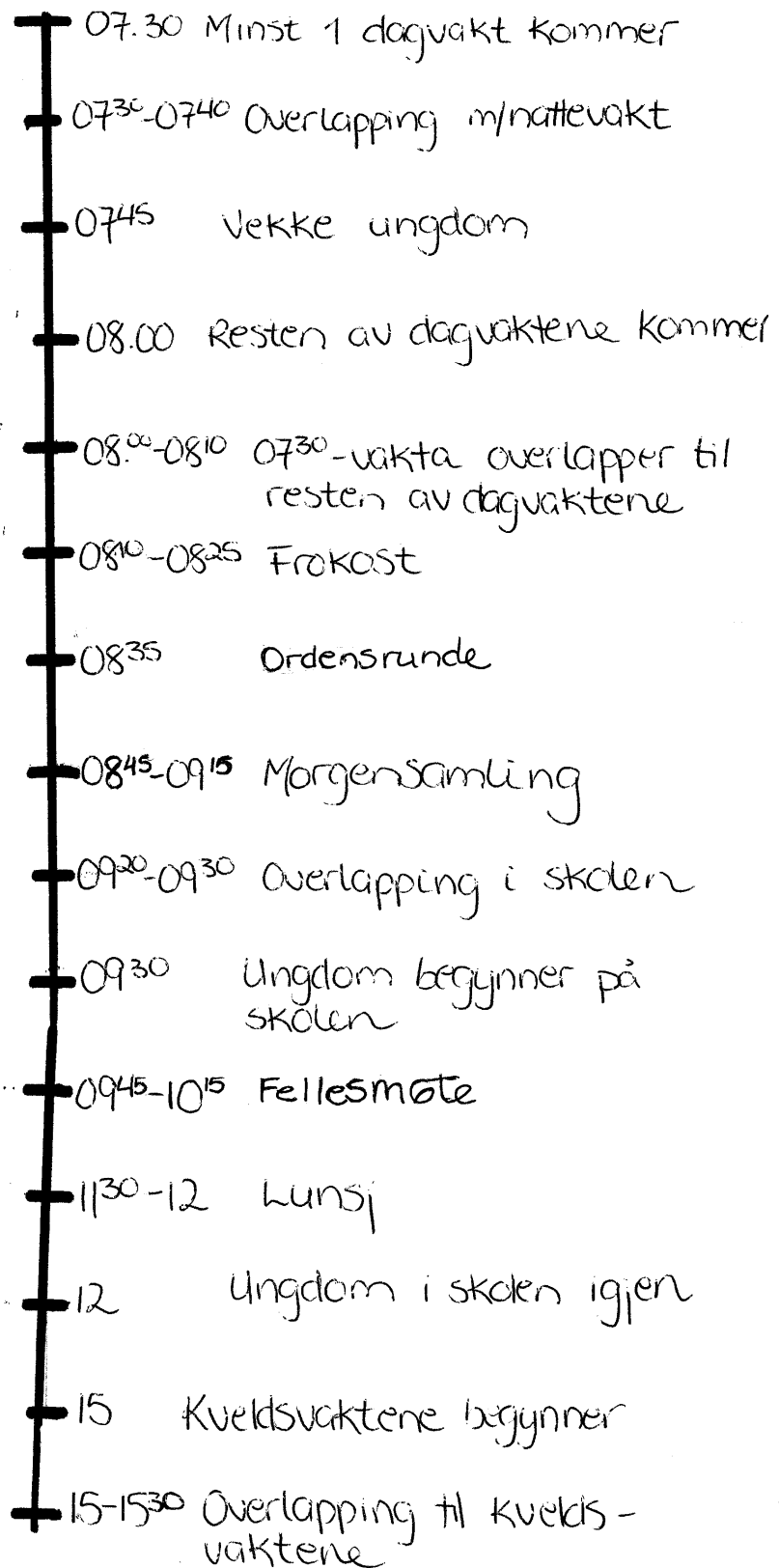
Vedlegg 6

STRUKTUR
UNGDOM:

Vedlegg 7

STRUKTUR
VOKSEN -
DAG :

Vedlegg 8

STRUKTUR
KVELD
VOKSEN

